

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Komunikace mezi školou a rodinou jako klíčový faktor při
výchově a vzdělávání Romů školního věku

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Kuchař, Ph. D.

Autor práce: Bc. Radka Kubínová

Studijní obor: NPVČ

Ročník: III.

2012

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. března 2012,

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Pavlu Kuchařovi, Ph. D. za cenné rady a připomínky a za metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1 Problematika integrace	10
1.1 Integrace	11
1.2 Asimilace	14
1.3 Koncepce romské integrace	15
2 Romská historie	17
2.1 Pravlast Romů	17
2.2 Původní obyvatelstvo Indie	18
2.3 Migrování	20
2.4 Romové v Evropě	22
2.4.1 Příchod Romů na naše území	22
2.5 Romové v ČR ve 20. Století	25
3 Potomci slovenských Romů	27
3.1 Stručná historie Romů na Slovensku	27
3.2 Přesun slovenských Romů na území České republiky	29
3.3 Život Romů na Slovensku	30
3.4 Rozdělení slovenských Romů	31
4 Problémy v soužití romské menšiny a majoritní společnosti	32
4.1 Důležitost hodnot Romů	33
4.1.1 Pseudohodoty	33
4.1.2 Hodnoty	34
4.2 Současný stav situace	36
4.3 Život Romů v majoritní společnosti	38
5 Romové a vzdělávání	39
5.1 Vzdělávání romských dětí do roku 1945	41
5.2 Vzdělávání v letech 1970 – 1989	43
5.3 Vzdělávání Romů po roce 1989	44
5.3.1 Mateřské školy a přípravné třídy	47
5.3.2 Základní školy	48
5.3.2.1 Spádové školy	50
5.3.3 Speciální školy	51
5.3.4 Možnosti dalšího vzdělávání	52
5.4 Příčiny školní neúspěšnosti romských dětí	53
5.4.1 Jazyková odlišnost	55
5.4.2 Odlišnost sociálního systému	56
6 Pomoc při vzdělávání Romů	58
6.1 Romský asistent pedagoga	60
6.2 Pomoc zvenčí	62
7 Spolupráce rodiny a školy	63
7.1 Vztahy rodiny a školy	64

7.2	Formy komunikace mezi rodiči a školou	65
7.3	Spolupráce a komunikace s romskými rodiči	67
8	Výzkumné šetření	70
8.1	Výzkumná metoda	71
8.2	Vzorek respondentů	71
8.3	Průběh výzkumu a sběr dat	71
8.3.1	Dotazník	72
8.4	Vyhodnocení a interpretace výsledků	73
8.4.1	Výsledky	74
8.4.2	Interpretace	84
8.5	Diskuze	89
	ZÁVĚR	91
	Seznam použitých zdrojů	93
	Seznam příloh	98
	Přílohy	99
	Abstrakt	107

T e r a F a b i á n o v á

Kdo som?

Kaj miri koliska terđolas?
Kaj figinelas odi hambikalka,
so man e daj andre himblinlas?
Mek adad'ives šunav lakre lava:
 Sov, sov, mri čhajori
 mar rov, mri cikňori,
 džaha sune čhavorenca,
 hoj tuke avri koles lenca...
La Dakare gule lava
 biľaren miri dar:
„Phen, mamó, hoj nane čačo,
 kaj amen o Roma sam
 ča diliňi čar
maškar o aver manuša!“
Maškar o aver manuša
 rodav miro than,
 mro čirlatuňipen rodav,
 kamav te džanel,
kaj mire tajsutne d'ivesa džan,
 opre tele phirav, phučav:
 Ko me som?
Chav tumaro voďi, manušale,
phundraven tumare jile, phenen mange,
hoj na som ča čori balvan tel o veš,
 hoj Rom hin manuš,
 hoj manuš hin the o Rom.

Kdo jsem?

Kde stála moje kolébka?
Kde visela plachetka,
ve které maminka mě houpala?
Ještě dnes slyším její slova:
...spinkej, spinkej, malinká,
usni na chvílenku,
bude se ti pěkně zdát,
jak běháš s dětma venku...
Matčina sladká slova
rozpouštějí můj strach.
Že není pravda, mami,
že Romové byli jen plevel v dějinách
a mezi ostatními jen ti poslední!
Mezi ostatními hledám své místo,
svou minulost hledám,
chci vědět, kam jdou zítřejší mé dni.
Sem a tam chodím a ptám se:
Kdo jsem?
Otevřete svá srdce, lidé, prosím vás,
řekněte, že nejsem jen bludný vítr pod
lesem,
že Rom je člověk,
že člověk je Rom.¹

¹ Cit: FABIÁNOVÁ, T. Kdo jsem? In HÜBSCHMANNNOVÁ, M. et al. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, s. 18.

ÚVOD

Téma diplomové práce bylo zvoleno na základě mé několikaleté praxe. Jde o praxi v oblasti práce s romskými dětmi a mládeží a o praxi z oblasti školství v průběhu práce na základní škole. Život Romů a problémy jejich integrace do většinové společnosti v souvislosti se studiem jejich kultury a vůbec samotných kořenů Romů jsou námětem mnoha odborných článků, pojednání či knih. A stále zůstává toto téma velmi aktuální, a také je stále velmi problematické. Mnoho odborníků zabývajících se romskými otázkami se shoduje v tom, že integrace romské menšiny do většinové společnosti je výrazně ovlivňována úrovní vzdělání. Zamýšlela jsem se tedy nad tímto faktem a přemýšlela o příčině špatné vzdělanostní úrovně jedinců patřících k romské menšině. A ve spojitosti s touto otázkou mě pochopitelně napadla i otázka vycházející z hlediska opačného. Tedy otázka, co by naopak romským dětem mohlo pomoci ke zlepšení prospěchu a celkové úspěšnosti ve školských zařízeních.

V četných písemných zdrojích pojednávajících o Romech je výrazně zřejmé, že faktorů, které způsobují školní neúspěšnost romských dětí, je skutečně mnoho. Ve výčtu příčin však nelze přehlédnout, že nejde jen o problémy, nesnáze a úskalí vycházející ze strany Romů. Pro úspěšné řešení této problematiky je při jakékoliv práci s Romy, ať již se jedná o děti či o dospělé, zásadní znalost romské kultury a historie. Bez poznatků z těchto oblastí je práce s romskými jedinci velmi obtížná a málo efektivní. Osobně jsem přesvědčena o nutnosti alespoň určitého podvědomí o romské kultuře a historii u těch pedagogů, kteří mají na starosti vzdělávání romských dětí. Smutným faktem zůstává, že i v současnosti je tento skutečný základ ke specifickým formám práce, metodickým postupům a k nutným individuálním přístupům mnohdy jen jakousi ideou. Bez znalosti romské kultury a historie se dá s Romy pracovat jen velmi obtížně, což dvojnásob platí i u pedagogických pracovníků. Učitel, který neví, v jakém prostředí romské děti vyrůstají, jakým způsobem jsou vychováváni a na jakých hodnotách je jejich výchova postavená, tak může jen velmi těžko porozumět specifickým projevům a odlišnostem romských žáků.

Kořeny projevů a odlišností spočívají hluboko v rodinné výchově ještě před vstupem do školy. Výchova dětí z majoritních rodin se velmi odlišuje od výchovy dětí romských. Romské rodiny jsou početnější a mají přísnou hierarchii. Samotné děti v rodině hrají velmi důležitou roli a každé dítě v ní má své místo a své povinnosti.

Především pak skutečnost, že pro Romy je rodina na prvním místě v žebříčku hodnot, se promítá i v upřednostňování povinností s rodinou spjatými před povinnostmi školními. Nezanedbatelnou výrazností je převaha specifické kolektivní výchovy nad individualismem, který se objevuje u této menšiny jen velmi malou měrou. Velmi zřetelně se právě tento fakt projevuje u romských dětí ve škole a je častou příčinou vznikajících problémů. Rovněž nelze opomenout odlišnosti v oblasti emocionální. Romské matky se spíše zajímají při pobytu jejich dětí ve škole o to, jaké vztahy k nim mají jiné děti a samozřejmě také jejich učitelé. Tento zájem převažuje nad zájmem o prospěch či probírané učivo. V neposlední řadě se jeví velkým problémem jazyková bariéra. Romské děti přicházející do prvních ročníků základních škol povětšinou nenavštěvovaly mateřské školy. Jejich jedinou socializační skupinou byla rodina. Znamená to tedy, že dostatečně neovládají český jazyk, a na základě této neznalosti nejsou schopny zcela porozumět tomu, co se po nich vyžaduje. Následkem i tohoto komunikačního omezení mnozí ztrácejí zájem o školu, což postupem času může vést až k vytvoření nepřátelského postoje k této instituci. Tento negativní náhled je pak svým způsobem předáván z generace na generaci. Proto si myslím, že je velmi důležité zamyslet se nad tím, jak toto nepřátelství a nechuť ke vzdělávání odbourat.

Cílem mé práce je zjistit:

- Zda mají rodiče romských žáků zájem komunikovat se školou, ať již s třídními učiteli, či vedením školy.
- Jestli je vůbec vzdělání jejich dětí zajímavé.
- Zda dbají na jejich přípravu na vyučování.

Pokud ano, zda je nějaký rozdíl v prospěchu a úspěšnosti ve škole u dětí, jejichž rodiče mají pozitivní přístup k dané věci a u dětí u jejichž rodičů je tomu naopak.

Samotná práce je rozdělena na dvě hlavní části. Teoretickou a praktickou. V úvodu práce je stručně zmíněna problematika integrace obecně a vysvětlení pojmů, které s pojmem integrace souvisejí. Dále jsou popsána specifika integrace Romů do české společnosti, a také je vysvětlen protikladný pojem asimilace. Podrobněji je rozebrána romská historie, příchod Romů na naše území, život Romů u nás v předešlých dobách až do konce druhé světové války. Na tuto problematiku navazuje důležitá část

o slovenském původu Romů, kteří u nás žijí dnes. Nezbytnost poznání romských specifíků je již zmíněna v úvodu tohoto textu.

Části popisující romskou historii a slovenský původ současných Romů žijících na území České republiky volně přechází ke stručnému přiblížení problematiky současného soužití této minority s většinovou společností. Zde jsou shrnuty odlišnosti v mentalitě Romů a důvody, proč je na romské jedince nahlíženo negativně. Dále je rozpracováno stěžejní téma romské integrace, oblast vzdělávání. Zde je nejprve zmíněna historie vzdělávání Romů až do současného stavu. Náhled na současné vzdělávání romské menšiny je nastíněn nejprve obecně, dále pak z pohledu jednotlivých stupňů vzdělávacího systému, a to v procesu výchovy a vzdělávání od mateřských škol, přes školy základní a střední, nejsou opomenuty ani další možnosti vzdělávání této skupiny. Následuje problematika školní neúspěšnosti romských dětí a její příčiny. V závěru teoretické části je zpracována k tomuto tématu týkající se komunikace škol, samotných pedagogů, rodičů žáků a žáků.

Druhá část je částí praktickou. Opírá se o kvantitativní výzkum, který proběhl na tábořských základních školách. Výzkum proběhl formou rozeslání dotazníků na vybrané školy. Výzkumným vzorkem se tedy stali pedagogové vyučující na těchto školách. Otázky dotazníku byly vypracovány jednak na základě literatury, jednak na základě praxe. Byly zaměřeny na oblast komunikace rodičů romských žáků s jejich učiteli, ale také na zájem samotných pedagogů o tuto problematiku. Cílem výzkumu bylo z výpovědí uvedených v jednotlivých dotaznících zjistit, zda romští rodiče komunikují s učiteli svých dětí, zda mají o vzdělávání svých dětí zájem, jsou-li jim při samotném vzdělávacím procesu nápomocní, a tím tak přispívají k jejich lepší školní úspěšnosti. Dílčím cílem bylo zjistit, jsou-li samotní pedagogové ochotni k případnému zlepšení komunikace mezi nimi a romskými jedinci sami přispět např. poznáním dané kultury či navázáním bližšího kontaktu s rodinou a přiblížením se domácímu prostředí svých romských žáků, případně došlo-li již k těmto okolnostem v minulosti.

Seznam literatury, o kterou se tato práce opírá, je kompletně uveden v závěru práce. Za stěžejní autory je možno považovat práce autorů jako: Nečas C., Šotolová E., Šišková T., Říčan P., Hübschmannová M. či Balabánová H.

1. Problematika integrace

Společnost žijící v každém státě můžeme rozdělit na majoritu² a minority³. Soužití těchto skupin může být a v praxi i většinou bývá často komplikované. V České republice tvoří národnostní menšiny přibližně 5% obyvatel z celkového počtu. Díky demografickému přírůstku jednotlivých menšin, a také díky tomu, že náš stát je součástí otevřené Evropy, v níž dochází k neustálému pohybu velkého množství lidí (stěhujících se např. za lepšími životními podmínkami), se dá předpokládat, že toto číslo se bude dále zvyšovat.⁴

Naše země byla po určitou dobu velmi uzavřená. Československo se na základě poválečného uspořádání Evropy dostalo do politického vlivu SSSR. V únoru 1948 se Československo stalo totalitním státem a součástí sovětského bloku. Moci se zde chopila Komunistická strana Československa. Na základě těchto změn byly potlačeny struktury občanské společnosti, což vedlo mimo jiné také k potlačení svobodného života. Díky zavřeným hranicím byl omezen kontakt s mnoha jinými národy, a tak informace o skutečnosti, že každá národnostní či etnická skupina má svoji specifickou historii či kulturu, která se liší od té naší, byly pouze sporadické. To vše vede i dnes k mnoha nedorozuměním a konfliktům v oblasti soužití s jednotlivými menšinami. Češi mnohdy na jiné etnikum nahlízejí nepřátelsky a s jistými obavami, ale je nutné si uvědomit, že každá skupina může přinést něco hodnotného a obohacujícího. Důležité je vzájemné poznání se a snaha o kvalitní soužití, neboť právě tím se vyznačují vyspělé společnosti.⁵

Ne v každé zemi jsou podmínky pro adaptaci nově příchozích jedinců příhodné, a právě kvůli těmto odlišným podmínkám mohou být výsledkem daného procesu různé alternativy. Zde by se daly rozlišit čtyři základní pojmy:

- Integrace – začlenění do společnosti
- Asimilace – splynutí se společností
- Separace (segregace) – oddělování, vylučování ze společnosti

² Pozn. Majorita – většina.

³ Pozn. Minorita – menšina; skupina osob lišící se původem, náboženstvím, jazykem, kulturou, národností atd. od početnější skupiny, mezi níž žije.

⁴ Srov. ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, s. r. o., 1998, s. 53.

⁵ Srov. ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, s. r. o., 1998, s. 53.

- Marginalizace – vytlačení na okraj společnosti⁶

1.1 Integrace

V současné době je problematika integrace jedno z nejaktuálnějších témat naší společnosti, a proto bych se v následující podkapitole ráda věnovala převážně tomuto pojmu. Pokud jde o Českou republiku, je nejdůležitější a nejvíce zmiňovaná integrace Romů. Jde již dlouho dobu o velmi ožehavé a stále aktuální téma. Pojem integrace můžeme vymežit jako:

„Začlenění jednotlivce či skupiny do většinové společnosti bez ztráty vlastní kultury a identity.“⁷

Mezi další patří například také definování pojmu integrace vytvořené romskou reprezentací nejenom v České republice, ale i v celé Evropě. Jednoduše jde o to být angažovaným občanem a zůstat Romem. Takto tedy integraci chápou i samotní Romové:⁸

„Integrace menšiny v jakékoliv společnosti je procesem přijetí pravidel dané společnosti, se všemi právy a povinnostmi, při zachování vlastní identity.“⁹

Jde o oboustranný proces. Slovo oboustranný je velmi důležité. Tento proces se týká nejenom těch jedinců, kteří se chtějí integrovat, ale také těch, kteří stojí na druhé straně, tedy majority. Je proto důležitá snaha být přijat na jedné straně a ochota přijmout ty, co jsou na straně druhé. Podmínkou úspěšné integrace je předpoklad toho, že se většinová společnost bude snažit vytvořit takové podmínky, aby začleňování jedinců

⁶ Srov. ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, s. r. o., 2001, s. 23 -24.

⁷ Cit. *Pro pedagogy: Romové-asimilace nebo integrace*. [online]. Praha: Czechkid.cz, [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.czechkid.cz/si1370.html>>.

⁸ Srov. HOLOMEK, K. *Téma romské integrace může zlepšit společnost*. [online]. Praha: Literárky.cz, 2009, [cit. 7. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=4403>.

⁹ Cit. Tamtéž.

z menšinové skupiny probíhalo co možná nejnázemně. Důležitým prvkem je zde samozřejmě tolerance.¹⁰

V České republice tvoří romské etnikum nejvýznamnější menšinu navzdory tomu, že se v roce 2001 při sčítání lidí k romské národnostní menšině přihlásilo pouze necelých 12 tisíc občanů. Množství jedinců, kteří se k romské národnosti přihlásili, neodpovídá realitě. Ve skutečnosti je tento počet mnohem vyšší. Dle expertních odhadů se toto číslo pohybuje kolem 200 až 300 tisíce obyvatel.¹¹

Získat pravdivé výsledky z procesu zmapování romské menšiny je velmi obtížné a v praxi těžko proveditelné. U Romů se nelze spoléhat jako u jiných menšin na statistická data zjištěná z pravidelného sčítání lidu, neboť samotní Romové se mnohdy na základě vlastní negativní zkušenosti s administrativními soupisy své populace hlásí k jiné národnosti než té své. Není také výjimkou, že pojem národnost ztotožňují se státní příslušností.¹²

Začleňování této minority je do jisté míry obtížné, poněvadž oblastí, které by měly být obsaženy v tomto procesu, je mnoho. Mezi klíčové patří:

- **Sociální oblast** – nejnápadnější stránka romského problému u nás. Podstatná část romského etnika žije v naší republice v sociálním vyloučení. K tomu se přidružuje: velmi špatná úroveň bydlení, vysoká míra nezaměstnanosti u jedinců této menšiny, vysoká míra kriminality aj.
- **Vzdělávání** – má klíčový význam pro zařazení Romů do společnosti. Je však spojeno s mnoha problémy. Primárním problémem se jeví velmi málo podnětné prostředí, ve kterém romské děti mnohdy vyrůstají, většinou nenavštěvují mateřské školy. Jsou často zařazovány do speciálních škol atd. (tomuto tématu se budu podrobněji věnovat v kapitole 5.).¹³

¹⁰ Srov. *Pro pedagogii: Romové-asimilace nebo integrace*. [online]. Praha: Czechkid.cz, [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.czechkid.cz/si1370.html>>.

¹¹ Srov. NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, s. r. o., 2003, s. 11 -12.

¹² Srov. JANČÁLKOVÁ, T. Struktura romského společenství v České republice. In *Multi kulti menšiny v ČR – metodická pomůcka pro ZŠ*. Olomouc: Agentura rozvojové a humanitní pomoci Olomouckého kraje, o. p. s., 2009, s. 55.

¹³ Srov. ŘÍČAN, P. *Revue politika - Romale 2007*. [online]. Brno: CDK, 2007. [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW:< <http://revuepolitika.cz/clanky/234/romale-2007>>.

- **Kultura** – romskou mentalitu nelze pochopit bez znalosti romské historie, která z velké části objasní odlišnost romské kultury od naší, romský způsob života, zvyky a tradice. Nepochopení těchto specifíků ze strany majoritní společnosti, vede k mnoha problémům. Pro úspěšnost procesu integrace je nutné, aby si obě strany uvědomily, že se navzájem mohou nejen v této oblasti hodně naučit.

K uspokojivému řešení romské problematiky, a tím i k úspěšné integraci této menšiny, by také v případě České republiky podle Karla Holomka¹⁴ mohly napomoci tři faktory:

- V jisté míře dobře a uspokojivě se rozvíjející demokracie, která by měla být schopná vypořádat se s případnými nedostatky v integraci Romů a nastavit řešení.
- Ekonomická vybavenost a postupný rozvoj České republiky by měl zajistit dostatek finančních prostředků pro řešení této otázky.
- Prospěšné pro řešení romské problematiky je i členství České republiky v Evropské unii.¹⁵

Tyto prvky v sobě majoritní společnost má, ale důležitým aspektem je, aby došlo k takovému rozvoji v těchto oblastech, který zajistí jejich fungování.

¹⁴ Pozn. Ing. Karel Holomek – romský aktivista; narozen v roce 1937 v Brně v rodině původních moravských Romů; vystudoval strojní inženýrství na strojní fakultě brněnské Vojenské akademie; v letech 1982 – 1989 pracoval pro samizdatové nakladatelství; po roce 1990 byl poslancem České národní rady. V současné době se angažuje převážně v oblasti romské problematiky a kultury. (zdroj - <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18917>).

¹⁵ Srov. HOLOMEK, K. *Téma romské integrace může zlepšit společnost*. [online]. Praha: Literárky.cz, 2009, [cit. 7. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=4403>.

1.2 Asimilace

V souvislosti s pojmem integrace, nebo také integrace Romů, je důležité zmínit pojem asimilace. Důležitost spočívá převážně v odlišení těchto dvou pojmů. Asimilace znamená postupné včleňování se do společnosti, a to takovým způsobem, že daná menšina ztrácí svoji kulturní svébytnost a přejímá kulturu dané majority. Asimilace tedy vede ke splynutí menšiny s většinovou společností, při kterém dochází ke ztrátě identity daného etnika. To postupně ztrácí svoje hodnoty a přejímá hodnoty a normy nastavené společností, ve které se nachází. K asimilaci může docházet buď dobrovolně, nebo naopak nedobrovolnou cestou.¹⁶ Asimilační procesy Romů v České republice souvisí velice těsně s migrací slovenských Romů do Čech po druhé světové válce.

Slovenští Romové opustili své tradice, přestali vykonávat tradiční řemesla a jejich kultura byla narušena. Toto vše se velmi výrazně odráží v současnosti. Dnešní mladí Romové téměř neznají svoji historii, znalost jazyka je také mnohdy neúplná. V domácnostech se mluví jak romsky, tak česky, nicméně v obou jazycích nesprávně. Jedinci z romské menšiny se tedy v současnosti nacházejí v situaci, kdy se vzdali svého tradičního života a zvyků, ovšem nepřijali, nebo spíše do určité míry ani neumějí přijmout hodnoty nové.¹⁷

Nebezpečí asimilace spočívá tedy v kulturní vykořeněnosti. Příslušníci menšiny přestávají být zakotveni v pozitivních hodnotách své kultury. Proto snáze podléhají sociálně patologickým vlivům. Rozpad kultury etnika je spojen sociálně kulturními mechanismy, které etnikum vyvinulo pro své sociální přežití. Jedním z těchto mechanismů je sociální kontrola. Tu prováděli především nejstarší Romové v rodině. Sociální kontrola je důležitá hlavně proto, že udržuje etnikum v pozitivních hodnotách. Příkladem, kde se pozitivní kulturní hodnoty vytratily, jsou skupiny Romů v průmyslových oblastech například severních Čech. Zde došlo vlivem rozpadu velkých romských rodin na menší skupiny k narušení výše zmíněných kulturních hodnot, což vedlo k celkovému úpadku romské kultury. Opačným příkladem jsou ovšem Romové na Českokrumlovsku v jižních Čechách, kde je integrace romské menšiny nejdál.

¹⁶ Srov. *Pro pedagogy: Romové-asimilace nebo integrace*. [online]. Praha: Czechkid.cz, [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.czechkid.cz/si1370.html>>.

¹⁷ Srov. PŘÍHODA, P. *Náš romský problém – Aneb když politická korektnost působí jako cenzura*. Katolický týdeník, 2007, příloha novin.

Snaha o integraci je pro soužití majority s minoritou tím nejvíce vhodným řešením. Jak však docílit toho, aby integrace probíhala úspěšně? To je problém, na který se těžko hledají odpovědi. Pokud se zaměříme na integraci Romů do společnosti, je určitě jedním z prvních kroků snaha o poznání kultury této menšiny, což souvisí s poznáním historie Romů.

1.3 Koncepce romské integrace

Pokud mluvíme o integraci Romů do české společnosti, je důležité se také zmínit o dokumentu, který vláda ČR schválila usnesením č. 1572 dne 21. 12. 2009. Tento dokument se nazývá Koncepce romské integrace a obsahuje opatření, která by měla napomoci k vyrovnání šancí a vstupních znevýhodnění Romů, které jim brání v tom, aby se mohli plnohodnotně podílet a zapojit do kulturního, společenského, ekonomického a politického života majoritní společnosti.¹⁸

Východiska koncepce jsou rozdělena do dílčích hledisek:

- **Lidskoprávní hledisko** – toto hledisko je založeno na individuálních právech zaručených mimo jiné Ústavou ČR a Listinou základních lidských práv a svobod. Vláda by pak měla usilovat především o to, aby Romové mohli rovnoprávně těchto práv využívat a aby nedocházelo v této oblasti k diskriminaci.
- **Národnostní hledisko** – národnostní hledisko poukazuje na právo svobodně rozhodovat o své národnosti a na to, že nesmí být na nikoho v tomto ohledu vyvíjen jakýkoliv nátlak.
- **Socioekonomické hledisko** – zde je vynaloženo úsilí v oblasti socioekonomické integrace Romů. Ti by měli být zastoupeni ve všech vrstvách české společnosti a měli by statisticky dosahovat přibližně stejných výsledků v socioekonomických parametrech.

¹⁸ Srov. <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/> [online]. 27. 4. 2010 [cit. 5. 2. 2012]. www.vlada.cz. Dostupné na WWW:< <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>>.

Hlavním cílem tohoto dokumentu je dosažení bezkonfliktního soužití majority s romskou minoritou. Hlavní cíl je postaven na cílech dílčích, které si kladou za úkol vytvořit tolerantní prostředí bez předsudků. Jde tu o odstranění všech forem diskriminace romských jedinců, které jsou založené mimo jiné na jiné barvě pleti, užívání jiného jazyka či příslušnosti k jiné etnické skupině. Tyto diskriminační projevy zhoršují možnost začlenění Romů do společnosti. Základem takového pojetí je koncept lidské důstojnosti, vědomí lidské důstojnosti. Podpora vědomí lidské důstojnosti stojí na úrovni a kvalitě vzdělání a je prevencí proti rasismu a diskriminaci.

Dalším dílčím cílem je pomoci romským jedincům v oblasti vzdělávání a tím zvýšit jejich kvalifikaci a hodnotu na trhu práce, což by následně mělo napomoci v boji proti nezaměstnanosti Romů, ve zlepšení sociální úrovně celkově.

V neposlední řadě se mezi dílčí cíle Koncepce romské integrace také zahrnuje rozvoj a včlenění romské kultury a jazyka do většinové kultury naší společnosti.¹⁹

Také je důležité alespoň stručně zmínit základní principy tohoto dokumentu. Pouze stručně popsáno mezi **základní principy** patří:²⁰

- *maximální zapojení Romů,*
- *udržitelnost a realizovatelnost opatření,*
- *komplexní řešení a partnerství zainteresovaných subjektů,*
- *využití vyrovnávacích postupů jako nástroje k odbourání vstupního znevýhodnění Romů.*²¹

V úvodu dokumentu je zmíněna důležitost kultury Romů. Jde především o uchování kulturního dědictví Romů a v neposlední řadě také začlenění do většinové kultury majoritní společnosti. Toho lze dosáhnout především pomocí oblasti vzdělávání. V dalších částech se koncepce zaměřuje na sociální problémy romského obyvatelstva.

¹⁹ Srov. KOCÁB, M. a kol. *Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013* [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2010, [cit. 7. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Koncepce-romske-integrace-2010---2013.pdf>>.

²⁰ Srov. <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/> [online]. 27. 4. 2010 [cit. 7. 2. 2012]. www.vlada.cz. Dostupné na WWW:< <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>>.

²¹ Cit. KOCÁB, M. a kol. *Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013* [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2010, [cit. 7. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Koncepce-romske-integrace-2010---2013.pdf>>.

Oblastí vzdělávání počínaje, přes bytovou problematiku, zaměstnanost a potřebou ochrany romských komunit konče. Nedílnou součástí materiálu je také Realizační plán koncepce romské integrace 2010 – 2013. Ten výhledově popisuje samotné úkoly pro jednotlivé resorty a jiné subjekty.²²

2. Romská historie

O romské historii se toho dlouhou dobu příliš mnoho nevědělo. Hlavním problémem byl nedostatek písemných materiálů, ve kterých by byly zaznamenány jakékoliv informace o původu této menšiny. Pro tradiční romskou kulturu je typické spíše ústní tradování. Proto mnoho záznamů o nich bylo napsáno jedinci, kteří mezi ně vlastně nepatřili, tedy ne-Romy, jejichž informace mohly být často dosti nepřesné. Nikdo dlouhá léta nevěděl, kde se Romové vzali, odkud přišli, a na základě toho vznikalo mnoho domněnek, které ovšem byly velmi často nesprávné. Mnoho staletí byli Romové přiřazováni ke zcela odlišným národům, než ke kterému opravdu původně patřili. Jmenujme namátkou Egyptany, Núbijce, Mongoli či Tatary.²³

2.1 Pravlast Romů

Přiřazování Romů k Egyptanům ale není náhodné. V mnoha středověkých kronikách se můžeme dočíst, že Romové putovali z Egypta, a že svou pouť konali proto, aby jim byly odpuštěny hříchy jejich otců, kteří odmítli poskytnout nocleh Panně Marii s Ježíšem. Dalším příkladem mohou být zmínky o tom, že Romové hovořili o svém příchodu z Malého Egypta. Tímto Malým Egyptem však nebyl myšlen Egypt ležící u řeky Nil, nýbrž šlo o území ležící v tehdejší Byzantské říši, přes kterou se táhly

²² Srov. <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/> [online]. 27. 4. 2010 [cit. 7. 2. 2012]. www.vlada.cz. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>>.

²³ Srov. HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romština nás zavedla do Indie*. [online]. Praha: Romove.radio.cz, 2000. [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18204>>.

migrační vlny této menšiny, což bude v další části práce podrobněji rozebráno. Původ Romů, byl díky těmto lehce zavádějícím informacím těžko odhalitelný.²⁴

Odkud vlastně Romové pocházejí, vyšlo najevo až na konci 18. století, a to hlavně díky jazyku, kterým tito jedinci mluvili. V té době vycházel v Rakousku odborný časopis, ve kterém se v letech 1775-1776 objevily články o Romech, jejichž autorem byl učitel a kněz Samuel Agostini Abhortis. V jeho člancích je uvedeno jméno kalvínského kněze Štefana Váliho, který se za dob svých studií v nizozemském Leydenu seznámil s jedinci pocházejícími z ostrova Malabar, jejichž jazyk mu nápadně připomínal jazyk Cikánů z Jágru, odkud pocházel. Zapsal si více než tisíc slov a ty následně probíral s Jágerskými Cikány. Ti neměli problém s tím, aby slovům rozuměli, z čehož se dalo usoudit, že pocházeli právě z oné oblasti.

Abhortisovy informace byly ovšem do jisté míry nepřesné, jelikož Malabar nebylo ostrov, ale země na jihozápadě Indie. Řeč, kterou se tam hovoří, se řadí mezi drávidské jazyky, které nejsou nijak příbuzné jazykům indoevropským, mezi něž patří mimo hindštiny, bengálštiny a mnoha dalších i romština. Důvodem, proč tedy Romové rozuměli slovům Malabarců, bylo to, že vzdělání Indové, tedy mimo jiné také ti studenti medicíny, které potkal Váli, mluvili mateřským jazykem pouze doma. Jinde používali sanskrt, který byl v Indii obdobou toho, čím byla latina v Evropě. Tedy do jisté míry „univerzální“ jazyk. Když se o této skutečnosti doslechli vědci, začali zkoumat, zda je opravdu možné romštinu zařadit mezi indické jazyky. Převážně díky lingvistice (60-70% romských slov je indického původu), ale také díky jiným vědám bylo tedy prokázáno, že pravlast Romů je opravdu Indie.²⁵

2.2 Původní obyvatelstvo Indie

Původní obyvatelé Indie se nazývají ádivasiové. Ti byli po náhlém vpádu Indoevropských kočovných pastevců, nazývaných árijové, násilím vytlačeni na jih Indie, kde se usadili. Obyvatelé, kteří neuprchli, byli Indoevropany zotročeni a stali se z nich sluhové. Árijové se před příchodem do Indie dělili na tři sociální skupiny nebo-li varny:

²⁴ Srov. HÜBSCHMANNOVÁ, M. „Odkud jsou?“. [online]. Praha: Romove.radio.cz, 2000. [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/17990>>.

²⁵ Srov. HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romština nás zavedla do Indie*. [online]. Praha: Romove.radio.cz, 2000. [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18204>>.

- kněží – bráhmani, nejvyšší skupina
- bojovníci, vojáci, vojenští velitelé a vládci – kšatriové
- kupci – variové

Z původního zotročeného obyvatelstva vznikla čtvrtá skupina:

- sluhové – šudrové

Pro jednotlivé varny byly specifické také vlastní barvy. Slovo varna totiž v překladu znamená barva:

- brahmáni – bílá barva
- kšatriové – rudá barva
- vajšiové – žlutá barva
- šudrové – černá barva

Indoevropany byl vytvořen zákon, který určoval, že jedinci patřící do vyšších sociálních skupin (brahmáni, kšatriové, vajšiové) nesměli uzavírat sňatky s příslušníky nejnižší skupiny (šudry). Pokud si žena z vyšší vrstvy vzala šudra, byla i se svými potomky označena za nečistou a vyloučena z rodu.²⁶

Každý stav měl svá práva, ale také povinnosti, z nichž vyplývalo, že plnoprávními byli pouze jedinci patřící do prvních tří stavů, kdežto příslušníci čtvrtého stavu byli neplnoprávní. S rozvojem hinduismu se stavy začaly vnitřně dělit na rozšířené rodiny, kterým se říkalo kasty. Ty měly pevnou bariéru. Každá kasta pro její členy také znamenala určitý sociální status. Vykonávání profesí bylo dědičné a typická byla monoprofesnost, což znamenalo vykonávání jednoho řemesla, či poskytování jedné služby. Monoprofesnost sebou přinášela nutnost kočování za prací, které se řídilo poptávkou po výrobcích např. u kovářů a řemeslníků. Územní pohyb ještě zvyšovalo rozmnožování se o další generace. S každou novou generací narůstal počet jedinců vykonávajících práci svých předků, což mělo za následek dělení kast na podkasty,

²⁶ Srov. HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Nejstarší Indové*. [online]. Praha: Romove.radio.cz, 2000. [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18910>>.

z nichž jen jedna zůstávala v původním areálu a zbývající se stěhovala na jiné územní s nadějí, že se tam se svou prací uplatní.²⁷

Jedním ze samostatných etnik z původního obyvatelstva byli Domové, kteří kdysi měli i svůj vlastní malý stát. Není přesně známo, jak tento stát zanikl a jak se z jedinců tohoto etnika po jeho podrobení stali příslušníci nízké kasty. Jisté je, že způsob života a kultura Domů se v mnoha rysech shoduje s kulturou Romů. Proto je více než pravděpodobné, že předkové Romů v Indii patřili k řadě nejrůznějších domských kast, které měly své specifické jméno. Domové bylo označení obecnějšího rázu, které používali okolní obyvatelé. Teprve po opuštění Indie, po příchodu do zemí s antropologicky odlišným obyvatelstvem se pojmenování Dom stává označením celého postupně se tvořícího etnika. Po příchodu do Evropy, dochází ke změně skupinového názvu Dom na etnonym Rom. Srovnávací lingvistika tuto změnu hlásky vysvětluje tím, že indické cerebrální hlásky **d**, **t**, a **dh** se díky evropským jazykům, které je nemají, v určitých oblastech v jednotlivých dialektech mění:

- v indickém a arabském jazykovém prostředí na předopatrové **D** (např. syrští Domové)
- v Arménii - **L** (Lomové)
- evropští Romové - **R** (Romové)²⁸

2.3 Migrování

Již výše zmíněná monoprosnesnot a její důsledky, trvalé obavy z období dešťů a následných hladomorů, ale také nelehké sociální postavení byly některé z mnoha faktorů, které vedly k územnímu pohybu domských kast. Domové opouštěli Indii v několika migračních vlnách, ty byly od sebe časově vzdálené. Trvaly přibližně v období od 3. – 5. století do 9. – 10. století.²⁹

²⁷ Srov. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 11.

²⁸ Srov. HORVÁTHOVÁ, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů – Země původu*. Praha: Romano Hangos, [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.volny.cz/rhangos/1-13_historie.htm>. (přetisk knihy J. Horváthové)

²⁹ Srov. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 12.

Po odchodu z Indie vedla cesta Romů přes Persii a Arménii do Byzantské říše. V Persii bylo nalezeno několik textů, které mohly pomoci při pátrání po historii Romů, nejsou však příliš věrohodné. Arabský historik Hamza z Isfáhánu popisuje ve svých textech událost, kdy perský vladař Bahram Gur na základě nedostatku hudebníků v Persii, poprosil indického krále, aby mu poslal 12 000 hudebníků, kteří se následně usídlili po celé Perské říši. Indičtí pěvci byli označováni jako Zottové nebo Luriové. Tyto zmínky jsou ale do velké míry nejasné a pojmenování Zott se nakonec používalo zcela bez rozdílu pro kohokoliv pocházejícího z údolí Indu. Je tedy těžké rozpoznat, zda se vždy, když se jedná o Zotty, jedná se také o Romy. Je však jisté, že jejich cesta z Indie přes Persii vedla. Po opuštění Persie se Romové přesunuli do Arménie, ve které zřejmě pobývali delší dobu. Dokladem toho je mnoho arménských výpůjček, které můžeme nalézt v evropských dialektech romštiny. Proč se Romové z Arménie přesunuli do Byzantské říše, není zcela jasné, jednu z klíčových rolí hrály pravděpodobně i potíže související s prací.³⁰

Před příchodem Romů na území Evropy, se kasty začaly dělit do dvou proudů. Menší skupina zamířila podél severoafrického pobřeží a dostala se až na Pyrenejský poloostrov, ta větší putovala do Konstantinopole a poté přes Balkán do celé Evropy. První zmínka o Romech a jejich přítomnosti v hlavním městě Byzantské říše se objevuje v díle jistého mnicha z kláštera v Iberonu. Ten píše, že v polovině 11. století se v Konstantinopoli objevili lidé označovaní Atsinganoi. Původně se toto označení vztahovalo k jakési kacířské sektě vyznačující se věštěním a čarováním, což byly znalosti, se kterými se později prezentovali nově příchozí romští jedinci. Odtud tedy vzniklo nejrozšířenější pojmenování Romů, které se uchytilo v mnoha jazycích, u nás Cikán.³¹ Informace o usazování Romů v Byzantské říši se již dají pokládat za spolehlivé a ze zpráv poutníků lze vyčíst, že se usadili v tehdejší přístavu Modon. Ovšem průběhu času klesal počet usazených Romů i zde, a to nejspíš z důvodu tureckých výbojů, které začaly přímo ohrožovat celou říši. O přítomnosti Romů mimo Balkánský poloostrov se začínají objevovat první zprávy kolem 13. století. Jsou ale nepodložené.³²

³⁰ Srov. FRASER, A. *Cikáni*. Praha: NLN, s. r. o., 1998, s. 32 – 39.

³¹ Srov. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 12 – 13.

³² Srov. LHOTKA, P. *Původ Romů a jejich příchod do Evropy*. [online]. Praha: ROMEA, o. s., 2003. [cit. 26. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/01>>.

2.4 Romové v Evropě

V Evropě se Romové začínají objevovat podle doložených zpráv ve 14. století a v jeho druhé polovině se stávají tyto zprávy častější. Zmínky pocházejí především z Uher, ale také ze Srbska, z dnešního Slovenska a dalších území.³³ Romové kočovali ve skupinách, které tvořili desítky někdy i stovky mužů, žen a dětí. V čele každé skupiny stál vůdce, který se označoval titulem vojvoda či hrabě. Při svém putování střední a západní Evropou byli Romové často vybaveni ochrannými glejty jednotlivých vladařů. Glejty jim zaručovaly bezpečný pohyb v mnoha zemích. Jednu z těchto listiny vydal na Spišském hradě i císař a český král Zikmund Lucemburský. Tento glejt zaručoval jistému vojvodovi Ladislavovi a jeho lidem svobodný průchod zemí. Dalším příkladem může být listina z první poloviny 15. století zaručující volný pohyb skupině hraběte Michala ve Španělsku.³⁴

2.4.1 Příchod Romů na naše území

Určit období, kdy Romové přišli na území dnešní České republiky, je velmi obtížné. Faktem však zůstává, že jednou z prvních písemných zmínek o Romech u nás je pravděpodobně Dalimilova kronika z počátku 14. století. V té se píše o příchodu přibližně 500 lidí na území Českého království a to v roce 1242. Když tito lidé žádali o jídlo, přesněji o chleba, používali spojení „kartas bog“ a kvůli tomu se jim říkalo Kartasové. Dle badatelů bylo slůvko „bog“ odvozeno od slova bogh, což v romštině znamená hlad. Zda šlo skutečně o Romy, není doloženo. Mezi další zmínky patří údaj z „Popravčí knihy pánů z Rožmberka“ z roku 1399. V zápise je zmiňován „cikán černý, Ondřejův pacholek“.³⁵ Zda šlo opravdu o Roma, či jen o muže, který toto označení používal jako přezdívku, je sporné, protože v období, z kterého údaj pochází, začalo být v českém i sousedním prostředí typické pojmenování cikán nebo cigán, což dokládá i fakt, že v roce 1421 se takto jmenoval i purkrabí mocného rožmberského hradu Vildštejna. Třetí nejstarší zmínka o přítomnosti romského etnika v Českém království

³³ Srov. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 16 – 17.

³⁴ Srov. LHOTKA, P. *Po stopách romské minulosti – Původ Romů a jejich příchod do Evropy*. [online]. Praha: ROMEA, o. s., 2003. [cit. 26. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.romea.cz/index.php?id=archiv/2003-01-02/27>>.

³⁵ Srov. MANN, A. B. *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001, s. 7 – 8.

pochází z jedné ze staročeských kronik, kde je k roku 1416 uvedeno: „*Také toho léta, vláčili se cikáni po České zemi a lidi mámili.*“³⁶ Texty těchto kronik vybral a uspořádal František Palacký.

V první polovině 15. století jsou doloženy písemné zmínky o Romech ve městech Znojmo, Praha či Cheb. V této době Romové českými zeměmi pouze procházeli a to možná i z důvodu rozbouřené náboženské, sociální i politické atmosféry. Pokud však i přes to byly nějaké skupiny přítomny, těžko se mohly stát středem pozornosti kronikářů, kteří psali o tehdy pro českou zemi aktuálnějších tématech týkajících se husitů. Z první poloviny 16. století pochází také záznam v bavorské kronice, který pojednává o jedné z největších skupin Romů, kterou vedl král Zindel a vévodové Panuel, Michal a Ondřej. Tato skupina postupovala od Budína směrem na Bratislavu. V průběhu cesty se rozčlenila na více proudů. Jeden z nich vedený vévodou Panuelem prošel i našimi zeměmi.³⁷

Romům se po dlouhou dobu jejich kočování dostávalo mnoha výhod (již zmíněné glejty), a to hlavně z důvodu, že k nim lidé přistupovali jako k poutníkům, za které se vydávali. Ve středověku bylo zvykem poutníkům poskytovat pomoc. Ať již šlo o pomoc peněžní, či ve formě jiných darů, jako například jídla apod. Od poloviny 15. století se vztah Evropanů k romské menšině pozvolna začíná měnit. Také církve v té době poukázala na fakt, že chování kočujících Romů není shodné s představou o tehdejších křesťanských kajících. Pohostinný přístup se tedy postupně změnil v nedůvěru a nepřátelství a pro romské obyvatele začalo období pronásledování.³⁸

V Českých zemích se pohled na Romy začal měnit v polovině 16. století, tedy o století déle. Ze záznamů našich kronikářů lze vyčíst, že peněžité dary byly Romům poskytovány ještě v roce 1596. Protiromské nálady se začaly stupňovat po ničivém požáru v Praze roku 1541. Z tohoto činu byli podezříváni Romové. V roce 1545 vydává Ferdinand I. mandát, ve kterém nakazoval, aby bylo romské obyvatelstvo vypovězeno ze země. V průběhu let musel Ferdinand své nařízení ještě několikrát obnovovat, což nasvědčovalo tomu, že naše obyvatelstvo bylo na Romy shovívavější, než obyvatelé jiných sousedních zemí. Jinak tomu však bylo za vlády Leopolda I. Ten veškeré romské jedince ze své země v roce 1688 vypověděl a v roce 1697 je prohlásil za psance.

³⁶ Cit. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 18.

³⁷ Srov. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 18 – 21.

³⁸ Srov. MANN, A. B. *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001, s. 8 – 9.

Jakýkoliv Rom mohl být tedy, pokud byl zadržen, beztrestně zastřelen. Trest smrti se vztahoval i na ženy. I další panovníci v represivní politice pokračovali. Josef I. nechal v roce 1706 podél hranic rozmístit výstražné tabule s vyobrazením trestů, které by Romy čekaly, kdyby se odvážili překročit hranice. Oběšení u mužů, u žen a dětí mrskání. Naproti tomu Karel VI. nařídil kruté tresty nejenom pro Romy, ale i pro ty, kteří by se jim opovážili jakkoliv pomoci.

Je zajímavé, že i přes tato nelítostná opatření se Romové mohli usazovat na území Moravy. Stávalo se tak v případech, kdy někteří z tehdejších feudálů poskytli rodinám kovářů či hudebníků povolení k pobytu na svých panstvích.³⁹

Marie Terezie a její syn Josef II. byli osvícenští panovníci, kteří se v 18. století pokusili o to, aby se Romové začali trvale usazovat a skoncovali tak s kočovným způsobem života. Jejich snahy patřily mezi první asimilačními pokusy v historii. Marie Terezie a Josef II. chtěli z kočovných Romů udělat usedlé rolníky, kteří by splynuli s ostatním obyvatelstvem. Vyhlásili následující opatření: Romům bude přidělena půda, přijmou křesťanské jméno, označování budou jako „novosedláci“, nikoli jako Cikáni, nebudou se oblékat do tradičních oděvů, nebudou používat vlastní jazyk apod. I přesto, že mnohé z jejich myšlenek nebyly do jisté míry uskutečnitelné, přinesly s sebou i mnoho kladů, mezi které můžeme zařadit především důraz na školní docházku a celkovou výchovu dětí, na vyučení se řemeslu, na zlepšení hygienických podmínek. Povinnou se stala návštěva kostela, a pozitivní byl i fakt, že se s Romy počítalo jako s plnohodnotným obyvatelstvem, které nemělo být ze země vyháněno. Ze záznamů vyplývá, že v 2. polovině 18. století u Romů, kteří žili v té době na celém území Slovenska, převládal usedlý způsob života. Také u nás, a to hlavně na Moravě, se začali Romové od počátku 18. století usazovat. V průběhu 19. století vznikaly postupně na okrajích některých měst romské osady.⁴⁰

³⁹ Srov. NEČAS, C., MIKLUŠÁKOVÁ, M. *Historie Romů na území České republiky*. [online]. Praha: Romove.radio.cz, 2002. [cit. 26. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>>.

⁴⁰ Srov. MANN, A. B. *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001, s. 10 - 12.

2.5 Romové v ČR ve 20. Století

V období první republiky byli Romové oficiálně uznáni za svébytnou národnostní menšinu. I přesto byl vůči nim uplatňován zákon z konce 19. století týkající se potulky. Opět se objevily snahy o asimilaci této menšiny a v praxi se přistoupilo k řádné evidenci všech kočovných Romů, mezi které se počítali i Romové polousedlí, což byli ti, kteří kočovali v sezóně, tedy mimo zimní období. K prvnímu soupisu došlo v letech 1928 – 1929, kdy bylo zaregistrováno téměř čtyřicet tisíc Romů nad 14 let, kteří následně obdrželi tzv. cikánskou legitimaci, kterou byli povinni u sebe neustále nosit. Tyto průkazy ovšem byly postupem času vydávány nejen jedincům z romské menšiny, kteří kočovali nebo patřili mezi polousedlé Romy, ale vůbec všem Romům, kteří žili na území republiky. Kočovní Romové museli navrch žádat i kočovné listy. Do ještě horší situace se ovšem Romové dostali v průběhu druhé světové války. Na sklonku roku 1939 bylo všem Romům úředně nařízeno usazení se, a to s dvouměsíční lhůtou. Jedinci, kteří neuposlechli, byli umísťováni do pracovních táborů. Romové z Čech do tábora zřízeného v Letech u Písku, Romové z Moravy do Hodonína u Kunštátu. Následně pak mezi léty 1942 až 1944 byly z těchto táborů vypravovány hromadné transporty do koncentračních táborů v Osvětimi a odtud byl pak blíže neurčitý počet Romů převezen do dalších koncentračních táborů, které se nacházely na území říše. V koncentračních táborech v průběhu druhé světové války zahynulo několik tisíc českých Romů, hrůzy holocaustu se podařilo přežít necelým šesti stům.⁴¹

Po roce 1945 do Čech začaly přicházet romské skupiny z osad na Slovensku. Směřovaly především do pohraničních oblastí, odkud bylo po druhé světové válce odsunuto německé obyvatelstvo a také do průmyslových oblastí na Moravě a na severu Čech. Tím se počet Romů na našem území opět zvyšuje a v roce 1947, kdy byl proveden státními orgány soupis, jich na území naší republiky žilo již přes 16 000. Dle dalších informací z roku 1989, se počet Romů, žijících na území Moravy a Čech pohyboval již na 150 – 180 tisíci. Dodnes toto etnikum u nás můžeme rozdělit na jednotlivé skupiny, podskupiny a rody:⁴²

⁴¹ Srov. MIKLUŠÁKOVÁ, M. Stručné dějiny Romů v Čechách a na Slovensku. In FRASER, A. *Cikáni*. Praha: NLN, s. r. o., 1998, s. 272 – 276.

⁴² Srov. LHOTKA, P. *Romové v Československu po roce 1945*. [online]. Praha: ROMEA, o. s., 2003. [cit. 27. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/13>>.

- Slovenští Romové – etnikum žijící do roku 1945 na území Slovenska; tito jedinci žili usedlým způsobem života v romských osadách; dnes tvoří přibližně 80 až 85 procent romské menšiny v ČR.
- Olašští Romové – etnikum, které do roku 1959 kočovalo ve střední Evropě; v minulosti se u nás objevovaly dvě skupiny:
 - Lovárové – koňští handlíři
 - Kalderaši – výrobci kotlů
 v současnosti na našem území žijí potomci Lovárů; olašští Romové bývají i dnes před svým okolím dosti uzavření a hodně tradiční; zajímavé je, že v této komunitě je více oceňováno získávání finančních prostředků spíše činnostmi, které vyžadují myšlení než fyzickou práci; tvoří asi 10 procent.⁴³
- Čeští Romové – etnikum žijící do druhé světové války na území Čech; dnes spadají do zbývajících 5 procent stejně jako následující tři skupiny.
- Moravští Romové – menšina, která žila do 2. světové války na území Moravy, některé rodiny zde žijí dodnes.
- Maďarští Romové – do druhé světové války žili na území Maďarska a jižního Slovenska v oblasti obývané maďarskou národností menšinou.
- Sintí – toto etnikum žilo rozptýlené po západní Evropě, teprve až po 2. světové válce začala žít tato skupina v českém pohraničí; dnes u nás přežilo jen pár rodin a spolu s českými, moravskými a maďarskými rodinami spadají také do oněch 5 procent Romů na našem území.⁴⁴

Jednotlivé skupiny se od sebe liší zvyky a dialektem romštiny. Z počátku po roce 1948 bylo romské etnikum zrovnoprávněno. Ovšem pouze formálně, ve skutečnosti stále zůstávalo na okraji společnosti. Od 50. let dochází opět, jak tomu bylo už například za vlády Marie Terezie a Josefa II., k pokusům o asimilaci romské menšiny. Byl vydán zákon o trvalém usídlení kočujících osob (č. 74/58). Od počátku

⁴³ Srov. JANČÁLKOVÁ, T. Struktura romského společenství v České republice. In *Multi kulti menšiny v ČR – metodická pomůcka pro ZŠ*. Olomouc: Agentura rozvojové a humanitní pomoci Olomouckého kraje, o. p. s., 2009, s. 55.

⁴⁴ Srov. ŠÍŠKOVÁ, T. ed. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, s. r. o., 2001, s. 124.

60. let byly zavedeny seznamy, do kterých byli sepisováni Romové bydlicí na jednotlivých místech. Od poloviny šedesátých let začalo být na základě usnesení vlády romské obyvatelstvo stěhováno na různá místa, což mělo vést hlavně ke zničení romských osad. Nepočítáme-li Slovensko (kde tyto počty byly vyšší), bylo uvnitř českých zemí takto přesídleno 435 rodin.

Pozitivním na těchto opatřeních byla kromě jiného likvidace hygienicky a sociálně nejzaostalejších osad a zlepšení zdravotnické a sociální péče romského obyvatelstva. Přestěhováním a likvidací jednotlivých osad však došlo k oslabení tradičních sociálních vazeb uvnitř romských komunit a k narušení samotné romské kultury. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let vyvstala naděje na zlepšení celé situace, trvala však pouze do poloviny let sedmdesátých. V osmdesátých letech lze zaznamenat vývoj obdobný. V období komunismu dochází k formálnímu zrovnoprávnění romského etnika a ke zlepšení jejich materiální situace, zároveň však jsou zničeny tradiční hodnoty a normy romské kultury a sami Romové se stávají objektem státní politiky bez možnosti rozhodovat o svém osudu.⁴⁵

3. Potomci slovenských Romů

Převážná většina Romů žijících dnes v České republice, jsou potomci Romů, kteří přišli na naše území ze Slovenska. Za účelem bližšího pochopení všech okolností, kdo vlastně byli slovenští Romové, jak a z jakého prostředí se k nám dostali, jsem zařadila do své práce následující kapitolu s jednotlivými podkapitolami. Jde o zdůraznění faktu, že většina Romů žijících na našem území má své kořeny na Slovensku, kde žili mnohdy odlišným způsobem života než Romové v českých zemích.

3.1 Stručná historie Romů na Slovensku

Kdy poprvé přišli Romové na území Slovenska, není přesně známo. Nepodložené zmínky o nich se objevují v první třetině 13. století. Věrohodné písemně

⁴⁵ Srov. *Dějiny Romů – Přehled dějin Romů do roku 1989*. [online]. Praha: Muzeum romské kultury, [cit. 28. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=320&Itemid=25&lang=cs>.

dochované informace pocházejí od spišsko-novovesského rychtáře Jána Kunche, který je přesvědčený, že Romové byli na Slovensku všeobecně známi již ve 14. století. Už v této době jimi lid opovrhoval. Z různých pramenů vychází, že i zde Romové stáli převážně na pokraji společnosti. Můžeme však nalézt i pozitivní zprávy o některých jedincích z této etnické menšiny. Jsou to zprávy, které převážně souvisí s Romy a jejich hudbou. Romští hudebníci se dostávali do povědomí lidí jako výborní muzikanti již v 15. století.

Přibližně v 17. století začaly na slovenské území přicházet početné skupiny Romů ze západní Evropy, kde se dostali do role štvanců. Ve srovnání s tím byl jejich život na Slovensku snazší, nikoliv však uspokojivý. Obyvatelé měst protestovali proti usazování se Cikánů v jejich blízkosti, a tak byla tato obávaná menšina nucena putovat z místa na místo. Lidé se báli epidemií, které s nimi přicházely, časté krádeže také k oblibě těchto skupin nepřispívaly. I tak se však některým romským skupinám podařilo získat povolení usadit se na periferiích některých měst či vesnic, kde se tito obyvatelé věnovali svým tradičním řemeslům. Cikáni žijící na panstvích podléhali vojvodům, kteří na základě svých kompetencí řešili i jejich drobné přestupky stejně jako přestupky ostatních obyvatel pod ně spadající.

Z průběhu dalších století jsou dochovány zmínky o snahách Romů usadit se, o jejich asimilaci, a to jak na Slovensku, tak i v Čechách. Toto je patrné z různých dochovaných nařízení a opatření. V průběhu první poloviny 19. století je zaznamenán nárůst počtu romského obyvatelstva. V podrobném soupisu Cikánů v Uhrách na konci 19. století bylo zjištěno, že na území dnešního Slovenska v té době žilo 36 tisíc romských obyvatelů. Snahou o usazení se na jednom místě chtěli Romové čelit problémům odvíjejících se od jejich kočovného způsobu života. Celý proces asimilace nebyl dostatečně promyšlený, nařízení byla formulována nejednoznačně, umožňovala nejrozumnější výklad, což bylo překážkou soužití této menšiny s původními obyvateli.⁴⁶

Po první světové válce na sebe Romové upozorňovali převážně svou kriminální činností. V době první republiky přibývalo stížností na krádeže, podvody a jinou trestnou činnost Romů.

Životy českých a slovenských Romů byly následkem vzniku Československé republiky zpočátku spojeny. To se však změnilo v roce 1939, kdy došlo k rozdělení

⁴⁶ Srov. HORVÁTHOVÁ, E. *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964, s. 96 – 148.

tehdejší republiky. Tato skutečnost vedla k tomu, že i osudy romských obyvatel se vyvíjely rozdílně. Zatímco v protektorátním Česku byli vyhlazeni téměř všichni Romové, na Slovensku nestihly jejich osudy dospět tak daleko. Němci se zde zpočátku takticky tvářili jako spojenci, ale ve skutečnosti slovenská početnější romská menšina se pro Němce stala problémem, nebylo lehké ji vyvraždit jako téměř v Čechách. Ale i skutečnost, že většina slovenských Romů žila usedlým způsobem života a mnozí z nich řádně pracovali, čímž se lišili od Romů v jiných zemích, brala Němcům obhajitelné důvody k odsunutí tohoto obyvatelstva do táborů. Do těch byli odvázeni ti, kteří nechtěli opustit kočovný život a odmítali pracovat jako ostatní obyvatelé státu. Po celou dobu války byli Romové diskriminováni stejně jako Židé. K výrazné změně v přístupu k Romům došlo v roce 1944, kdy si německá strana začala být vědoma své blížící se prohry. V té době Němci bezohledně hromadně vraždili romské menšiny i na Slovensku. I přes toto mohutné vyhlazování přežilo druhou světovou válku na Slovensku mnohem více Romů než u nás.⁴⁷

3.2 Přesun slovenských Romů na území České republiky

Po skončení druhé světové války se slovenští Romové začali přesouvat do Českých zemí. Přicházeli ve třech vlnách.

V první vlně šlo většinou o mladé muže s cílem najít si v českých zemích práci a bydlení. Mnozí z těch, kteří zde našli zázemí, si přivedli po čase své rodiny. Často se stěhovaly do Čech i celé osady, a to většinou do pohraničí, na místa po odsunutém německém obyvatelstvu. Tyto skupiny si převážně zachovaly své zvyky, tradice a jazyk.

Druhá vlna stěhování Romů přišla v padesátých a šedesátých letech 20. století, kdy byly v osadách na celém Slovensku organizovány hromadné náborové akce do těžkého průmyslu, vybudovaném na českém území. Zájem byl pouze o mladé muže, kteří byli zdraví a silní. Původním předpokladem bylo, že si zde Romové vydělají peníze a vrátí se zpět na Slovensko. U většiny však k návratu na Slovensko nedošlo. Romští muži si naopak přivezli ze Slovenska do Čech nevěsty a založili s nimi rodiny. Usazení Romů

⁴⁷Srov. HORVÁTHOVÁ, E. *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964, s. 154 – 171.

z různých osad, a tedy s různou kulturou, odlišnými zvyky a pravidly na témže místě bylo příčinou vznikajících nemalých problémů. A především šlo o mladé lidi, kteří si romské tradice osvojili už pouze okrajově, stejně tak jejich znalost romského jazyka byla rovněž značně povrchní. Přistěhovalci z druhé vlny se většinou snažili o dobrovolnou asimilaci, ke které však došlo pouze částečně. Negativním výsledkem byla skutečnost, že si neosvojili do hloubky svoji kulturu romskou, ale ani kulturu majoritní společnosti, která je tím pádem nepřijala.

Třetí vlna stěhování Romů byla pod nátlakem po roce 1965, kdy v usnesení vlády byla zakotvena likvidace cikánských osad. Romové byli záměrně rozptýleni do nejrůznějších měst. Následkem této nepromyšlené násilnosti došlo ke ztrátě velké části romských tradic a k zapomnění romského jazyka. Romům byly zničeny domovy, mnozí příslušníci této menšiny se velmi těžko vyrovnávali s novým prostředím, s novým velmi odlišným způsobem bydlení, ale i s prací k zajištění obživy. Velká část Romů se s novou situací nevzpamatovala dodnes.

U Romů z druhé a třetí přistěhovalecké vlny se již výrazně objevují problémy odvíjející se od způsobu stěhování, a to především stěhování romských obyvatelů v menších skupinkách než bylo při stěhování v první vlně. To vedlo zákonitě k narušení původní romské kultury, k upadání tradic a zvyků a postupně i k vytrácení romského jazyka. Romové vnímali majoritní společnost jako nepřátelskou a stejně tak jejich sousedé odmítali romskou menšinu akceptovat. V jednotlivých osadách žili většinou pohromadě jedinci z jednoho rodu. Hlavním problémem, jak z výše uvedeného textu vyplývá, bylo, že stěhování Romů do nového prostředí byla tato rodová uskupení rozdělena na několik menších skupin, které byly mnohdy rozptýleny po různých částech republiky. Tak docházelo k tomu, že na jednom místě začaly žít skupiny Romů, kteří pocházeli z odlišných osad. Tento fakt samotný mohl přinést další problémy.⁴⁸

3.3 Život Romů na Slovensku

Romové na Slovensku žili před přesunem na naše území převážně v tzv. „cikánských osadách“. Kromě osad zde byly městské „cikánské čtvrtě“, které se objevovaly na okrajích velkých měst. Samotné osady pak byly obvykle stavěny na okrajích obcí či vesnic ve vzdálenosti jednoho až tří kilometrů od ostatní zástavby. Bylo

⁴⁸ Srov. ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, s. r. o., 2001, s. 120 - 121.

běžné, že mnohé z nich byly (často ještě jsou i dnes) bez sociálního vybavení, bez elektřiny, zdroje pitné vody, kanalizace. Ve většině osad byl dodržován daný řád s vnitřními zákony a obyvatelé byli podřízeni autoritě vedoucí osobnosti osady.

Obyvatelé osad žili převážně v domcích nazývaných *kher* či *koliba* (dříve bydleli i v zemnicích či polozemnicích). Šlo o tradiční typ obydlí. Tyto domky byly buď jednoprostorové nebo dvouprostorové a Romové si je stavěli převážně sami z dostupných bezplatných materiálů, které jim poskytovala okolní krajina. Interiéry byly velmi skromné. Podlahu tvořila udusaná hlína a v místnosti byla mnohdy pouze postel, stůl a židle. Není proto divu, že když se v poválečném období Romové z těchto osad stěhovali do Čech, již samotný nový způsob bydlení jim způsoboval mnoho obtíží. Ve vlastnoručně postavených domcích, které byly většinou bez elektřiny či plynu, bez přívodu vody a dalšího dnes základního vybavení, Romové nebyli zvyklí platit žádné poplatky. A to byl pouze jeden z mnoha faktů, na které si romské etnikum v novém prostředí muselo zvyknout.⁴⁹

3.4 Rozdělení slovenských Romů

Jednotlivé romské obyvatelstvo slovenských osad můžeme dodnes rozdělit na tři skupiny:

- Olašští Romové – přišli na Slovensko v průběhu 19. století, živili se obchodem a handlováním s koňmi, různým překupnictvím a kotlářstvím, ženy hádaly z ruky či z karet.
- Slovenští Romové – první zmínky o nich pocházejí z 15. století, živili se tradičními romskými řemesly jako je kovářství, korytářství, košíkářství atd.
- Maďarští Romové – jsou usazeni v maďarsky mluvících částech Slovenska, původ a kultura je téměř totožná se slovenskými Romy, liší se v jazycích, které příslušníci používají při komunikaci s okolní společností a v dialektech.

⁴⁹ Srov. DAVIDOVÁ, E. *Romové bydlení soužití*. Praha: SOCIOKLUB, 2000, s. 10 - 12.

Zajímavou skutečností je, že hlavně Romové olašští zbylými dvěma skupinami pohrdají a jsou k nim endogamní, tedy neuzavírají s nimi vzájemné sňatky.⁵⁰

4. Problémy v soužití romské menšiny a majoritní společnosti

Nevýraznějším a nejvíce viditelným problémem v soužití romské menšiny a majoritní společnosti je odlišnost jejich mentalit. Kořeny této odlišnosti jsou hluboce zapuštěny v rozdílném historickém vývoji obou skupin. Historický vývoj ve střední Evropě zajistil, že mentalita středoevropských národů (mezi které spadají i Češi) je velmi podobná. Historie romského národa se odvíjela ve zcela odlišných životních podmínkách na jiných územích. Těžko pak hledat vzájemné souznění a shodný hodnotový žebříček ve společném životě obou skupin. Viktor Sekyt píše:

„Mají jiný jazyk, jinou soustavu pojmů, vlastní kulturu, jiné hodnoty, k tomu odlišný vzhled, jinou historii, jiné zdroje obživy, jim vlastní rodinné vztahy, jiný způsob života.“⁵¹

Romové netvoří jednu velkou skupinu, ale dělí se na několik skupin. Jejich odlišná historická zkušenost s sebou nese jakési přežívání sociální distance. Mnohdy jsou vztahy mezi jednotlivými romskými skupinami horší než s ostatním obyvatelstvem většinové společnosti. Tento fakt vyplývá ze skutečnosti, že romské etnikum bylo kdysi v jejich pravlasti děleno do různých kast. Za vyšší vrstvu tak byli vždy považováni např. olašští Romové.

Z obecného hlediska je ovšem důležité uvědomit si, které specifické hodnoty jsou pro Romy naopak společné. A to hlavně z toho důvodu, že jde o hlavní znaky odlišnosti od kultury většinové společnosti. Společným hodnotovým jmenovatelem je nechuť k pravidelnosti či určitým stereotypům, naopak se u těchto jedinců objevuje láska k volnosti, svobodě, nezávislosti. Romům není vlastní ani časové racionální plánování, které je pro nás nezbytnou součástí života, romští jedinci žijí přítomností,

⁵⁰ Srov. JAKOUBEK, M. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: Socioklub, 2004, s. 48 – 49.

⁵¹ Cit. SEKYT, V. *Odlišnost mentality Romů a původ těchto odlišností*. In ŠÍŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, s. r. o., 1998, s. 69.

daným okamžikem. Dalším rozdílem je i emotivnost. Pro Romy je typické hluboké emotivní prožívání daného okamžiku.⁵² Jednou z velkých odlišností od naší společnosti je samotná výchova dětí. Zatímco v českých rodinách je kladen důraz na výchovu k samostatnosti a k zvnitřnění si vnějších norem, u romských dětí je to naopak výchova k jakési kolektivnosti, kdy se pěstuje úcta ke starším, podřizování se skupině místo prosazování svých vlastních zájmů.⁵³

4.1 Důležitost hodnot Romů

V životě Romů hrály vždy výše zmíněné hodnoty velmi důležitou roli. Tyto hodnoty se předávaly z generace na generaci a zajišťovaly fungování romské kultury. V průběhu mnoha let a na základě zkušeností, převážně negativních, se mezi Romy začaly vytvářet jakési pseudohodnoty. Ty vznikaly hlavně jako ochrana vlastního existenčního prostoru a postavení Romů v majoritní společnosti. Důležité ale zůstávají tradiční uznávané hodnoty, na kterých byl život romské majority vždy postaven. Musíme tedy rozlišovat mezi hodnotami a pseudohodnotami.

4.1.1 Pseudohodnoty

Pro Romy byla již v minulosti velmi hodnotná bílá barva. Přesněji bílá barva pleti. Světlou pletí se většinou v dějinách vyznačovali jedinci, kteří byli mocnější, měli větší prestiž. Na základě toho vznikala u jedinců tmavé pleti pocit méněcennosti, který přerůstal až k opovržení vlastním antropologickým typem.

Romové považovali za krásné ty dívky, které měly světlou pleť. To byl jeden z atributů, který se cenil u romských nevěst. I z toho důvodu se dříve tmavá děvčata například pudrovala bílou moukou. Dnes se na základě tohoto faktu mnoho romských žen snaží dosáhnout této pomyslné krásy například tím, že si odbarvují vlasy. Ovšem tmavší odstín pleti nebyl brán pouze jako nehezký. V minulosti byla tmavá pleť také pro její vlastníky mnohdy velmi nebezpečným faktem. V 17. a začátkem 18. století byli Romové, kteří byli většinou identifikováni na základě tmavé pleti zabíjeni. I v současnosti se objevují incidenty, kdy si různí radikálové vyhledávají své oběti na

⁵² Srov. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2006, s. 190 – 192.

⁵³ Srov. ŠÍŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, s. r. o., 1998, s. 74.

základě jejich tmavé pleti. Dá se tedy říci, že bílá barva pleti je a byla pro Romy hodnotná hlavně z hlediska jakési obrany či ochrany. A to hlavně svého vlastního života.

Pseudohodnota bílé pleti je o to víc traumatizující, o co je těžší jí dosáhnout. Mnozí Romové se tuto skutečnost snaží do jisté míry kompenzovat hlavně oděvem. Tento vnějškový atribut je na první pohled velmi patrný. Drahé a luxusní oblečení má ukázat hlavně na skutečnost, že daný člověk je materiálně velmi dobře zajištěn a má k dispozici dostatečné množství finančních prostředků, které mu zajistí uznání. To je ovšem opět velmi povrchní představa, která se vůbec neslučuje s tradičními romskými hodnotami.

Čtyřicetiletá asimilační politika vedla ovšem u mnoha současných Romů k jedné z nejvíce destruktivních pseudohodnot. Tou je opovržení vůči vlastnímu jazyku, vlastní kultuře, etice, skupinové identitě a tím i identitě osobnosti. Mnozí romští rodiče se mylně domnívali, že když nebudou na děti mluvit romsky, jen jim tím prospějí. Pravda to samozřejmě není. Mateřským jazykem dětí, na které rodiče nemluvili romsky, se stával romský etnolekt češtiny. Jednotlivé sondy ukázaly, že děti, jejichž mateřským jazykem byl právě zmiňovaný romský etnolekt češtiny a děti, na které rodiče mluvili od malička romsky, dělají později na základní škole v českém jazyce stejné chyby a jejich prospěch je shodně podprůměrný.⁵⁴

4.1.2 Hodnoty

V posledních letech díky mnoha organizacím, které se zabývají Romy, a také díky Romům samotným, dochází k podpoře romské etnokulturní identitě. Tento proces je zaměřen hlavně na postupné odbourávání výše zmíněných pseudohodnot a obnovu tradičních hodnot, na kterých byla postavena romská kultura.

Stará generace Romů se shoduje na faktu, že dříve Romové žili v bídě a byli chudí, ale uměli si vážit jeden druhého a navzájem si pomáhali. Velmi důležité byly v romské komunitě hodnoty jako čest, slušnost, uctivost, pohostinnost, solidarita aj.

⁵⁴ Srov. HÜBSCHMANNOVÁ, M. Několik poznámek k hodnotám Romů. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 16 – 26.

Romové v minulosti žili vždy společně, a to v osadách. V mnoha případech byly jednotlivé osady tvořeny jedním rodem či několika málo spřízněnými rody. Tyto příbuzenské osady fungovaly po všech stránkách lépe než ghetta u velkých měst, ke kterým se Romové stěhovali hlavně kvůli práci. Sociální diferenciaci jednotlivých osad byla značná. I přesto zde fungovala hodnota solidarity, která se dokazovala hlavně štědrostí a dělbou o jídlo. Ale nejenom tím. Solidarita se projevovala také ve vzájemné ochraně proti majoritní moci. Pokud došlo k jakémukoliv přestupku či poškození někoho z neromského obyvatelstva, stáli vždy Romové při sobě a viník nebyl prozrazen. Ochranná solidarita však platila pouze v případě, pokud šlo o někoho z majoritní společnosti. Došlo-li k provinění Roma proti Romovi či jakémukoliv porušení norem nebo pravidel, následoval trest. Tento trest měl formu jakéhosi veřejného probírání daného provinění. Veřejné probírání a poukazování na prohřešek sloužilo jako důležitý regulátor normativního chování. Tento proces vedl k největšímu trestu, který mohl pro Romy být, a to k ostudě. V krajních případech pak docházelo také k tomu, že jedinec musel osadu opustit a odejít někam, kde ho nikdo neznal.

Dalšími důležitými hodnotami Romů bylo nikoho neurazit a hlavně umět odpouštět. Velká důležitost se přikládala slovu či mluvě. Mezi sebou mluvili Romové zásadně romským jazykem. Češtinu používali pouze v případech, kdy se potřebovali domluvit s někým z většinové společnosti. Slušný Rom nemluvil sprostě a bylo nepředstavitelné, aby děti či romská mládež mluvila sprostě před jakýmkoliv dospělým.

Nesmírně významnou hodnotou v romské komunitě byla orální folklorní tvorba, lidová slovesnost. Velmi často se vyprávěly pohádky nebo příběhy. Vypravěči byli většinou muži. Dobrý vypravěč byl velmi vážený. Pořádaly se vypravěcí seance, které byly hodnotnou kulturní náplní volného času. Prostřednictvím pohádek a příběhů vypravěč druhým předával skupinové, ale i obecně lidské etické hodnoty, dále pak také sebedůvěru, a to hlavně na základě vyprávění o hrdínech, kteří se v romských pohádkách objevovali.

Kromě slovesnosti se za velmi hodnotnou považovala také píseň či zpěv. Písně měly velmi často sdělovací charakter a hrály důležitou roli v komunikaci. Píseň mohla fungovat také jako prostředek zpovědi či omluvy.

Na prvním místě pro Romy byla vždy rodina. Pod pojmem rodina se ale v tomto případě myslí příbuzenská pospolitost v rozsahu více generací. Patří se také všichni přivdaní či přiženění jedinci. Rodina se starala o ty, kteří se o sebe postarat nemohli. Ať

již šlo o malé děti, nebo o staré příslušníky rodiny. Rodina byla také první a nejdůležitější kontrolní a sankční instancí. Dbala na dodržování norem a trestala jejich případné nedodržování, jelikož provinění jedince bylo hanbou pro celou rodinu. Příbuzenské vztahy byli pro Romy posvátné a harmonické soužití všech členů rodiny bylo tou nejvyšší možnou hodnotou.

Jednou z nejdůležitějších příčin rozpadu a ztráty romských hodnot byla neuvážená asimilační politika, která měla za následek narušení příbuzenské pospolitosti. Mezi romskými rodinami bydlících daleko od sebe přestaly fungovat prvky sociální kontroly a výše zmíněné sociální korektory, jako veřejný přetřes a neustálá kontrola každého jedince na každém jeho kroku, které byly dříve Romům vlastní. Z toho vyplývá, že tresty ve formě obecné ostudy či vyloučení z komunity nemají místo, kde by se mohly projevit. Také etické hodnoty, které se předávaly formou vyprávění, ať již pohádek či hrdinských příběhů téměř vymizely.

Mezi hodnoty Romů by bylo možné zařadit ještě mnoho dalších aspektů, které se časem z života romských jedinců vytrácely. Je zřejmé, že pokud by došlo k obnovení dřívějšího žebříčku hodnot, došlo by také k upevnění romské kulturní svébytnosti a k posílení sebevědomí v dnešní mladé generaci Romů. To vše by mohlo být přínosem v soužití romské menšiny s majoritní společností. Jistou nadějí je, že dnešní doba je ke znovuoobnovení tradičních hodnot v romské menšině příznivá a s jistou dávkou snahy jak na straně Romů, tak na straně majoritní většiny by se tato obnova romských tradičních hodnot mohla dařit.⁵⁵

4.2 Současný stav situace

Současné soužití romské menšiny s většinovou společností v České republice s sebou přináší i mnoho problémů, které jsou způsobené spíše než historickým kontextem samotným přístupem jednotlivých příslušníků obou skupin k těm „druhým“. Tedy jak přístupem Romů k Čechům, tak přístupem Čechů k Romům. Češi Romům vytýkají nevzdělanost, špatnou pracovní morálku, agresivitu, kriminalitu a mnoho a dalšího. Romové zase Čechům vypočítavost, nadřazené chování, rasismus aj. Daná

⁵⁵ Srov. HÜBSCHMANNOVÁ, M. Několik poznámek k hodnotám Romů. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 27 – 65.

negativa mají obě skupiny tendenci zobecňovat na všechny jedince skupiny, navíc vše ještě více komplikují předsudky, které si sebou obě skupiny nesou již z minulosti.

Dalším problémem jsou možnosti, které sebou přinesla modernizace společnosti, a které jsou jindy pozitivní. Mohou však působit negativně. Patří sem například svoboda slova, která v tomto případě umožnila propagování xenofobních a rasistických názorů. Tržní hospodářství zase vedlo k vytlačení z trhu pracovníků s nízkou kvalifikací, mezi které patřilo i mnoho pracujících Romů. Důležitou roli v případě negativního náhledu na Romy sehrávají také média, která disponují velkou mocí v ovlivňování názorů lidí. Média mají tendenci upřednostňovat senzace před objektivními informacemi, a tím mnohokrát Romům škodí. Nelze ovšem hledat pouze to špatné. Pozitivním je postupná emancipace romské menšiny, přejímání odpovědnosti za vlastní vývoj, ale také zájem pedagogů pomoci romským dětem k dosažení lepšího sociálního postavení.⁵⁶

Důležitým faktem, který může působit určité nesnáze v oblasti soužití majoritní společnosti a romské menšiny, je také odlišnost v samotném chování a komunikaci Romů a nás Čechů. Romové ke komunikaci s druhými přistupují spíše intuitivně. Svým smyslem odhadnou, s jakým člověkem se dostali do kontaktu, a podle toho se k druhému také chovají. Jde jim hlavně o upřímný a přímý přístup k nim. Nesnášejí kritiku na veřejnosti. Ta je pro ně jednou z největších potup. Jak již bylo zmíněno, Romové jsou velmi emotivní. City a emoce dávají najevo. Potřebují slyšet, co ten druhý cítí. Kdežto jedinci z většinové společnosti nejsou na takové chování a takový přístup zvyklí. O svých citech nemluví, ani je mnohdy neprojevují navenek z obavy ze ztrapnění se. Velmi úzce spjaté je s tímto tématem také vysoký podíl emocí při jakémkoliv jednání. Pro českou kulturu je spíše typický jakýsi chlad a odstup. Romové jsou velmi impulzivní lidé, proto takovéto projevy patří k jejich každodennímu životu. Majoritní společnost není na vypjaté jednání příliš zvyklá, na tyto projevy nahlíží spíše nepřekně, což do značné míry ovlivňuje negativní vnímání Romů samotných. Stejně negativně ale Romové vnímají reakce majoritní společnosti.⁵⁷

⁵⁶ Srov. SEKYT, V. Romové. In ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, s. r. o., 2001, s. 124.

⁵⁷ Srov. ŠIŠKOVÁ, T. Specifika romského chování a komunikace. In ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, s. r. o., 2001, s. 145 – 147.

4.3 Život Romů v majoritní společnosti

Život romské menšiny v majoritní společnosti je do značné míry ovlivněn postupnou ztrátou pocitu bezpečí v průběhu historie, a i jejich současný život je ztrátou bezpečí poznamenaný. Na této výrazné a nešťastné skutečnosti ztěžující a omezující normální život romské populace se bezpochyby podepsaly hrůzy druhé světové války, ale nelze opomenout ani mnohé současné útoky na romské jedince, které tento vnitřní strach v nich nejen udržují, ale mnohdy prohlubují. Lze říci, že stálý podvědomý pocit ohrožení je negativním jevem jejich každodenního života. Tím je vysvětlitelná jejich hluboce zakořeněná příslušnost k romské komunitě, v rámci které jsou skutečně bezpodmínečně přijímáni. Dříve se v souvislosti s tímto přijímáním jedinců pojila skutečně jediná podmínka, a to neporušování tradičních romských hodnot. V současnosti, kdy z důvodu stále sílícího tlaku ze strany většinové společnosti současní Romové mnohdy opouštějí i své tradiční hodnoty, je tato podmínka přijetí do komunity, značně oslabená. Co bylo dříve neodpuštělné, je dnes často tolerovatelné. Bezpodmínečné přijímání druhých má u Romů ale také svoji negativní stránku. Romské děti se tímto přístupem sice učí být srdečné a brát druhé takové, jaké jsou, ale i to má kontraproduktivní účinky. Velmi negativně se toto může projevit například v oblasti vzdělávání. Malý romský žák ví, že komunita ho přijme takového jaký je, a tak se vytrácí jakákoliv motivace ke zlepšení školních výsledků. Dalším negativním účinkem této skutečnosti je také vědomí romských jedinců, že jejich komunita je tu pro ně vždy, což vede k faktu, že začlenění se do majoritní společnosti není až tak důležité a potřebné. To znamená, že majorita by se měla snažit o zmenšení tlaků na Romy, aby neměli potřebu uchýlovat se do své komunity a bez jakýchkoliv obav se více včleňovali mezi ostatní.

Dalším faktorem, který může komplikovat soužití Romů s majoritou je sociální status, ke kterému jsou romští jedinci přiřazováni na základě svého etnického původu. Ve společnosti je mylně zakořeněno, že co Rom, to špatné sociální postavení. Pokud dojde k náhlému narušení této představy, objeví se také jakýsi zmatek ve vlastní identifikaci. A to jak na straně Roma, tak na straně neromského jedince. Stane-li se, že Rom dosáhne vyššího sociálního statusu, než který je mu obecně připisován, vede to mnohdy k negativním projevům. Mnozí příslušníci majoritní společnosti těžko přijímají

fakt, že i Romové mohou vystudovat vysokou školu, získat vážený titul apod. Tak hluboko jsou zakořeněny předsudky.

S tímto tématem úzce souvisí úcta k druhým. Pro Romy je úcta velmi důležitým atributem chování a měřítkem úspěšnosti jedince. Avšak oproti majoritní společnosti, která úctu většinou projevuje těm jedincům, kteří mají vysoké postavení a dostatek finančních prostředků, Romové úctu chovají k těm, kteří prožili svůj život v souladu s tradicemi, či těm, kteří prospěli své rodině. Nehledí při tom na majetek či postavení. Je zřejmé, že toto rozdílné pojetí tak důležitého prvku, který je nedílnou součástí romského života, vede pouze k tomu, že se Romové opakovaně, ale stále neúspěšně, snažili získat úctu majoritní společnosti. K tomu však nedocházelo a jedním z důvodů je právě tento odlišný náhled.⁵⁸

Bylo by zcela bezpředmětné hledat původce těchto problémů. Problematické soužití Romů s majoritní společností se vytvářelo v průběhu celých staletí. Vinu nesou obě skupiny. Každá však jinak. Majoritní společnost by na romskou menšinu neměla nahlížet pouze z pohledu sociálního. Sociální oblast je jistě velmi důležitým prvkem v oblasti integrace romských jedinců, nikoli však jediným. Romové by si na druhou stranu měli více uvědomovat, že jejich určité projevy vůči majoritní skupině nejsou také vždy adekvátní.⁵⁹

5. Romové a vzdělávání

Vzdělání nebo spíše škola jako taková může být brána jako integrační činitel. Z pohledů sociologů plní škola dva významné úkoly. Jedni ji, jak již bylo zmíněno, považují za nástroj integrující jedince do společnosti, druzí ji považují za prostředek reprodukce sociálních nerovností. Již Émile Durkheim⁶⁰ byl toho názoru, že vzdělání má pomáhat řešit konflikty, má sjednocovat společnost okolo obecných hodnot a zároveň ho připravovat na různá zaměstnání. Neopomenutelným faktem také zůstává, že škola se snaží učit, že každý jedinec může nějakým způsobem formovat svou budoucnost. Čím kvalitnějšího či vyššího vzdělání jedinec dosáhne, tím lépe pak může

⁵⁸ Srov. SAMKOVÁ, K. *Romská otázka – Psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr, s. r. o., 2011, s. 61 – 65.

⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 72.

⁶⁰ Pozn. É. Durkheim – významný francouzský sociolog.

být schopen zorientovat a uplatnit se ve společnosti. V neposlední řadě, lze školu považovat také za jeden z faktorů sjednocování kultury, jelikož všichni bez ohledu na to k jaké patří sociální kategorii, mohou získat stejné základní vzdělání.⁶¹

Pro romskou minoritu je oblast vzdělávání velmi důležitá z hlediska změny společenského postavení. Samotní představitelé iniciativ a sdružení Romů jsou dnes zajedno v otázce důležitosti vzdělávání. Podle nich je jedním z hlavních problémů romské menšiny a zároveň jednou z nejdůležitějších věcí, která napomáhá k integraci do společnosti, právě vzdělání, které je u Romů velmi často nedostačující.⁶² Tento fakt se nepříznivě projevuje nejen v oblasti sociální, ale i ekonomické a kulturní, a tím vede k dalším nedorozuměním mezi většinovou společností a Romy. Za jednu z nejdůležitějších podmínek pro odstranění společenské nerovnosti Romů je považována změna filosofie školského systému. Je tedy důležité, aby samotný školský systém přihlížel ve výchovně-vzdělávacím procesu na odlišnosti romských dětí. A to odlišnosti etnické, kulturní a sociální.⁶³ Ke stěžejním úkolům školství v případě vzdělávání romských jedinců patří dle Šotolové:

- *Čelit počáteční neúspěšnosti romských žáků od 1. ročníku ZŠ v důsledku nedostatečných jazykových dovedností a celkové sociální situace*
- *Formami a metodami práce přiměřenými situaci romských žáků motivovat a přestovat pozitivní postoj žáků a jejich rodičů ke vzdělávání*
- *Co nejvíce využívat přirozeného nadání a schopností romských žáků pro specifickou přípravu na povolání a občanský život⁶⁴*

Vzdělávání má pro soužití romské menšiny a většinové společnosti obrovský význam a může do značné míry ovlivnit soužití obou stran. Základním problémem v oblasti vzdělávání romských dětí je obecné sociální vyloučení romské minority a její vytlačení na okraj společnosti. Obě dvě skupiny, většinová i menšinová, k sobě navzájem přistupují s jistou mírou nedůvěry. Tato nedůvěra bývá mnohdy postavena na základě negativních zkušeností, ale i předsudků. Tím vším dochází k viditelnému

⁶¹ Srov. MONTOUSSE, M., RENOARD, G. *Přehled sociologie*. Praha: Portál, s. r. o., 2005, s. 269 – 270.

⁶² Srov. KOVAŘÍKOVÁ, M. et al. *Pedagogicko – psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, PF, 1998, s. 12.

⁶³ Srov. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 39 – 40.

⁶⁴ Cit. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 40.

narušení sociální komunikace mezi jedinci obou skupin již od raného věku. Romské děti tedy velmi často považují samotné školní prostředí za nepřátelské.

Dalším bodem, který může být negativní v procesu vzdělávání romských dětí, je fakt, že mnoho Romů se k romské národnosti nehlásí. Z tohoto faktu vyplývá, že tedy údajný počet školou povinných romských dětí či mladistvých je nesrovnatelně nižší, než je tomu ve skutečnosti. Na základě tohoto nízkého počtu romských žáků nebyl tedy dříve ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky důvod se problematikou jejich vzdělávání hlouběji zabývat. Což se samozřejmě ukazuje jako chybné, neboť reálný počet romských žáků je mnohem vyšší. Z toho vyplývá, že vzdělávání Romů se stává jedním z nejzávažnějších sociálních problémů, který má dopad nejen na ně samotné, ale i na celou společnost.⁶⁵

Socializace a tedy i začlenění romského etnika do většinové společnosti v souvislosti s osvojením si hodnot majority nemůže být v případě absence výchovy a vzdělávání úspěšným procesem. Pokud by k této absenci došlo, hrozila by ze strany majority asimilace a ze strany romské izolace. Výchova a vzdělávání mohou být nápomocným prvkem v případě, že probíhá na základě sociálních programů a cílevědomého usměrňování ze strany školy a samozřejmě ze strany jejího hlavního subjektu, tedy plnohodnotného a odborně připraveného pedagoga. Vždyť právě škola a učitelé mají velký vliv na utváření osobnosti jedince a na rozvoj jeho individuality. A to platí i v případě romských žáků.⁶⁶

V následujících podkapitolách bych se chtěla věnovat náhledu na vzdělávání romských dětí v jednotlivých historických obdobích s poukázáním na fakt, že mnohé problémy týkající se Romů a oblasti vzdělávání se objevují a shodují ve všech dobách až po současnost.

5.1 Vzdělávání romských dětí do roku 1945

Vzdělávání Romů bylo v průběhu dějin vždy do jisté míry problematickou oblastí. Již v historii byla škola samotnými Romy brána spíše jako represivní instituce

⁶⁵ Srov. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 333 – 334.

⁶⁶ Srov. KUSIN, V., VANKOVA, K., ODLEROVÁ, E. *Identita v procese socializácie a personalizácie rómskeho etnika*. Nitra: Univerzita Konštantína filozofa, Fakulta soicálnych vied a zdravotníctva, 2006, s. 16 – 17.

a romští rodiče na ni nahlíželi negativně a s jistým odstupem. Vzdělání nebylo Romy nikdy bráno jako něco užitečného, bez čeho by se nedalo v romské osadě žít. Starší generace měla dokonce obavy, že jim škola děti odcizí, a proto se často stávalo, že je do školy vůbec neposílala. Dalšími důvody, proč děti do školy nechodily pravidelně, byly špatné sociální podmínky rodiny. Romské děti neměly dostatečné oblečení, často ani boty, a tak pro ně bylo obtížné zdolávat vzdálenost mezi jejich bydlištěm a školou, kterou navštěvovaly. Ještě větším problémem byl kočovný způsob života, který jim ani pravidelnou školní docházku neumožňoval.

Ale i přes to, že vzdělání nepatřilo v romském životě ke stěžejním otázkám, byly dochovány zprávy, které obsahovaly případy, kdy se rodiče o školní docházku svých dětí zajímali, kladli na ni určitý důraz, dotazovali se na prospěch a chování. Našli se i tací, kteří přišli za učiteli pro radu, co s dětmi po skončení školy.

Když se děti dostaly do věku, kdy byly schopné zastávat nějakou práci, brávali je rodiče radši s sebou na zemědělské práce k rolníkům, než aby je posílali do školy. Starší dívky pak zůstávaly doma hlavně proto, že se staraly o mladší sourozence. Rodiče mezitím odcházeli do práce.

Situace ve školách pro romské děti nebyla často jednoduchá, i když se učitelé snažili mnohdy svým romským žákům pomoci (převážně šlo o dary v podobě obnošeného šatstva, bezplatné poskytování jídla, někde byly zdarma poskytovány učebnice a pomůcky). Již v té době se ukazovaly případy, kdy byli rodiče neromských žáků rádi, když došlo k situaci, že i přes neustálé apely učitelů přestaly romské děti do školy chodit. Na nátlak neromských rodičů došlo dokonce na některých školách k tomu, že romští jedinci seděli v tzv. cikánských lavicích. Tedy oddělení od ostatních spolužáků. Tyto segregační náznaky ovšem nebyly jediné. Objevily se i zprávy o tom, že si rodiče majoritní skupiny přáli, aby romské děti chodily do jiné třídy než děti jejich. Již v této době se tedy objevovaly případy etnické nesnášenlivosti.

Ve škole se u romských dětí objevoval pro ně typický kolektivismus, kdy si romští žáci mezi sebou pomáhali a podporovali se. Velmi patrné byly rozdíly v kázni mladších a starších dětí. Od dvanáctého roku se začínaly v jejich chování projevovat výraznější problémy. Prospěch byl u romských žáků horší než u žáků neromských a celkově zůstávali pozadu za ostatními dětmi přibližně stejného věku. Jako nejčastější příčiny tohoto jevu bylo uváděno znevýhodněné a odlišné sociální prostředí, nedostatečná jazyková vybavenost.

Velký počet romských žáků do vyšších tříd nepostupoval, a to hlavně z důvodu špatného prospěchu. Tento fakt vedl jednoznačně k tomu, že romští jedinci ukončovali svoji školní docházku v nižším než závěrečném ročníku. Poté zůstávala romská mládež u rodičů. Dívky se brzy stávaly matkami, chlapci přebírali řemeslo po otci. Avšak už i v této době se našli romští jedinci, kteří ve škole neměli problémy, někteří dokonce vynikali a po skončení základní školy pokračovali ve studiu. Navštěvovali měšťanské školy nebo učební obory. Byli i tací, kteří se dostali na vysokou školu. Je však pravda, že těch, kteří dosáhli vyššího, než základního vzdělání bylo velmi malé množství.⁶⁷

5.2 Vzdělávání v letech 1970 – 1989

Tato doba sebou přinesla mnohé aspekty snažící se o zlepšení romské integrace na základě vzdělávání, které ale mnohdy ve finále vedly k negativním výsledkům. V tomto období se vláda snažila především o zvýšení počtu romských dětí navštěvujících mateřské školy, o zabezpečení povinné školní docházky a dále pak o zabezpečení stravování a jejich účasti ve školních družinách či klubech. Současně byl stanoven úkol zlepšovat školní docházku a prospěch a snížit počet zameškaných hodin u romských dětí. Velký důraz byl kladen na předškolní výchovu, což se projevovalo v přednostním umístění a ta ve finančním zvýhodňování romských dětí v mateřských školách.

Od roku 1977 viditelně rostl počet romských dětí zařazených do všech forem předškolní výchovy. Z 30% všech romských dětí vzrostl na 75,2% v roce 1985. Tato skutečnost sebou přinesla řadu pozitivních důsledků. Ale i přes jistá pozitiva v oblasti předškolní výchovy se samotné školní vzdělávání romských dětí nevyvíjelo příliš dobře. Mezi žáky většinové společnosti a žáky romskými byly v prospěchu i v chování patrné velké rozdíly. Tato problematika se neobjevovala pouze v rámci základních škol, ale i v průběhu dalšího vzdělávání. Na střední školy chodilo nesrovnatelně méně romských dětí než jedinců z majoritní společnosti. Jiná čísla se objevovala na středních odborných učilištích. Zde byla procenta dětí vyrovnaná, nicméně až dvě třetiny romských dětí školu nedokončilo.

⁶⁷ Srov. NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740 – 1945)*. Brno: Matice moravská, 2005, s. 231 – 227.

Přes všechna negativa důležitým faktem zůstává, že došlo k vysokému odstranění negramotnosti a zabezpečení základního vzdělání. Na druhou stranu bylo stále viditelné nedostatečné osvojení českého jazyka. Výrazný byl i nadále vnitřní ne příliš pozitivní vztah Romů ke vzdělání, a také neschopnost romských rodičů pomáhat dětem při přípravě do školy. Toto vše mělo za následek, že romské děti nebyly schopny ve škole obstát, a byly tak vytlačovány na okraj kolektivu.⁶⁸

Dalším nepřehlédnutelným faktem, ke kterému přispěla sociální politika před rokem 1989, byl vznik takzvaných spádových škol.⁶⁹ K jejich vzniku docházelo na základě skutečnosti, že romské rodiny byly sestěhovávány do okrajových částí velkých měst, kde postupně vznikla jakási „romská ghetta“. Školy v těchto oblastech se staly spádovými školami, kam romští rodiče zapisovali a zapisují své děti.⁷⁰

5.3 Vzdělávání Romů po roce 1989

Chyby, ke kterým docházelo v oblasti vzdělávání romských dětí v minulosti, se promítají i do současného stavu. Ne však všechny myšlenky byly špatné. Je tedy potřeba snažit se najít správnou cestu a chyb se vyvarovat. Není to úkol lehký.

Úroveň vzdělání Romů není vyšší ani v současné době, naopak se dá očekávat spíše zhoršování. Ze strany rodiny je zde většinou minimální podpora. V málokteré rodině se mluví správně a dobře česky, spíše převládá český etnolekt⁷¹ nebo romština. Tento fakt vede jednoznačně k tomu, že romské děti mají po nástupu do školy problémy s porozuměním vyučovacímu jazyku. Další negativní jev, který převládá z dob minulého režimu, je lhotejný až nepřátelský postoj romských rodičů ke škole a mnohdy i pedagogům. Také došlo ke snížení počtu dětí, které navštěvují mateřské školy, což způsobuje u těchto dětí obtíže při nástupu do škol základních. Na počátku školní docházky musí romští školáci zdolávat jazykové, sociální ale i psychické bariéry,

⁶⁸ Srov. VÍŠEK, P. Program integrace – řešení problematiky romských obyvatel v období 1970 až 1989. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 204 – 206.

⁶⁹ Pozn. Více k tomuto tématu níže v kapitole 5.2.2.1

⁷⁰ Srov. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 335.

⁷¹ Pozn. Etnolekt – neustálená forma mateřského jazyka.

odděluje je od ostatních žáků.⁷² Hlavními problémy, se kterými se romští jedinci začínou brzy po příchodu do školy potýkat, jsou:

- *Nedostatek času a prostoru na domácí přípravu*
- *Neochota rodičů zajistit základní školní pomůcky*
- *Priorita pracovat doma (péče o sourozence) než ve škole*
- *Nezvyk na pevný denní režim, přísný řád a aktivity vyžadující dlouhodobé soustředění*
- *Neschopnost se samostatně rozhodovat a zodpovídat sám za sebe*
- *Nerozvinutá jemná motorika, neznalost kreslení a psaní*
- *Neznalost pojmů, které nejsou potřeba v praktickém životě a které děti získávají z knih a encyklopedií⁷³*

Romští žáci jsou také velmi často přerazováni na základě neúspěšnosti do speciálních škol. Toto přerazování se však děje na základně psychometrických testů, které neberou ohled na jazykový a sociální handicap romských žáků, a konečný výsledek je pak posouzen jako druh mentálního postižení. Z tohoto důvodu je vzdělávání na úrovni učilišť či středních škol velmi nízká. Nejinak je tomu u vysokých škol, jak dokazuje následující tabulka s údaji zjištěných při sčítání lidu⁷⁴ z roku 1991.⁷⁵

⁷² Srov. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 111 – 112.

⁷³ Cit. Kolektiv autorů, *Vzdělávání Romů v ČR*. In *Interkulturní vzdělávání I*. [online]. Praha: Člověk v tísni, 2002, [cit. 21. 1. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>>.

⁷⁴ Pozn. V roce 1991 se při sčítání lidí k romské národnosti přihlásil menší počet obyvatel, než u nás ve skutečnosti žije. Stejně tak u druhé uvedené tabulky se s tímto faktem musí počítat.

⁷⁵ Srov. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 112.

Tabulka:⁷⁶

	Počet			
	absolutní		v %	
Školní vzdělávání	muži	ženy	muži	ženy
základní (včetně nedokončeného)	7 994	8 093	76,4	80,5
učňovské	1 304	677	12,5	6,7
odborné	34	36	0,3	0,4
úplné středoškolské	105	87	1,0	0,9
vysokoškolské	45	19	0,4	0,2
bez školního vzdělání	504	620	4,8	6,2
bez údajů	478	524	4,6	5,1
celkem	10 464	10 056	100,0	100,0

Ve srovnání s jinými národnostmi, které u nás žijí, je vidět, že mezi léty 1991 a 2001 se vzdělanost Romů sice zvýšila, ale stále je v porovnání s populací celé České republiky nižší. Pro přehled uvádím tabulku s údaji o úrovni vzdělání národností v ČR v letech 1991 a 2001. Jde o nejvyšší ukončené vzdělání u obyvatel nad 15 let.⁷⁷

Tabulka:⁷⁸

Národnost	Podíl osob se vzděláním							
	základní (včetně neukončeného)		střední a učňovské		úplné střední		vysokoškolské	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Obyvatelstvo celkem	33,1	23,0	35,4	38,0	22,9	28,4	7,2	8,9
z toho:								
česká	32,0	22,7	35,9	38,5	23,5	28,8	7,3	8,8
moravská	32,4	21,6	36,3	39,8	23,4	29,0	7,2	9,2
slezská	33,5	19,4	36,0	37,3	23,1	30,7	6,6	11,8
slovenská	51,0	35,9	26,9	31,4	13,6	20,5	5,8	9,4
polská	41,8	29,0	29,5	34,7	20,6	25,7	6,3	9,3
německá	54,6	37,6	29,5	38,2	11,5	16,7	2,5	5,7
romská	78,4	65,4	10,0	17,3	0,9	5,0	0,3	1,6
ukrajinská	48,8	20,0	20,3	27,2	18,8	35,4	9,0	12,4
ruská	30,5	13,0	15,4	8,8	24,4	33,7	26,9	40,8
vietnamská	29,2	31,5	33,3	21,7	22,1	32,2	7,1	6,5

⁷⁶ Cit. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 112.

⁷⁷ Srov. LANGHAMROVÁ, J., FIALA, T. *Současná charakteristika romské populace a projekce jejího vývoje do roku 2050*. In *Romové a Cikáni – neznámí i známí*. Praha: LEDA, s. r. o., 2008, s. 102 – 103.

⁷⁸ Cit. LANGHAMROVÁ, J., FIALA, T. *Současná charakteristika romské populace a projekce jejího vývoje do roku 2050*. In *Romové a Cikáni – neznámí i známí*. Praha: LEDA, s. r. o., 2008, s. 103.

V následujících podkapitolách se zabývám jednotlivými stupni vzdělávání hlouběji. Problematikou vzdělávání Romů v předškolních zařízeních, základních školách a v dalších institucích po skončení povinné školní docházky. Zmiňuji i speciální školy a důvody, proč do nich tak často bývají romští žáci přeřazováni.

5.3.1 Mateřské školy a přípravné třídy

Stejně jako v minulém období i v současnosti hraje předškolní výchova u romských dětí velmi důležitou roli. Romské děti z velké části před nástupem do základních škol přicházejí do styku pouze s příslušníky rodiny. Jen malé procento z nich v dnešní době navštěvuje mateřské školy.

Důvodů, které k tomu vedou, může být mnoho. Jedním z nejdůležitějších bývá skutečnost, že ekonomická stránka romských rodičů neumožňuje, aby jejich dítě mohlo mateřskou školu navštěvovat. Na druhou stranu je také patrné, že daní rodiče ani necítí potřebu své děti do MŠ poslat.⁷⁹ Školky ale mohou mít na romské děti velmi významný vliv a mohou jim výrazně usnadnit nástup do škol základních. Mimo jiné si zde zvykají na jinou sociální skupinu, než je jejich rodina. Kromě toho je velmi důležité, že si s návštěvou předškolního zařízení romské dítě vytváří a osvojuje základy českého jazyka, který je v pozdější době na základních školách velmi důležitý z hlediska zvládnutí učiva.

V mateřské škole by mělo docházet k vytváření příznivé atmosféry pro výchovu romských dětí i pomocí romského jazyka, který je pro ně bližší než čeština. Romština by měla být využívána jako didaktický prostředek k lehčímu pochopení českého jazyka. Přínosná by podle odborníků byla přítomnost dobrovolných spolupracovníků z řad romského obyvatelstva, kteří by malým romským dětem usnadnili příchod do neznámého prostředí například částečnou komunikací v již zmíněné romštině.⁸⁰

Dalším pomocným prvkem, který by měl usnadnit romským dětem začátek školní docházky, jsou přípravné třídy nebo nulté ročníky. Nulté ročníky je možné otevřít ve spádových školách s vhodnými podmínkami od roku 1993. Ve školním roce 1998/1999 bylo u nás 47 přípravných tříd. Tato zařízení mají obecně velký význam pro rychlejší adaptaci romských dětí v prvním ročníku. Díky docházce do nultých tříd

⁷⁹ Srov. KOVAŘÍKOVÁ, M. et al. *Pedagogicko – psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, PF, 1998, s. 12.

⁸⁰ Srov. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 40.

dochází u dětí k viditelným pokrokům v oblasti myšlení, jazykového rozvoje a samostatnosti při sebeobsluze. Takzvané „přípravky“ plní tedy nejen funkce adaptační, komunikační a vzdělávací, ale také funkci sociální. Dochází také k propojení rodiny a školy.⁸¹ Přípravné třídy by se ale neměly zaměřovat pouze na osvojení si českého jazyka, měly by podporovat rozvoj romského jazyka, seznamovat romské děti s jejich kulturou a tradicemi.

Přípravné třídy vznikaly především zásluhou vedení škol v místech se silným zastoupením romského obyvatelstva. Ze strany rodičů romských dětí byl zájem spíš malý. V průběhu let 1997 až 2000 docházelo k šetření ze strany České školní inspekce o významu přípravných tříd a ukázalo se, že tyto třídy svá pozitiva opravdu přinášejí. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy tedy i nadále umožňuje zřizování přípravných tříd. Jejich počet v roce 2005/2006 vzrostl na číslo 123. 79 těchto tříd bylo zřízeno na základních školách, 41 na základních školách praktických, 2 na základních školách pro zdravotně postižené a 1 na škole speciální. Jejich obsah vzdělávání se řídí Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání a je součástí školního vzdělávacího programu. Na konci druhého pololetí vypracuje učitel ke každému dítěti přípravné třídy zprávu, která obsahuje vyjádření o úrovni stanovených cílů vzdělávání ve struktuře vymezené RVP. Dále zpráva obsahuje specifické informace o vzdělávacích potřebách jedince, o jeho schopnostech a zájmech a doporučené postupy při dalším vzdělávání.⁸²

5.3.2 Základní školy

Pro většinu romských dětí bývá počátek školní docházky velmi obtížný. Již od počátku jsou tito žáci považováni za neúspěšné, což později může vést až k přeřazení do speciální školy. Určitou pomocí v této situaci a krokem vpřed by bylo uspořádání výuky tak, aby lépe vyhovovala jejich schopnostem, vědomostem i zájmům. Ze strany učitelů by přínosem bylo získání speciálních znalostí a dovedností pro výchovu a vzdělávání romských dětí. U romských žáků je potřeba brát v úvahu lingvistické a kulturní odlišnosti od ostatních dětí, a na základě specifických vzdělávacích předpokladů

⁸¹ Srov. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 344.

⁸² Srov. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 52 – 57.

romských dětí by bylo pozitivní hned od počátku uplatňovat zásadu individuálního přístupu.⁸³

Důležité je vytvářet příznivou atmosféru pro rozvoj romských žáků spolu s podporou pocitu lidské důstojnosti. Přínosné by bylo, kdyby se romské děti ve škole seznamovaly s romskou historií a se samotnou romskou kulturou. Dnešní mladá generace Romů se vyznačuje tím, že o své kultuře a historii mnoho neví, což vede k samotnému úpadku dané kultury. Je pravděpodobné, že kdyby jejich znalosti v těchto oblastech byly na vyšší úrovni, byli by na své etnikum více hrdí a více by si uvědomovali, že i oni sami tuto menšinu reprezentují. To vše by se mohlo pozitivně odrazit v rozličných oblastech jejich života. Ve výchovně vzdělávacím procesu je potřeba přihlížet na jazykové rozdíly a snažit se překonávat problémy, které tyto rozdíly způsobují, také zohledňovat rozdíly v připravenosti na vzdělání. V těchto případech by bylo pozitivním aspektem zřizování málopočetných vyrovnávacích tříd, a to již od prvního ročníku. Nedílnou součástí romského vzdělávání by také mohlo být zaměření se na oblasti, které jsou romským dětem blízké, a ve kterých by byly úspěšné. Zde by se s úspěchem dalo využít jejich přirozeného nadání hudebního či pohybového.⁸⁴

Problémem také zůstává spolupráce rodiny a školy. Romští rodiče velmi často školní látku sami neovládají, a proto nejsou schopni pomoci svým dětem s přípravou na výuku, rovněž nezajišťují jejich přípravu do školy pravidelně. Romské děti nemají doma mnohdy adekvátní podmínky na to, aby se do školy mohly připravovat. Po příchodu ze školy mají své povinnosti vyplývající z jejich postavení v rodině (starší sourozenci se starají o mladší apod.). Další výrazný prvek, který si romské děti přinášejí ze svých rodin, je skutečnost, že Romové nemají vztah k psanému slovu. Od dávných dob je v romské populaci zakořeněno specifické předávání informací na základě ústního podání. Je to staletými zafixovaný jiný způsob předávání informací než náš písemný, který se v našem školství používá.

Jednou z cest k řešení těchto problémů, které se značnou měrou podepisují na školní neúspěšnosti romských žáků, je vytváření pozitivního vztahu ke škole pomocí citové vazby na učitele, ale také nalezení oblastí, ve které dítě vyniká. I u romských dětí pocit úspěšnosti zvyšuje tolik potřebnou sebedůvěru. Pro tyto žáky je rovněž velmi

⁸³ Srov. KOVAŘÍKOVÁ, M. et al. *Pedagogicko – psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, PF, 1998, s. 12 – 13.

⁸⁴ Srov. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 41.

povzbudivá motivační pochvala. Individuální přístup ke každému romskému žákovi by měl být samozřejmostí.⁸⁵

5.3.2.1 Spádové školy

Sociální politika řešila tzv. „romskou otázku“ před rokem 1989 sestěhováním romského obyvatelstva do okrajových, málo atraktivních městských částí. V těchto místech vznikala jakási romská ghetta, což vedlo k tomu, že školy, které se v těchto oblastech nacházejí, se stávají tzv. spádovými školami. Tyto školy vznikají, přestože cílem státní politiky není jejich umělé zvyšování. Většina jejich žáků je tvořena romskými jedinci.

Převaha romských žáků vede k tomu, že rodiče dětí z majoritní společnosti velmi často odmítají své děti do těchto škol přihlašovat a raději je ze spádových oblastí vozí do škol vzdálenějších, kde nepřevládají romští žáci. Spádové školy se s tímto faktem dříve vyrovnávaly po svém. Nejčastěji docházelo k přeřazování romských žáků do tehdejších zvláštních škol, dnes škol speciálních. To se ovšem po roce 1989 změnilo i na základě faktu, že časté přeřazování romských dětí do speciálních škol začalo být veřejně kritizováno. Další možností, jak se tedy vyrovnat s vysokým počtem romských žáků ve spádových školách, je přizpůsobení se specifickým potřebám žáků a zavedení programů, které podporují vzdělávání romských jedinců. Změny v koncepci vzdělávání se však velmi těžko prosazují na příslušných úradech, rovněž tak je velmi těžké o dané věci přesvědčit rodiče neromských dětí. Pro ně je fakt, že se škola snaží zavést určité integrační programy, ukazatelem orientovanosti na Romy. Z tohoto důvodu přihlašují své děti na jiné školy.

Ministerstvo školství vznik škol, kde převažuje určitá etnická menšina, nepodporuje. Na druhou stranu zde není ani zájem vytvářet nějaký negativní nátlak na tyto školy. Dle vládní Koncepce romské integrace se MŠMT musí snažit alespoň o to, aby v případě, kdy už takto monoetnická škola vznikla, mohla romským žákům poskytnout plnohodnotné vzdělání a přispět tak k jejich integraci do společnosti.⁸⁶

⁸⁵ Srov. GERD. *Romové II. část – Zvláštnosti chování*. [online]. [cit. 23. 1. 2012]. Dotstupné na WWW: <<http://www.zvedavec.org/komentare/2011/09/4581-romove-ii-cast.htm>>.

⁸⁶ Srov. HAJSKÁ, M. *Romové v českém vzdělávacím systému*. [online]. [cit. 23. 1. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=27&theme=&type=&orderCol=id&direction=DESC&start=20>>.

5.3.3 Speciální školy

Velké procento romských dětí v minulosti bylo a v současné době stále je zařazováno do speciálních škol (dříve školy zvláštní). Tyto školy jsou však určeny dětem, které nemohou na základě rozumových nedostatků úspěšně zvládat vzdělávání v základních školách. Speciální školy mají odlišný obsah a charakter vzdělávání. Vše je přizpůsobeno žákům, kteří tuto školu navštěvují. Osnovy jsou zpracovány s přihlédnutím k potřebám žáků. Tempo i obsah se mohou variabilně měnit na základě individuálních potřeb jedinců, kteří školu navštěvují.⁸⁷

Romské děti se do škol speciálních dostávají na základě vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Toto vyšetření absolvují buď již před nástupem do školy, nebo v průběhu školní docházky v případě, kdy se objeví problémy v komunikaci mezi žákem a školou. Pedagogicko-psychologické poradny mají svá odborná vyšetření zaměřena na posouzení úrovně školní zralosti a inteligenčních schopností. A zde se objevují první problémy, protože testy jsou sestaveny podle dětí z většinové společnosti, a jsou tedy pro romské jedince ne příliš vhodné. Důvodem nevhodnosti testů je odlišná kulturní a sociální zkušenost dětí z romské menšiny.⁸⁸

Na základě výsledků testů, které u většiny vyšetřovaných romských jedinců poukazují na omezené inteligenční schopnosti, bývají děti zařazovány právě do těchto škol. Kromě inteligenčních testů se ovšem provádí i Jiráskův test školní zralosti.⁸⁹ Většina šestiletých romských dětí, které žijí v tradiční romské komunitě, nemá šanci v tomto testu uspět. Hlavním důvodem je odlišný přístup k výchově, než na jaký jsme zvyklí v naší společnosti. Neúspěšnost tedy není způsobena mentálním handicapem, ale faktem, že rodina neposkytuje romským dětem takový základ, jaký by měly mít při začátku školní docházky, a jaký je učiteli požadován.

Mnozí dětské psychologové jsou toho názoru, že takto stanovené testy jsou neadekvátní pro posuzování rozumových schopností a IQ romských dětí. Většina z nich

⁸⁷ Srov. NOVOTNÁ, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1997, s. 99.

⁸⁸ Srov. Kolektiv autorů, *Vzdělávání Romů v ČR*. In *Interkulturní vzdělávání I.* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2002, [cit. 30. 1. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>>.

⁸⁹ Pozn. Orientační test školní zralosti, modifikovaný podle Jiráska je tvořen třemi úlohami. A to kresbou lidské postavy, napodobením psacího písma a obkreslením deseti teček. Všechny tři úkoly zjišťují vyspělost jemné motoriky a schopnost vizuo-motorické koordinace. Jednotlivé úkoly se vzájemně doplňují svými nároky a dohromady postihují komplex schopností a vlastností, které tvoří základ předpokladů pro úspěšné započetí školní docházky. Délka trvání je přibližně 15 – 20 minut. (zdroj - <http://vychovatelstvi-czv2008.wbs.cz/zvlastnosti/sk.zralost.obrtest.pdf>).

je totiž na základě těchto testů považována již ve věku 6 – 7 let za jedince se sníženou inteligencí. Důležitým úkolem MŠMT tedy zůstává, sestavit tým skládající se z odborníků z psychologické praxe, kteří sestaví testy uzpůsobené nejen pro romskou menšinu, ovšem i pro ostatní menšiny žijící na území České republiky. Testy musí být sestaveny tak, aby kulturní identita jedince, který se jim podrobuje, neovlivňovala jejich výsledky. Tím by se snížil počet přeřazených romských dětí do speciálních škol. Je nutné si uvědomit, že tento fakt do velké míry ovlivní daného jedince po zbytek jeho celého života.⁹⁰

5.3.4 Možnosti dalšího vzdělávání

Většina romských dětí ukončí svou školní docházku absolvováním základní nebo speciální školy. Jen málo z nich ve vzdělání pokračuje. Důvodů je mnoho. Podpora rodiny je téměř nulová, protože sami rodiče mnohdy nemají vyšší než základní vzdělání. Ani mladí Romové nemají o další vzdělávání příliš velký zájem. Důvody mohou být různé. Mohou se cítit studiem omezováni, u děvčat spíše než touha po vzdělání nastupuje mnohdy velmi brzy starost o domácnost a o rodinu.⁹¹

Dalším faktorem, který negativně ovlivňuje sekundární a terciární vzdělávání romské mládeže, je mnohdy špatná finanční situace rodiny. Zde by měl být nástrojem, který zmírňuje finanční náročnost studie, program MŠMT nazvaný *Podpora romských studentů středních škol*. Administrativní stránku v jednotlivých regionech mají na starosti krajské úřady. Podle zpráv hejtmanů je ale tento nástroj jednotlivými koordinátory, romskými poradci a pedagogy brán spíše jako neefektivní. Má mnoho negativ. Je administrativně náročný, finanční prostředky přicházejí jednotlivým školám s velkým časovým odstupem od vyhlášení výsledků žádostí. V mnoha případech se pak stává, že děti již školu ani nenavštěvují.⁹²

Dají se najít výjimky. Mezi romskými jedinci jsou tací, kteří vzdělání nepovažují za zbytečné, a jsou svou rodinou ve vyšším než základním vzdělávání podporováni.

⁹⁰ Srov. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 336.

⁹¹ Srov. DOPITOVÁ, S. *Pomoc knihoven při vzdělávání Romů*. [online]. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2004. [cit. 16. 2. 2012]. 3. Vzdělávání Romů – Střední školy a učiliště. Dostupné na WWW: <<http://www.phil.muni.cz/~dopitova/op-ss.html>>.

⁹² Srov. ŠTĚPAŘOVÁ, E. *Sociálně-pedagogické faktory ovlivňující edukaci romských dětí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita, PF, 2009. [cit. 16. 2. 2012]. s. 51 – 52. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/14754/pedf_d/>.

Někteří Romové dosahují také vyššího vzdělání a dokonce se v oblasti vzdělávání angažují. Ve školním roce 1998/1999 vznikla v Kolíně nestátní Romská střední škola sociální, kterou navštěvují romští studenti. Od roku 1997 se na Evangelické akademii v Praze mohou připravovat studenti romské třídy na povolání romského asistenta či sociálního pracovníka. Také je možné studovat také romistiku jako samostatný obor na Filosofické fakultě Univerzity Karlovi v Praze. Škol, které se začaly orientovat na romskou kulturu, historii a jazyk bylo u nás založeno několik.

Dnes můžeme mnoho Romů najít v nejrůznějších oblastech společenského života, ať už jde o oblast hudební, literatury či sportu. Řada Romů se začleňuje mezi dobré pedagogy, historiky, právníky, psychologovy, moderátory. Je tedy důležité, aby samotní Romové měli o studium zájem, tento zájem u nich byl podporován a zároveň jim studium bylo umožněno.⁹³

5.4 Příčiny školní neúspěšnosti romských dětí

Neúspěšnost ve výchově a vzdělávání v oblasti školy lze vymezit selháním jedince ve výkonu sociální role, kterou zde zastává. Tedy ve výkonu sociální role žáka. Učitelé nejčastěji vnímají jako neúspěšného žáka toho jedince, který dostatečně neprospívá, je neklidný, má problémové či poruchové chování a v neposlední řadě emocionální a komunikační problémy. Činitele, které se podílejí na školní neúspěšnosti lze rozdělit na:

- **Endogenní činitelé** (vnitřní) – do této skupiny patří vliv špatného tělesného stavu, jako jsou častá onemocnění, sensorické poruchy či snadná unavitelnost a nedostatky v psychice žáka.
- **Exogenní činitelé** (vnější) – mezi vnější faktory školní neúspěšnosti lze zařadit vliv rodiny, vliv školy (především učitelů a vychovatelů) a vlivy působící mimo rodinu a školu.

⁹³ Srov. MANN, A. B. *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001, s. 40.

Mluvíme – li o endogenních činitelích, které ovlivňují školní úspěšnost, z rysů osobnosti se jedná hlavně o úroveň rozumových schopností, tedy inteligenci a dále pak také o soubor dynamických vlastností, které jsou souhrnně označovány jako temperament apod.

Inteligence se měří pomocí testů, které jsou zaměřené na zjištění výkonu jedince v rozličných situacích. Ovšem inteligence sama neurčuje školní úspěšnost, jelikož jsou důležité i jiné prvky jako vytrvalost, píle, emocionální a sociální stabilita a v neposlední řadě také pozitivní vliv prostředí. Je tedy zřejmé, že učitelé by měli mít k romským žákům do jisté míry odlišný přístup a měli by zamezit především tomu, aby byli ne vždy správně diagnostikováni jako jedinci s psychickými poruchami, neprospívající v procesu učení.

Dalším důležitým bodem ovlivňujícím proces učení je motivace. Motivaci romských žáků k učení lze posilovat například kladným hodnocením výkonu, sdělením výsledku dané činnosti, tedy do jaké míry byl úkol splněn. Užitečné je i soutěžení, kdy je možnost srovnávání s výkonem jiných a může tak dojít k sociálnímu posílení. Velmi důležitou složkou motivace je samozřejmě také vliv osobnosti učitele.

S problematikou motivace romských žáků úzce souvisí jejich postoj ke vzdělávání. Protože vzdělání není u Romů bráno za příliš podstatné, je důležité dodržovat v procesu výchovy a vzdělávání důslednost, a to hlavně z důvodů popsaných dále. Motivaci k učení můžeme rozdělit na spontánní, kdy má žák jakousi vnitřní potřebu se učit a na vyvolanou, kdy pohnutky k učení přicházejí zvenčí. Nejčastěji od rodičů nebo učitelů. Pozitivnější vliv na výsledky učení má motivace spontánní. Z jiného hlediska můžeme motivaci dělit na primární, což je touha po vzdělání, vnitřní zájem o učení, a sekundární, která vychází ze sociálních potřeb, zejména z potřeby úspěšnosti a uplatnění. Souhrnně se nazývá jako aspirační úroveň žáků. Pokud se tedy žáci často setkávají s velkým neúspěchem či negativním hodnocením tato aspirační úroveň klesá a dochází k frustraci potřeby uplatnění. Toto vše pak může vést k tomu, že se dítě, tedy hlavně romský žák, přestane o proces učení zajímat a přestane projevovat jakoukoliv snahu.⁹⁴

Příčin školní neúspěšnosti romských dětí je mnoho. Navzájem se velmi často ovlivňují. I přes dobře míněná úsilí pedagogů všechny snahy mnohdy selhávají, a to

⁹⁴ Srov. HEŘMANOVÁ, V., KOVAŘÍKOVÁ, M., MATTIOLI, J. Psychologické problémy vzdělávání romských žáků. In *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie – Příspěvek ke vzdělávání učitelů*. Brno: PAIDO, 1998, s. 176 – 179.

převážně na mylné domněnce, že romské děti jsou stejné jako děti české. Je ale třeba vycházet ze znalosti osobnosti romského žáka, dále metod a obsahu rodinné výchovy v jejich rodinách a v neposlední řadě také ze znalosti mimoškolního života malých Romů.

Svět romských dětí je odlišný od světa dětí českých. Romové se již od útlého věku setkávají především pouze s dalšími Romy. S jedinci z většinové společnosti se příliš nestýkají. Ty potkávají na pracovištích, ve školách, na úřadech a na ulicích. Zároveň jsou v obou skupinách zakořeněny antagonistické předsudky. Samotné soužití Romů mezi sebou je také velmi odlišné od soužití českých rodin. Romské rodiny mají mnohem větší počet nejenom dětí, ale také samotných příbuzných žijících v jedné domácnosti. Toto soužití je postaveno na základě přísně dané hierarchie, každý jedinec má v rodině své místo. Důležitým prvkem je zde úcta ke stáří. V romských rodinách jsou děti zvyklé vyslovit své myšlenky ve chvíli, kdy je napadnou, což později ve škole může působit jako nevychovanost.⁹⁵

5.4.1 Jazyková odlišnost

Odlišná je i jazyková výchova malých Romů. U českých matek se objevuje více mluvené řeči. Jednoduše řečeno, české matky na své děti více mluví, kdežto romská matka komunikuje se všemi příbuznými, kteří s nimi žijí v jednom bytě, a na dítě mluví převážně v případě, kdy po něm opravdu něco chce. U Romů převažuje řeč těla nad řečí mluvenou. Romské děti jsou tedy zvyklé na větší míru fyzického kontaktu, který mnohdy nahrazuje komunikaci. Proto také velmi často začínají mluvit v pozdějším věku. V evropské jazykové výchově se stále zpřesňuje výraz, kdežto u Romů k tomuto jevu nedochází. Tento fakt vede k tomu, že slovní zásoba romských dětí je velmi malá, slova jsou mnohdy mnohoznačná a příliš obecná. Tato skutečnost ale vede k tomu, že jazyková výchova Romů je tedy nedostatečná, ovšem pouze pro potřebu škol. Pro život v romské komunitě je vyhovující.⁹⁶

Velmi závažným problémem pro romské děti přicházející do základní školy je jazyková bariéra. Romští žáci na rozdíl od českých dětí při nástupu do školy neovládají obecnou češtinu. Většinou na ně doma bylo mluveno jakýmsi romským etnolektem

⁹⁵ Srov. SEKYT, V. Zvláštnosti romských dětí In ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, s. r. o., 2008, s. 214 – 215.

⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 215 – 216.

češtiny. V průběhu let se bohužel na základě rychlého pracovního tempa ve škole jazyková bariéra Romů prohlubuje, což vede k tomu, že dítě, které své učitelce dostatečně nerozumí, přestane mít zájem i samotnou práci v hodinách.⁹⁷ Aby nedocházelo již k počátečnímu problému, tedy k tomu, aby romští jedinci mluvili romských etnolektem češtiny, nebylo by od věci inspirovat se zahraničními příklady. Například v Anglii či Kanadě jsou rodiče imigrantů sociálními pracovníky napomínáni, aby na své děti nemluvili jazykem dané země, ale jazykem rodným. Nedochází tak k tomu, že by se jejich děti naučili nenormativní jazyk. Jednoduše řečeno, romské děti by měly umět především dobře romsky, aby se mohly poté správně naučit česky. Pokud totiž neovládají na dobré úrovni svůj rodný jazyk, nemohou pochopit a osvojit si jazyk cizí, kterým je pro ně čeština.⁹⁸

5.4.2 Odlišnost sociálního systému

Dalším faktorem, který ovlivňuje školní úspěšnost či neúspěšnost romských žáků je fakt, že od počátku mnohdy školu vnímají jako nepřátelskou. Tento fakt samotný vede k tomu, že se nedochází k navázání pozitivních vztahů mezi rodinou a školou. Dítě se nástupem do základní školy ocitá samotné v neznámém prostředí bez podpory rodiny. V rodině samotné jsou děti od malička vedeny k samostatnosti a brzy s nimi rodiče začínají jednat jako s dospělými. To je jeden z důvodů, proč romské děti dříve dospívají a tím se mnohdy odlišují od ostatních dětí v kolektivu. Jsou vedeni ke konkrétnímu myšlení vztahujícímu se k dané situaci, budoucnost je příliš nezajímá. To vše si Romové nesou již z dob, kdy bylo potřeba přemýšlet hlavně o přežití rodu. Na základě této výchovy dochází nejen k brzkému dospívání, ale především k jakémusi předčasnému ukončení dětství. Výchova Romů je tedy tímto velmi podobná výchově, která probíhá či probíhala například u přírodních národů. Na rozdíl od přírodních národů Romové vychovávají své děti v civilizaci. Pro jejich výchovu je tedy typická

⁹⁷ Srov. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 339.

⁹⁸ Srov. HÜBSCHMANNOVÁ, M. Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 73.

značná emocionalita a současně neschopnost rodičů učit děti čemukoliv jinému, než je nezbytně nutné.⁹⁹

Následující přehled deseti základních rysů sociálního systému Romů, jak je uvádí Pekárek, sám napovídá o tom, že výchova romských dětí je založena na zcela odlišných hodnotách, než výchova dětí českých, což se pochopitelně musí projevit a mít určitý vliv na samotnou školní docházku:

- *Každé rozhodování je společné*
- *Neschopnost být sám*
- *Vyhoštění z rodu je největší trest*
- *Mnohost je podmínkou štěstí*
- *Čas je minulost a přítomnost, budoucnost neexistuje*
- *Čas se nedovozuje od ročního období*
- *Neustálá změna místa a prostředí zvyšuje naději na přežití*
- *Setrvání na jednom místě zvyšuje nebezpečí*
- *Způsob obživy – řemesla jsou podřízena této neustále změně*
- *Základní dovedností je umět se vyhnout – uniknout před nebezpečím¹⁰⁰*

Některé z výše uvedených bodů poukazují jasně na jednoznačný způsob výchovy vedoucí ke kolektivismu. Romské děti neznají výchovu k individualismu, jako děti české, proto se u nich také neobjevují tak často vlastní individuální životní ambice, což se výrazně odráží ve školní práci, ale také v budoucím životě. Je těžké v romských dětech pěstovat individualitu tak potřebnou pro dnešní svět. Pokud Rom naruší kolektivismus, ke kterému je vychováván a např. přestane žít v komunitě, přestává tím automaticky být Romem.¹⁰¹

Celá rodina si své členy velmi úzkostně hlídá a mnohdy neakceptuje osobní vzestup jednotlivce. Tedy v případě, že by znamenal omezení solidarity k rodině.

⁹⁹ Srov. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 337 – 338.

¹⁰⁰ Cit. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 338.

¹⁰¹ Srov. Tamtéž, s. 338.

Veškerý čas, a to nejen ten volný, patří u Romů rodině. To je při vzdělávání problém. Není možné studovat a zároveň se zúčastňovat všech záležitostí rodiny.

Každá individuální činnost, a to i u dětí, je v rodině podezřelá. Také z toho důvodu není v dětech podporována záliba učit se nebo si číst. Rodiče se mnohdy bojí, že pokud jejich dítě vystuduje střední či dokonce vysokou školu, povede tento fakt k tomu, že dojde k jakémusi odpadnutí od rodiny. Do jisté míry je to i pravdivé, protože jedinec, který dosáhl vyššího vzdělání, se začne realizovat pro Romy v netradiční profesi, což vede k oslabení kontaktu s rodinou. Pro Romy, kteří dosáhnout vyššího vzdělání, je tento fakt velmi těžký a složitý, protože v mnoha případech oni sami nemůžou za to, že jsou z rodiny vyčleněni.¹⁰²

Všechny tyto výše uvedené faktory vedou ve většině případů u romských dětí k téměř nulovému vztahu ke vzdělávání, a tím pádem také k laxnímu přístupu v dosahování pozitivních školních výsledků.

6. Pomoc při vzdělávání Romů

Stěžejním bodem zůstává otázka, jak romským dětem pomoci k vytvoření pozitivního vztahu ke vzdělávání a dosažení lepších školních výsledků. Jedním z nejdůležitějších aspektů v tomto případě zůstává samotný učitel. Pedagogové formující osobnosti svých žáků by si sami měli osvojit odpovědi na základní otázky proč a jak učit. Učitel by měl pomoci svým žákům, tedy i těm romským a těm především, nalézt cestu, kterou se vydat. Tedy snažit se pomoci při hledání smyslu života. V tomto ohledu je velmi důležité zapojit do vzdělávání také filozofii výchovy.

Na Slovensku vznikl edukační program, nazvaný Milénium, který spočívá na filozofii humanizace výchovy a vzdělávání. Tento program se stal základním filozofickým východiskem pro novou koncepci výchovy a vzdělávání romských dětí. Jednotlivé cíle by měly inspirovat samotné učitele k tomu, jak přistupovat k výchově a vzdělávání romských žáků, a také k zamyšlení, zda se tyto prvky objevují reálně ve výuce, a pokud ne, jak je do vyučovacího procesu začlenit a zajistit jejich naplňování. Vše ale nemůže být pouze na učitelích samotných. Je důležitý také přístup romské

¹⁰² Srov. SEKYT, V. Romské tradice a jejich konfrontace se současností (Romství jako znevýhodňující faktor). In *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2004, s. 1987 – 199.

veřejnosti a odborníků či pedagogických a vědeckých institucí. Jednotlivé procesy, na něž je třeba se ve vzdělávání romských žáků zaměřit, jsou:¹⁰³

- **Motivace** – je proces zaměřující se na zdokonalování sebe sama, na učení a vlastní rozvoj. Nedílnou součástí je osvojení si pozitivních lidských, společenských a morálních hodnot a neustálá touha po hledání smyslu života a celoživotní tvořivosti.
- **Emocionalizace** – v tomto případě je stěžejní snaha o zdokonalování citových kvalit osobnosti a rozvoj pozitivního prožívání. Pozitivní by také měly být vztahy k sobě a druhým, ke světu a hodnotová orientace.
- **Autoregulace a axiologizace** – proces zaměřený na schopnost převzít odpovědnost sám za sebe, umět se ovládat, zároveň umět ovládat tlaky z vnějšku. Naučit se a být způsobilý starat se o fyzické i psychické zdraví svoje i druhých.
- **Socializace** – hlavním úkolem je osvojit si jednání, které v sobě zahrnuje schopnost efektivně komunikovat, žít a spolupracovat s jinými lidmi a umět jim také pomáhat.
- **Kognitivizace** – v tomto procesu je stěžejní, zaměřit se na rozvoj poznávacích schopností a procesů jako je pozornost, paměť, představivost, myšlení a schopnosti řešit problémy, rozumět informacím, umět je využít, racionálně se učit či se umět přizpůsobovat rychle se měnícím podmínkám života.
- **Kreativizace** – zde se jedná o snahu rozvíjet tvořivost a to například i v západě řešení problémů a schopnost nespokojit se pouze s daným stavem a chápat svět kolem sebe i sebe samotné jako neustále otevřený systém, který umožňuje zdokonalení.

¹⁰³ Srov. BALVÍN, J. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. Praha: RADIX, s. r. o., 2008, s. 7 - 9.

Všechny tyto cíle či hodnoty jsou velmi důležité ve chvílích, kdy je třeba řešit jednotlivé výchovné či vzdělávací situace, v nichž se nachází romský žák.¹⁰⁴

6.1 Romský asistent pedagoga

S myšlenkou zaměstnávat na škole romské pedagogické asistenty přišla Mgr. Helena Balabánová, zakladatelka soukromé základní školy Přemysla Pittra v Ostravě. Na této škole se jako na jedné z prvních začalo systematicky přistupovat k romským dětem, kdy docházelo k respektování jejich specifických potřeb. Dalšími, kdo podporovali romské pedagogické asistenty, byly nestátní organizace Společenství Romů na Moravě a Nadace Nová škola. Legislativní rámec dostal tento projekt v roce 1998, kdy na základě usnesení vlády ČR začaly být mzdy většiny romských asistentů hrazeny ze státního rozpočtu.¹⁰⁵ Od roku 2005 je na základě zákona č. 563/2004 Sb. ČR o pedagogických pracovnících odstraněn rozdíl mezi pojetím asistenta pedagoga z řad většinové společnosti a romského asistenta pedagoga. Přínos romského asistenta pedagoga je zjevný. Sami učitelé jsou toho názoru, že asistent může částečně pomoci při řešení vzdělávání romských dětí, dále je partnerem při realizaci multikulturní výchovy a velmi důležitou roli hraje také v navazování spolupráce s romskou rodinou.¹⁰⁶

Asistent pedagog musí být starší osmnácti let, mít minimálně dokončené základní vzdělání a být trestně bezúhonný. Co se samotného vzdělávání asistentů týče, akreditovaný kurz pedagogického minima realizovala od roku 2006 obecně prospěšná společnost Humanitas – Profes. Tento kurz je ale v současné době nevyhovující, a to hlavně z důvodu nízké hodinové dotace, a rozdílné vzdělanostní úrovně asistentů pedagoga. Od školního roku 2004/2005 se vzděláváním asistentů pedagoga zabývá Vyšší odborná škola a Střední pedagogická škola v Mostě, kde se dá studovat obor Pedagogika pro asistenty ve školství.¹⁰⁷ Existují i jiné možnosti vzdělávání v této oblasti. Organizace věnující se romské problematice u nás nabízejí mnoho kurzů pro

¹⁰⁴ Srov. BALVÍN, J. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. Praha: RADIX, s. r. o., 2008, s. 9 - 10.

¹⁰⁵ Srov. Kolektiv autorů, *Vzdělávání Romů v ČR*. In *Interkulturní vzdělávání I*. [online]. Praha: Člověk v tísni, 2002, [cit. 5. 3. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>>.

¹⁰⁶ Srov. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 57 -59.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž, s. 58 – 60.

romské pedagogické asistenty. Na povolání romského asistenta se mohou připravovat od roku 1997 i studenti romské třídy dálkového studia na Evangelické akademii v Praze.¹⁰⁸

Pedagogičtí asistenti pomáhají učitelům na první stupni. Tito asistenti pracují pod vedením učitelů, mohou jimi být i romští rodiče. Pro výběr vhodného jedince na pozici romského pedagogického asistenta je dobré, když daný jedinec patří do romské komunity, měl v ní dobrou pověst a lidé z komunity ho znali.¹⁰⁹

Romský pedagogický asistent je pro romské děti, které nastupují do základní školy velmi pozitivním prvkem. Ve zcela cizím prostředí se nalézá někdo, kdo je jim blízký a hlavně, kdo jim rozumí. Tito asistenti se stávají tlumočníky mezi romskými dětmi a učitelem. Dále pak mohou být velmi nápomocni v komunikaci a hlavně v jednání s rodiči romských žáků. Od romského asistenta se sám učitel může naučit, jakým způsobem přistupovat k rodičům, jakým způsobem s nimi jednat a mluvit, aby vše mělo nějaký význam a pozitivní dopad. Dobrý romský asistent by měl mít přirozenou autoritu dětí, která mu bude pomáhat pro udržení kázně ve třídě. Díky přítomnosti romského pedagogického asistenta má učitel usnadněnou práci v případě, že některé z romských dětí nestíhá nebo nechápe probíranou látku. V případě, že k tomuto faktu dochází, má mnoho romských žáků tendenci na svůj neúspěch reagovat neochotou pracovat. V takové chvíli je asistent velkým přínosem, protože se danému dítěti může individuálně věnovat, látku s ním probrat a procvičit, aniž by to narušilo výuku ostatních dětí ve třídě, kterým se může věnovat učitel.

Dalším pozitivem, které přináší přítomnost romských pedagogických asistentů ve školách je fakt, že mohou být romským žákům jakýmsi vzorem například při volbě budoucího povolání. Pro Romy je charakteristické, že žijí přítomností. Budoucnost je pro ně tak vzdálená, že oni nepřemýšlejí. Z tohoto hlediska se ani romské děti příliš nezaobírají tím, co budou v budoucnu vykonávat za povolání. Když už k těmto otázkám dojde, je pro ně většinou vzorem někdo z dospělých převážně z kruhu rodiny. Což znamená, že povolání si volí mnohdy takové, jaké vykonávají rodiče. Jiná varianta je ani nenapadá. Pokud se ale od malička setkávají s romským asistentem pedagoga, mají

¹⁰⁸ Srov. MANN, A. B. *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001, s. 40.

¹⁰⁹ Srov. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 346.

možnost uvědomit si, že pokud se na takovouto pozici dokázal dostat někdo z romské komunity, mohly by i ony. Což je veliká motivace ke vzdělávání.¹¹⁰

6.2 Pomoc zvenčí

Mezi další podpůrné subjekty pomáhající při zlepšování vzdělávání romských dětí patří i různá volnočasová střediska, domovy dětí a mládeže, nízkoprahové kluby a mnohé jiné organizace zaměřené na práci s romskými dětmi a mládeží. Přínosem je snaha o zlepšení a zkvalitnění trávení volného času těchto jedinců. Mnohé organizace se snaží romským dětem, které většinou pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí, nabídnout různé zájmové kroužky či jiné alternativy trávení volného času, a to takovou formou, která je pro tyto děti přístupná, a kterou si mohou dovolit. Tedy většinou za minimální symbolický poplatek, mnohdy i bezplatně. Tyto organizace se nezaměřují pouze na aktivity sportovní, výtvarné nebo jim podobné. Velmi často ve svých programech nabízejí také pomoc při vzdělání, a to ve formě doučování.

Mezi takováto zařízení patří například Salesiánské středisko mládeže - dům dětí a mládeže v Českých Budějovicích. Program tohoto střediska určený romským dětem a romské mládeži nabízí širokou škálu volnočasového vyžití, ale také každodenní možnost navštěvovat aktivity pomáhající romským dětem se školními povinnostmi a probíraným učivem. Daná nabídka je zaměřena nejen na školáky, ale také na malé předškoláky.¹¹¹ Mezi další organizace zaměřující se na pomoc při vzdělávání romské mládeže je v textu již zmiňovaná obecně prospěšná organizace Nová škola. Ta má ve své nabídce program nazvaný Rozlety, který je zaměřený na děti navštěvující druhý stupeň základních škol. Cílem tohoto programu je snížit znevýhodnění dětí ve školách formou doučování a připravit je na přijímací zkoušky na střední školy.¹¹²

Organizací, které takto pomáhají v oblasti vzdělávání jedinců z romské menšiny, je u nás více. Jmenujme některé z nich: Naděje o. s.; Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Srdíčko – Jiloro – Městská charita České Budějovice; Komunitní centrum

¹¹⁰ Srov. GORNIÁKOVÁ, A. Romský pedagogický asistent ve škole. In ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha. Portál, s. r. o., 2001, s. 149 – 153.

¹¹¹ Pozn. Informace získané z rozvrhu programu Oratoře od pracovníků střediska.

¹¹² Srov. *Nová škola, o. p. s.* [online]. [cit. 5. 3. 2012]. Co jsou Rozlety? Dostupné na WWW: <http://www.novaskola.org/pilot/?page_id=145>.

Romů, o. p. s. v Českém Krumlově; Cheiron T, o. p. s. v Táboře; DROM, romské středisko v Brně; Ratolest Brno, o. s.; IQ Roma Servis, o. s. Brno a mnoho dalších.

7. Spolupráce rodiny a školy

Pro úspěšné vzdělávání je velmi důležitá spolupráce rodiny a školy. Dle názorů pedagogů bez dobrých vztahů a kooperace mezi rodiči a školami nemůže být vzdělávání dětí a mládeže úspěšné. K tomuto zásadnímu poznání se pedagogika dopracovala teprve poměrně nedávno. Dříve převládal názor, že hlavní úlohou školy je vzdělávat, tedy rozvíjet hlavně poznávací složku osobnosti dětí. Do této činnosti nemají rodiče škole zasahovat. Ti mají naopak své děti vychovávat, k čemuž má na druhé straně omezené možnosti škola.

Toto pojetí se začalo opouštět teprve nedávno, a to především v západních zemích jako je Velká Británie a USA, kde se objevovaly vážné problémy ve fungování a ve výsledcích školního vzdělávání. V zemích s touto problematikou se začal prosazovat přístup, že škola a rodina spolu musí spolupracovat a hlavně komunikovat. Z toho vyplývá, že rodiče samotní se mají aktivně zapojit do procesu výchovy a vzdělávání svých dětí a nemají pouze pasivně přihlížet snahám jednotlivých škol a samotných pedagogů o kultivaci jejich dětí. To se nejvíce týká rodičů těch dětí, které jsou ve škole neúspěšné, nebo nedokončují povinné školní vzdělání. Tyto problémy se nejvíce týkají jedinců ze socioekonomicky nižších vrstev společnosti nebo z rodin etnických minorit.

Rozvíjející se oblast partnerství rodiny a školy se projevuje v mnoha dimenzích. Především jde o dimenze právní, které se týkají práva rodičů ovlivňovat školní vzdělávání dětí. Tato práva jsou ještě posílena legislativně. V České republice se podle školského zákona č. 561/2004 Sb., §167 a 168 zřizuje při základních, středních a vyšších odborných školách školská rada. Je tvořena z jedné třetiny zástupci zřizovatele (obce nebo kraje), z jedné třetiny učiteli a z jedné třetiny zákonnými zástupci žáků, tedy rodiči. Do pravomocí školské rady patří např. schvalování školního řádu a pravidel pro hodnocení vzdělávacích výsledků žáků, projednávání návrhu rozpočtu školy atd. Prostřednictvím školské rady by tedy mělo docházet k zintenzivnění vztahů mezi školou, rodiči a veřejností.

Díky vlivu rozličných faktorů, jako jsou postoje, názory či předsudky jednotlivých rodičů, ale i veřejnosti vůči určité škole nebo pedagogům, dále pak odlišné výchovné styly, které jsou uplatňovány v rodinách při výchově a také díky tomu, jaké místo zaujímá vzdělání obecně v hodnotovém žebříčku rodin, je realita vztahů mezi rodinami a školami často jiná, než jak se jeví z oficiálních legislativních úprav. Významným činitelem, který ovlivňuje spolupráci rodiny a školy však zůstává skutečnost, jak jsou rodiče vůbec ochotni komunikovat se školou a jaká je snaha o navázání vztahů s učiteli, vedením školy atd.¹¹³

7.1 Vztahy rodiny a školy

V minulosti, v období socialismu, nebyly názory rodičů na školu příliš směrodatné. Rodiče neměli možnost do fungování školství mluvit. Odpovědnost za školní edukaci se v té době přikládala hlavně stranickým organizacím, které na školách fungovaly, vedením školy či učitelům. Dále pak odpovědnost nesly organizace a instituce s touto oblastí spojené jako např.: Socialistický svaz mládeže, Pionýrské organizace, národní výbory nebo ministerstvo školství. Postavení rodičů bylo omezováno, neexistovala reflexe toho, co si rodiče o školách myslí a co od nich v procesu výchovy a vzdělávání očekávají.

Tato situace se výrazně změnila po roce 1989. Na názory rodičů a veřejnosti se začalo nahlížet jako na důležité. Rodiče a především jejich děti začali být chápáni jako klienti, kteří využívají určitých služeb vzdělávacích zařízení. K tomuto přístupu samozřejmě vedla skutečnost, že rodiče mají možnost volby, na kterou školu své dítě pošlou a také velký výběr škol samotných.

V této době se také objevují první výzkumy zaměřené na oblast názorů české veřejnosti na školy v obnovené demokracii. Z prvního výzkumu, který byl proveden v roce 1991, vyplývá, že:

- většina rodičů byla spokojena s kvalitou výuky na škole a také se samotnými učiteli, kteří vyučovali jejich děti;

¹¹³ Srov. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, s. r. o., 2006, s. 173 – 174.

- nespokojeni rodiče naopak byli s vysokým počtem žáků ve třídách či nemoderními metodami a formami vyučování;
- většina rodičů se pak shodla na tom, že větší vliv na výchovu a vzdělávání ve školách by měl mít každý učitel, dále pak ředitel školy a samozřejmě rodiče;
- překvapujícím faktem zde bylo, že sami rodiče si uvědomují svou významnou roli jakožto partnerů učitelů při ovlivňování školní výchovy a vzdělávání.¹¹⁴

7.2 Formy komunikace mezi rodiči a školou

Komunikaci ve spojení s výchovou a vzděláváním se označuje pojmem *pedagogická komunikace*. Tento pojem může být ovšem chápán z mnoha hledisek. Například D. Gavora uvádí tuto definici:

„Pedagogická komunikace je výměna informací mezi účastníky výchovně-vzdělávacích cílů. Pedagogická komunikace se řídí osobitými pravidly, které určují pravomoce jejich účastníků.“¹¹⁵

Aby byl proces výchovy a vzdělávání úspěšný, musí učitel komunikovat také s rodiči svých žáků. A rodiče samozřejmě musí naopak komunikovat s pedagogy.

Nejčastější forma komunikace mezi rodiči a učiteli bylo dříve ústní sdělení. Rodiče si také mohli důležité obecné informace přečíst na nástěnkách v budově školy. Dnes se obvykle užívají tyto formy komunikace:

- **Třídní schůzky tradiční** – tyto třídní schůzky se konají několikrát do roka. Většinou tak dvakrát za pololetí. Při tradičních třídních schůzkách jsou rodičům sdělovány obecné informace týkající se průběhu školního roku, prospěchu jednotlivých žáků apod.

¹¹⁴ Srov. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, s. r. o, 2005, s. 410 – 412.

¹¹⁵ Cit. NELEŠOVÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005, s. 26.

- **Třídní schůzky netradiční** – od klasických třídních schůzek se odlišují kreativitou v průběhu schůzky. Rodiče na takovéto setkání mohou být pozváni nikoliv klasickým sdělením v žákovské knížce, ale formou malé pozvánky s programem. Průběh nemusí být postaven na monologu ze strany učitele, ale je dobré uspořádat diskusi s rodiči na určitá témata. Učitel se může ptát na názory rodičů, na to, co by pro své děti chtěli jinak. Je důležité, aby rodiče cítili ze strany školy naprostou otevřenost a snahu o vytvoření co nejlepšího prostředí pro žáky.
- **Konzultační hodiny** – konzultační hodiny by měly být určeny na dobu, kdy má každý rodič možnost za učitelem přijít. Jejich předností je, že rodiče ví, kdy mohou učitele navštívit. Pedagog se zase vyhne případnému řešení určitého problému v časové tísní, kdy například spěchá na vyučování.
- **Nástěnka** – pokud rodič přijde přímo do školy, jedna z prvních věcí, mimo prostředí školy, která ho zaujme, jsou informační nástěnky. Zde je důležité, aby ony nástěnky byly opravdu informační. Rodič by zde měl nalézt základní informace jako: o jakou školu se jedná, co je jejím hlavním cílem, kontakty na důležité osoby či co se bude aktuálně na škole dít. Takovýchto nástěnek nesmí být mnoho. V prostorách školy by měla být jedna maximálně dvě.
- **Rozhovor** – rozhovor s rodiči musí mít formu vysvětlování a poukazování na vše, co se ve škole děje. Rodiče musí být přesně informováni o tom, jak bude jejich dítě vzděláváno, co se po něm bude vyžadovat a jak si škola představuje komunikaci a spolupráci mezi školou a rodiči. Žádná z otázek by neměla zůstat nezodpovězená.
- **Školní noviny** – prostřednictvím školních novin by rodiče měli být informováni alespoň jednou za čtvrt roku o zásadních událostech ve škole, které již proběhly nebo teprve proběhnou.
- **Mobilní telefon** – tato forma komunikace by měla sloužit hlavně k usnadnění samotné komunikace mezi rodičem a učitelem. Je ovšem důležité dohodnout se

na pravidlech komunikace. Krátké textové zprávy mohou být posílány například jako omluva chybějícího žáka apod. Je ovšem absenci nutné omluvit také písemně.

- **E-mailová pošta** – v současnosti se též používá na některých školách komunikace přes internet. Důležité v tomto případě je, aby odpovědi na případné e-maily od rodičů nebyly odesílány s velkým zpožděním. Touto cestou je také možné informovat rodiče o všech událostech či záležitostech, které ve škole probíhají.
- **Webové stránky** – u webových stránek školy je důležitá grafická úprava a samotné uspořádání stránek. Jsou to první věci, kterých si rodiče na webových stránkách všimnou. Podle přehlednosti a popřípadě i podle toho, zda se jim stránky líbí graficky se poté rozhodnout listovat jimi dále. Webové stránky musí být neustále aktualizovány. Na webových stránkách by rodiče měli nalézt veškeré kontakty školy, jednotlivé rozvrhy, kalendárium školního roku, jídelní lístek, fotogalerie s fotografiemi z nejrůznějších akcí, které škola pořádala atd. O webové stránky školy by se měl starat profesionál.

Mezi další formy komunikace školy s rodiči je možné zařadit také například různé informační letáky nebo také semináře pořádané pro rodiče s aktuální tematikou apod.¹¹⁶

7.3 Spolupráce a komunikace s romskými rodiči

Z výše uvedeného textu jednoznačně vyplývá, že proces výchovy a vzdělávání nemůže být úspěšný bez spolupráce a komunikace s rodiči. Je otázkou, jak tento kontakt realizovat. Často může jít o nesnadný úkol. Romští rodiče nemají mnohdy ke škole příliš pozitivní vztah, a o to více je otázka komunikace a spolupráce s nimi důležitější.

¹¹⁶ Srov. HOŠTIČKA, J. *Komunikace mezi školou a rodiči žáků*. [online]. 26. 6. 2006. [cit. 18. 3. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/620/komunikace-mezi-skolou-a-rodici-zaku.html/>>.

Úspěšné navázání pozitivního vztahu nejen s dětmi samotnými, ale také s jejich rodiči může mít pozitivní dopad na vzdělávání romských dětí. Snaha školy by měla být zaměřena na překonání vzájemné bariéry nedůvěry a nepřátelství a v neposlední řadě přesvědčení romských rodičů o tom, že vzdělání je pro jejich děti opravdu důležité. Tématem psychologie ve školní praxi je už od počátku pro učitele snaha navázat s romskými rodiči pozitivní vztah. K tomu je stěžejní, jednat s nimi jako s partnery, mluvit s nimi i o jiných problémech než jen těch, které se týkají školy. Zajímat se o celou rodinu. Je nutné rodiče přesvědčit, že škola není nepřátelská instituce.¹¹⁷

Je nutné počítat již od počátku s tím, že získat si důvěru romských rodičů je dlouhodobý proces. Je velmi důležité, aby se uzavřená romská komunita škole otevřela a přijala ji za svou. Od školy se v tomto případě očekává spolupráce v oblasti sociální.

Je časté, že romští rodiče se svým negativním náhledem na školu do ní přicházejí pouze tehdy, kdy opravdu musí. Většinou se jedná o projednávání určité nepříjemnosti. V takovém případě se mnohdy stává, že jednání učitele je více než chladné, může být i jistým způsobem Romy chápáno jako vyhrožující. Rodiče se poté ve škole často neobjevují, protože ji berou jako represivní instituci. V případě, že učitel přijde do rodiny, je mnohdy považován za jakousi kontrolu a přístup k němu je nepřátelský. Tím se vytrácí možnost pozitivní komunikace a pedagog se tak následně nedozví potřebné informace, které pro svoji práci potřebuje.

Pro získání důvěry rodičů je musí škola přesvědčit o tom, že není represivní institucí a chce pro vzdělání jejich dětí udělat maximum. Znamená to tedy, jak již bylo výše zmíněno, jednat s rodiči jako s partnery, ale také přijmout vzájemnou spolupráci a to na úrovni, na které jsou ji romští rodiče zprvu schopni. Na oboustranně přijaté spolupráci se musí trvat a postupně zvyšovat ze strany školy nároky.¹¹⁸

Prvotní iniciativa musí být vždy vyvinuta ze strany školy. Romští rodiče do školy většinou sami od sebe nepřijdou. Oni sami často neměli jako děti se školou dobrou zkušenost, a z toho důvodu nepředpokládají, že v dospělosti by tomu mělo být jinak. Pokud chce tedy učitel navázat spolupráci s romskými rodiči, musí učinit několik vstřícných kroků. Ideálním prostředím k navázání kontaktu je rodina. Pozvání může přijít i ze strany dítěte.

¹¹⁷Srov. Kolektiv autorů. Vzdělávání Romů v ČR. In *Interkulturní vzdělávání I.* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2002, [cit. 18. 3. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>>.

¹¹⁸Srov. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice.* Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 343.

Romové jsou velmi citliví na projevování úcty či neúcty. Při jakémkoliv jednání je tedy důležité, chovat se k nim s úctou. V takovém případě s nimi pak můžeme rozebrat i věci velmi nepříjemné. Na návštěvě v rodině, je kromě úcty také důležité přistoupit na návyky rodinných příslušníků. Je dobré v domácnosti vždy něco pochválit. Není vhodné zmiňovat se o pořádku a čistotě. To by mohlo na Romy působit urážlivě. Velmi vhodné je pochválit nejmladší dítě. Důležitým prvkem při návštěvě romské rodiny je také přijetí nabízeného pohoštění. Není potřebné přijímat jídlo ovšem nabídnutou vodu či kávu by měl jedinec, který je u Romů na návštěvě přijmout vždy.

Pokud jde učitel do rodiny s tím, že jde něco vyřizovat, není vhodné s danou věcí příliš spěchat. Je důležité spíše poslouchat. Otázky mohou být kladeny až v okamžiku, kdy už není jiná možnost. Kdokoliv, kdo je na takovéto návštěvě v romské rodině, by se také měl vyhnout chvále či kritice nepřítomných Romů, jelikož nikdy nemůže vědět, v jaké příbuzenském vztahu s ním jsou Romové přítomní. Dalším důležitým komunikačním prvkem při návštěvě Romů je vyhnout se kritice rodičů. Před dětmi nesmí být rodiče nikdy kritizováni. Naopak jim musí být prokazována úcta. Pokud jim ovšem učitel potřebuje něco kritického sdělit, je dobré udělat to pouze za přítomnosti učitel – rodič.

V případě, že se učiteli nepodaří navštívit rodinu a pozve si romské rodiče do školy, je důležité snažit se dodržovat určité zásady. Učitel by si měl rodiče pozvat za účelem projednání nějaké neutrální věci. Při samotném jednání je důležité nespěchat. S rodiči by se měl učitel uctivě přivítat, je vhodné podání ruky. Měl by jim nabídnout místo k sezení. Opět je důležité v průběhu celého rozhovoru uctivé chování. Při sdělování jakékoliv kritiky by měl pedagog opět dbát na to, aby nebyli přítomni cizí lidé. Kritiku je nutné sdělovat pouze rodiči samotnému. V neposlední řadě je velmi důležitou součástí komunikace s rodiči romských žáků upřímnost.

Pokud se učiteli podaří navázat pozitivní vztah s romskými rodiči, je to velmi přínosný fakt v průběhu celého vzdělávání jejich dětí, jelikož rodina je v případě Romů to nejdůležitější. Názory rodiny jsou pro její členy a především pro děti stěžejní. A to i v oblasti vzdělávání.¹¹⁹

¹¹⁹ Srov. SEKYT, V. Zvláštnosti romských dětí In ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, s. r. o., 2008, s. 221 – 222.

8. Výzkumné šetření

Na základě poznatků získaných v teoretické části práce došlo k výzkumnému šetření. Jednalo se o kvantitativní empirický výzkum zaměřený na téma související se základními výzkumnými otázkami, které se týkají oblastí komunikace romských rodičů s učiteli a jejich zájmu o vzdělávání jejich dětí. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit:

- Zda mají rodiče romských žáků zájem komunikovat se školou, ať již s třídními učiteli, či vedením školy.
- Jestli je vůbec vzdělání jejich dětí zajímavá.
- Zda dbají na jejich přípravu na vyučování.

Pokud ano, zda je nějaký rozdíl v prospěchu a úspěšnosti ve škole u dětí, jejichž rodiče mají pozitivní přístup k dané věci a u dětí u jejichž rodičů je tomu naopak.

Cílem bylo také stanovení hypotéz, na jejichž základě mělo dojít k potvrzení, zda mezi dvěma nebo více proměnnými existuje či neexistuje vztah.¹²⁰ Hypotézy měly být buď potvrzeny, nebo vyvráceny. Byly stanoveny následující hypotézy:

- H1 – Romští rodiče mají možnost s učiteli (školou) komunikovat a využívají jí.
- H2 – Fakt, jak chodí romské děti do školy připravené na výuku a jak jsou časté jejich absence ve škole, je ovlivněn přístupem jejich rodičů ke vzdělání.
- H3 – Romští žáci, jejichž rodiče komunikují a spolupracují s učiteli, jsou ve škole úspěšnější.
- H4 – Učitelé jsou ochotni ke zlepšení v oblasti vzdělávání romských žáků přispět svojí angažovaností v dané problematice.

To vše bylo zkoumáno z pohledu učitelů základních škol, kteří mají s romskými žáky a jejich rodiči nějakou zkušenost a v průběhu své pedagogické praxe učili alespoň jednoho romského žáka.

¹²⁰ Srov. PUNCH, K. F., *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, s. r. o., 2008.

8.1 Výzkumná metoda

Jako výzkumná metoda byla zvolena metoda dotazníku, který byl rozdán vhodným respondentům k vyplnění. Dotazník je jednou z nejčastějších metod v kvantitativním výzkumu. Předmětem analýzy se v tomto případě stávají písemné odpovědi na pevné otázky. Otázky jsou pro všechny respondenty formulované stejně. Výhodou dotazníku je jednoznačná formulace otázek a oslovení velkého počtu respondentů v krátkém čase. Informace jsou získávány pomocí písemného dotazování. Komunikace mezi tazatelem a respondentem je zprostředkována řadou otázek, které pokrývají zkoumanou oblast.¹²¹

Pro potřeby výzkumu jsem zvolila dotazník s jasnými, stručnými otázkami. Dotazníky jsou anonymní. Otázky mají převážně uzavřené odpovědi. U dvou ze šestnácti otázek je možnost odpovědi otevřené (viz Příloha č. 1). Časová náročnost vyplnění dotazníku je maximálně deset minut.

8.2 Vzorek respondentů

Výběr respondentů byl určen předem. Výzkumný vzorek tvořili pedagogové základních škol v Táboře. Celkem šlo o šest základních škol, dvě z nich navštěvují pouze žáci chodící na první stupeň. O vyplnění dotazníků bylo požádáno 155 učitelů. Návratnost byla nadpoloviční. Dotazníky vyplnilo 100 pedagogů.

8.3 Průběh výzkumu a sběr dat

Průběh výzkumu a sběr dat byl rozdělen na dvě části. Nejprve byla provedena pilotáž, tzn. předběžný výzkum na malém vzorku. Na základě připomínek byly poté upraveny nedostatky v této oblasti.

Vypracované dotazníky byly následně rozneseny na jednotlivé základní školy v Táboře a osobně předány ředitelům, nebo zástupcům ředitele dané školy. Při předání došlo ke krátkému seznámení s tématem, kterého se týkaly jednotlivé otázky. Dotazníky byly rozdány na schůzích a poradách. Tím bylo zajištěno rozdělení dotazníků všem

¹²¹ Srov. VESELÁ, J. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, 2007, s. 49.

učitelům. Předem bylo dohodnuto časové rozmezí, po které měli učitelé možnost dotazník vyplnit. Ve většině případů docházelo k vyzvednutí vyplněných dotazníků týden po jejich původním předání.

Na školy bylo celkem rozneseno 155 dotazníků. Vyplněno bylo 100 z nich. U třech základních škol byla návratnost stoprocentní, u dvou škol byla vyplněna nadpoloviční většina dotazníků. Pouze v případě jedné základní školy byla zpět vrácena méně než polovina vyplněných dotazníků. Dotazník vyplňovali učitelé z prvního i druhého stupně. Z celkového počtu vrácených dotazníků ho vyplnilo 51 učitelů z prvního stupně a 49 z druhého stupně.

Dotazníky byly respondenty vyplňovány v lednu 2012.

8.3.1 Dotazník

Otázky dotazníku byly tvořeny na základě literatury a praxe a opírají se teoretickou část práce. Otázky byly seřazeny v logické návaznosti a jsou zaměřeny na čtyři hlavní oblasti:

- Komunikace romských rodičů s učiteli
- Přístup romských rodičů ke vzdělávání
- Ochota učitelů osobně se zapojit a přispět ke zlepšení vzdělávání romských žáků
- Vztah mezi komunikací, spoluprací romských rodičů se školou a školní úspěšností romských žáků.

V první části dotazníku jsou otázky zaměřené na komunikaci rodičů a učitelů. Jedná o otázky dotazující se na fakt, jak často mají romští rodiče možnost s učiteli komunikovat, do jaké míry tyto možnosti rodiče využívají. Dále pak jakou formu komunikace rodiče romských žáků při kontaktování učitele nejčastěji používají, zda si učitelé myslí, že jim rodiče důvěřují a jakou tematiku nejčastěji probírají. Otázka důvěry byla zařazena hlavně z důvodu, že tento prvek je v komunikaci jedním z nejdůležitějších.

Na otázky týkající se komunikace navazují otázky, pomocí kterých měl být přiblížen přístup romských rodičů ke vzdělávání. Jde o otázky typu, jak romští rodiče ovládají český jazyk – tato otázka byla do dotazníku zařazena za účelem částečného

zmapování znalosti českého jazyka u romských rodičů. S odkazem na teoretickou část, mělo být poukázáno na to, že někteří z romských rodičů český jazyk příliš neovládají, což má později vliv na jejich děti v procesu vzdělávání. Dále jsou pak uvedeny otázky na zájem romských rodičů o to, aby jejich děti chodily do školy připravené a nosily si pomůcky. Také otázky týkající se absence romských dětí ve škole.

Dalším typem otázek jsou ty, které se vztahují na učitele samotné. Byla zjišťována míra znalosti romské kultury a jazyka. Ochota projít kurzem, kde by s touto tematikou byli učitelé seznámeni. Položena byla také otázka, zda učitelé někdy byli v rodině romského žáka. Tato otázka byla položena na základě snahy zjistit, jestli jsou učitelé ochotni poznat prostředí, ve kterém romský žák vyrůstá, poznat rodinu žáka a navázat s ní bližší kontakt.

Posledním typem otázek, byly otázky napůl otevřené. Učitelé měli možnost svoji odpověď blíže specifikovat. Otázky se týkaly vlivu komunikace a spolupráce romský rodičů se školou na vzdělávání jejich dětí.

8.4 Vyhodnocení a interpretace výsledků

K vyhodnocování dotazníků docházelo na základě třídění dat, kdy byl zjišťován počet výskytu jednotlivých možností u dané otázky. Tyto data jsou uváděna v číselné podobě a následně pak v procentech. Dále na základě zjištěných údajů docházelo k formulování závěrů k jednotlivým oblastem, kterých se týkaly otázky v dotazníku, k potvrzení či vyvracení stanovených hypotéz. Posledním bodem bylo formulování závěrů.

8.4.1 Výsledky

Po vyhodnocení dotazníků byly zjištěny tyto údaje:

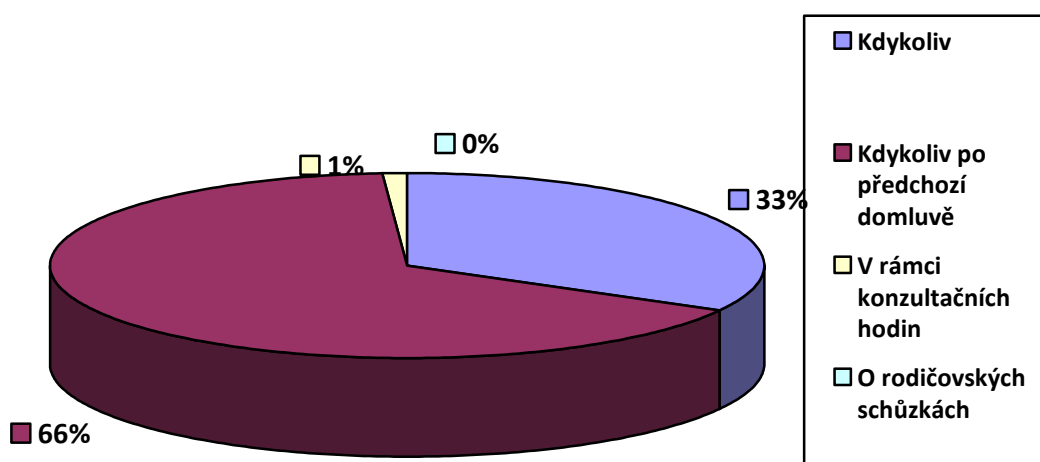
V úvodu byla položena otázka, zda učitel v průběhu své praxe učil romského žáka. Pokud byla odpověď ANO, pokračoval jedinec ve vyplňování dotazníku. Pokud byla odpověď NE, učitel dotazník nemusel dále vyplňovat. Ze sta respondentů zápornou odpověď uvedlo 8 učitelů. 92 potvrdilo, že v průběhu své praxe vyučovali alespoň jednoho romského žáka.

I. Oblast otázek - Otázky zaměřené na komunikaci romských rodičů s učiteli:

Jak často mají rodiče Vašich žáků možnost s Vámi hovořit o záležitostech týkajících se jejich dětí?

Na tuto otázku nadpoloviční většina učitelů – 61 odpovědělo, že rodiče za nimi mohou přijít kdykoliv po předchozí domluvě. 30 dotazovaných uvedlo, že jsou ochotni si na ně udělat čas kdykoliv, tedy i bez předchozí domluvy. Pouze jeden z respondentů uvedl, že rodiče mohou přijít v rámci konzultační hodiny. Nikdo nevyužil možnosti *o rodičovských schůzkách*, z čehož vyplývá, že učitelé jsou ochotni si na komunikaci s rodiči vyhradit prostor častěji.

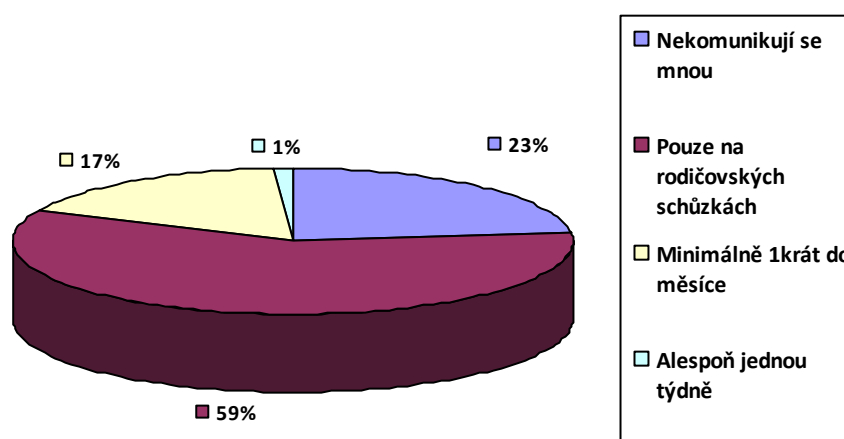
Graf č. 1:

Do jaké míry využívají romští rodiče možnost komunikace s Vámi?

Na základě odpovědí bylo více než polovinou učitelů uvedeno, že rodiče možnost komunikace využívají pouze o rodičovských schůzkách. Tuto odpověď uvedlo 54 z nich. 16 z dotazovaných uvádí, že možnosti komunikace rodiče využívají minimálně jedenkrát do měsíce. Pouze 1 respondent uvedl, že rodiče přicházejí alespoň jednou týdně. 21 jedna učitelů uvedlo, že s nimi rodiče nekomunikují.

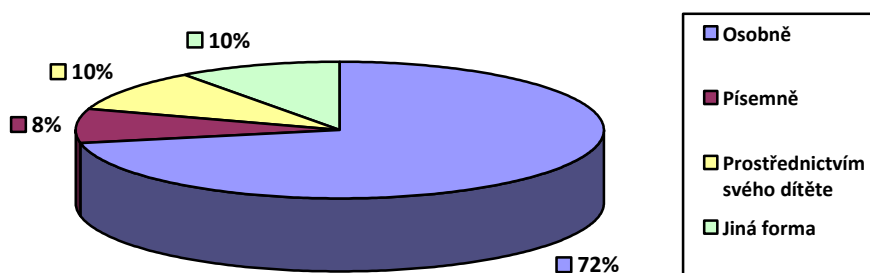
Graf č. 2

Jakou formou s Vámi romští rodiče nejčastěji komunikují?

66 učitelů uvádí, že s nimi rodiče nejčastěji komunikují osobně. 8 z nich uvedlo jako formu komunikace písemnou formu, 9 se shodlo na tom, že s nimi romští rodiče komunikují hlavně prostřednictvím svého dítěte a 9 pedagogů označilo jinou formu komunikace. Zde učitelé uváděli tyto formy: telefon, webnotes, žákovská knížka, popř. nekomunikují.

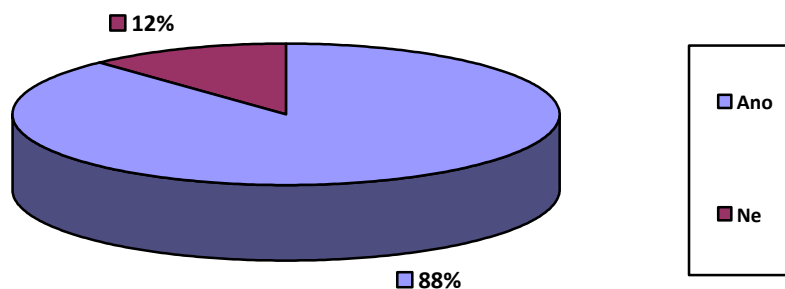
Graf č. 3

Myslíte si, že Vám romští rodiče jako učitelé svého dítěte důvěřují?

Otázka důvěry rodičů byla učiteli vyhodnocena následovně: 81 dotazovaných odpovědělo, že ano. 11 se domnívá, že jim romští rodiče nedůvěřují. V některých případech bylo za uvedenou odpověď připsáno *snad* nebo *nevím*. Odpovědi na tuto otázku jsou subjektivní názory učitelů.

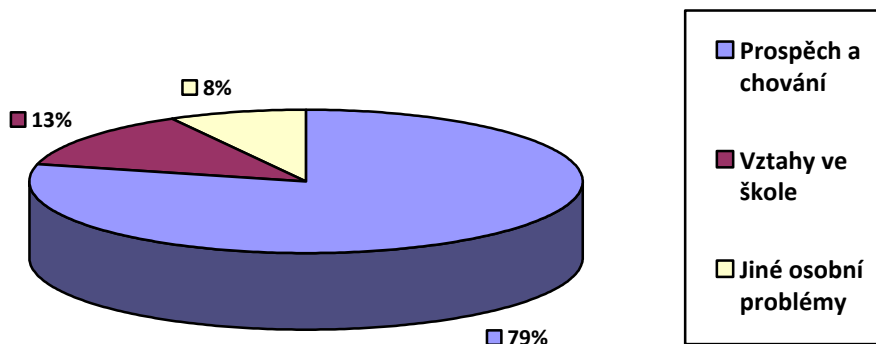
Graf č. 4

Jakou problematiku s vámi nejčastěji probírají?

Nejčastějším tématem, které rodiče s učiteli probírají je prospěch a chování jejich dětí. Tak odpovědělo 73 učitelů. Podle 12 učitelů se rodiče nejčastěji zajímají o vztahy ve škole. Tedy o to, jak se ostatní spolužáci či učitelé chovají k jejich dětem. 7 z dotazovaných učitelů uvedlo jako probíranou tematiku jiné osobní problémy (docházka, zdravotní problémy apod.)

Graf č. 5

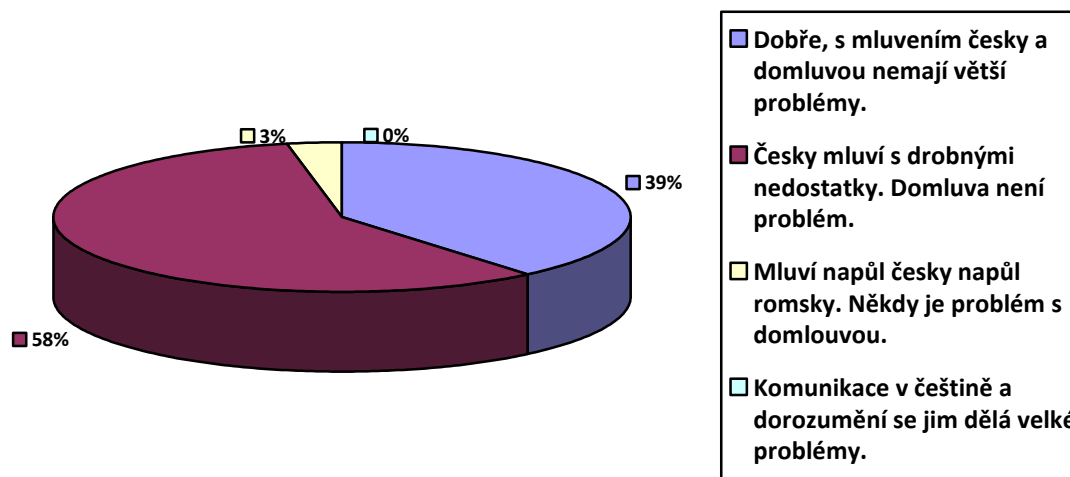
Z odpovědí na otázky vyplývá, že většina učitelů je ochotna si na rodiče žáků, které vyučují udělat čas kdykoliv po předchozí domluvě, případně mohou rodiče přijít i bez předchozího ohlášení. Romští rodiče tuto možnost příliš nevyužívají, ale i přes to nadpoloviční většina respondentů uvedla odpovědi, které komunikaci mezi nimi a rodiči potvrzují (77%). Většinou s učiteli dle jejich odpovědí komunikují pouze o rodičovských schůzkách nebo je rodiče vyhledávají minimálně jedenkrát do měsíce. S častějšími návštěvami rodičů ve škole se setkal pouze jeden respondent. Zbylých 21% uvedlo, že možnost komunikovat s nimi rodiče nevyužívají. Odpovědi na tyto otázky potvrzují hypotézu č. 1: *Romští rodiče mají možnost s učiteli (školou) komunikovat a využívají ji.*

II. Oblast otázek – otázky zaměřené na přístup romských rodičů ke vzdělávání:

Jak ovládají romští rodiče Vašich žáků český jazyk?

Tato otázka byla do dotazníku zařazena kvůli nastínění problematiky jazykové odlišnosti, která se objevuje i u romských dětí, a působí jim při vzdělávání problémy. Rodiče, kteří neumí dobře česky, nemohou naučit své dítě správně český jazyk používat. 54 učitelů z celkového počtu potvrdilo předpoklad, že rodiče česky mluví, ale jsou znát drobné nedostatky. Domluvit se ale není problém. 35 dotazovaných uvedlo, že rodiče mluví česky dobře a že nepozorují žádné větší problémy při používání českého jazyka. Zbylí 3 respondenti odpověděli, že rodiče mluví napůl česky a napůl romsky. Dorozumění s rodiči označili za složitější. Nikdo nezaškrtl možnost, kdy by komunikace v českém jazyce rodičům dělala velké problémy.

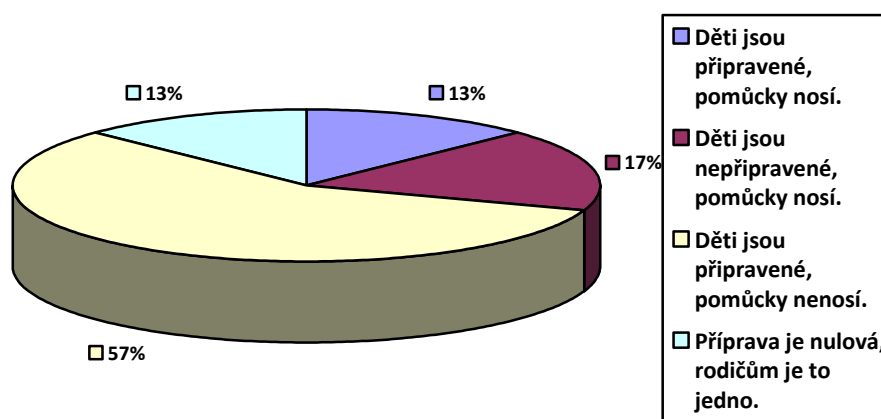
Graf č. 6

Do jaké míry dbají romští rodiče na to, aby jejich dítě chodilo do školy připravené?

U této otázky byly velké rozdíly v odpovědích učitelů z prvního stupně a učitelů z druhého stupně. Na prvním stupni byla míra připravenosti a pečlivosti hodnocena lépe než na druhém stupni. Stejný počet učitelů, který odpověděl, že děti chodí na výuku většinou nepřipravené, ale pomůcky si nosí (33), zaškrtl i odpověď, že příprava je nulová a rodičům je to jedno (33). 15 dotazovaných pedagogů uvedlo, že děti jsou připravené a nosí všechny pomůcky. 11 respondentů napsalo, že domácí úkoly mají vypracované, pomůcky ale nenosí.

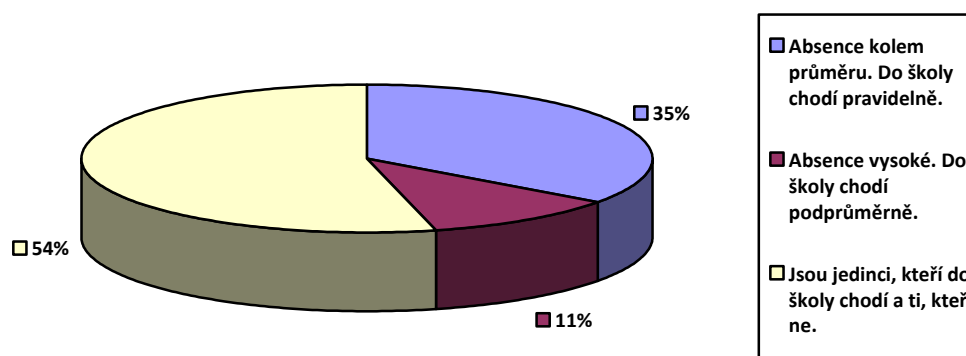
Graf č. 7

Jak vypadá školní docházka romských žáků?

U otázky týkající se docházky romských žáků většina pedagogů odpověděla, že u každého žáka je to individuální. Jsou žáci, kteří do školy chodí a jedinci, kteří nechodí (50). Druhou nejčastější odpovědí bylo, že absence romských dětí se pohybují jako u každého jiného žáka, a že chodí do školy pravidelně (32). 10 z dotazovaných se shodlo na tom, že absence žáků jsou vysoké a děti se vyskytují ve škole podprůměrně.

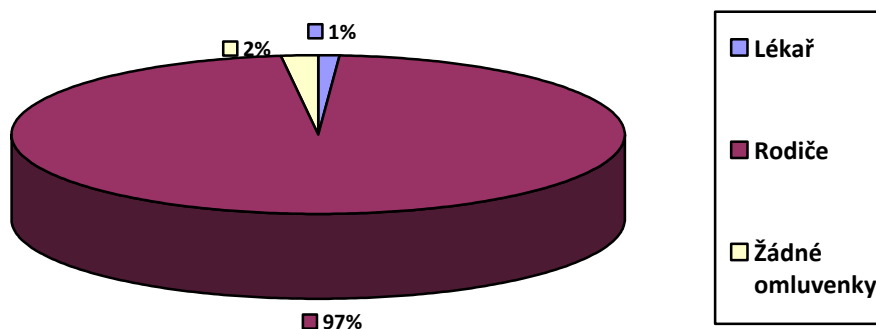
Graf č. 8

Pokud žáci ve škole chybí často, je tato nepřítomnost nejčastěji omluvena?

Učitelé měli v tomto případě na výběr ze třech možností. Nejčastěji dětem jejich absence omlouvají rodiče. Tuto možnost uvedlo 89 učitelů. Pouze 1 uvedl, že omluvenky jsou od lékaře. 2 dotazovaní odpověděli, že nemají omluvenky žádné.

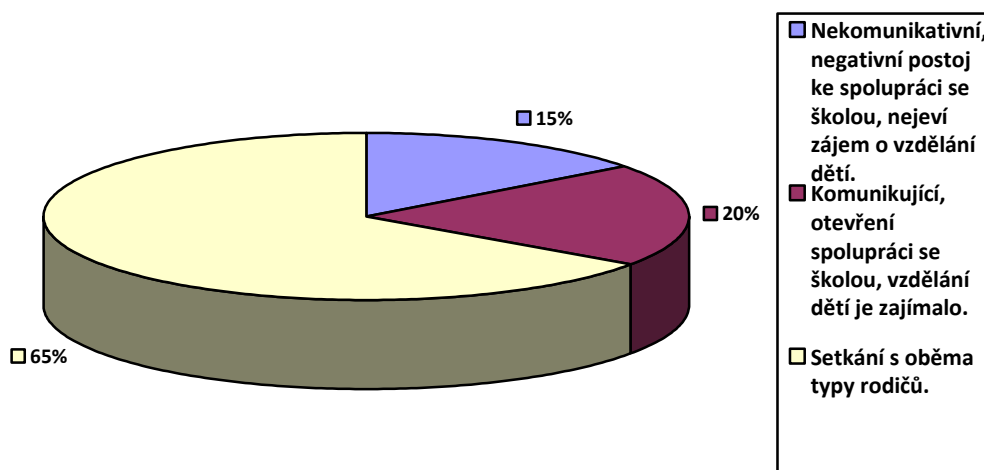
Graf č. 9

S jakým typem romských rodičů jste se ve své praxi setkal/a?

Učitelé se nejčastěji setkávali s kombinací komunikujících rodičů, kteří byli otevřeni spolupráci se školou a o vzdělání svých dětí se zajímali a rodič, kteří nekomunikovali a jejich postoje ke škole a vzdělávání byly negativní (61). Setkání s rodiči většinou s pozitivním přístupem ke vzdělávání a škole uvedlo 20 z dotazovaných. S rodiči, kteří nekomunikovali a nespolupracovali se školou a o vzdělání dětí nejevili zájem, se setkala 11 učitelů.

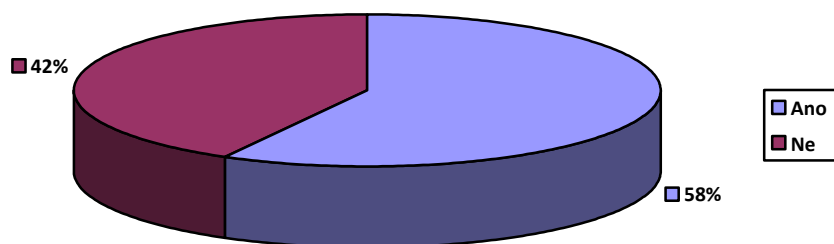
Graf č. 10

Pokud jste zaškrtnuli v otázce č. 11 variantu c), uveďte, zda byl rozdíl v prospěchu, chování, úspěšnosti ve škole atd. mezi romskými žáky, jejichž rodiče měli o jejich vzdělání zájem a se školou spolupracovali a žáky, jejichž rodiče zaujímali negativní postoj.

Tato otázka byla zaměřena na otázku předcházející a měla pouze dvě možnosti odpovědí. Ano nebo Ne. Učitelé, kteří uvedli možnost Ne (39), pokračovali v další otázce. Učitelé, kteří zaškrtnuli možnost Ano (53) byli požádáni o bližší specifikaci. Pedagogové ve většině uváděli, že u jedinců, jejichž rodiče se o vzdělávání svých dětí zajímají a se školou komunikují, je úspěšnost ve škole viditelně lepší. Děti lépe prospívají, chodí připravené a nosí si pomůcky. V případě problémů je mnohem snazší jejich vyřešení. (viz Příloha č. 2).

Graf č. 11

Z uvedených odpovědí vyplývá, že romští rodiče na přípravu svých dětí do školy dbají okrajově. Buď si děti nosí pomůcky, ale nemají úkoly, nebo jsou naopak připravené, ale bez pomůcek. Jsou ovšem a taci, u kterých jsou veškeré požadavky výuky splněny. Na druhém stupni dochází ke zhoršení jak připravenosti na výuku, tak celkového zájmu o vzdělání. A to jak u žáků, tak u jejich rodičů. Docházka do školy se u romských dětí většinou pohybuje okolo průměru. Absence omlouvají dětem převážně rodiče. Pokud jde o zkušenosti učitelů s rodiči, ve většině se setkali jak s typy rodičů, kteří byli komunikativní a otevření spolupráci, tak s těmi, kteří se ke škole a vzdělávání svých dětí stavěli spíše negativně. Učitelé se ovšem shodují v názoru, že pokud se rodiče o vzdělání svých dětí zajímají, dbají na jejich přípravu do školy a jsou-li nakloněni ke spolupráci a komunikaci s učiteli, jejich školní výsledky, chování a plnění úkolů je viditelně lepší než u dětí, jejichž rodiče zaujímají ke škole odmítavý postoj. Odpovědi

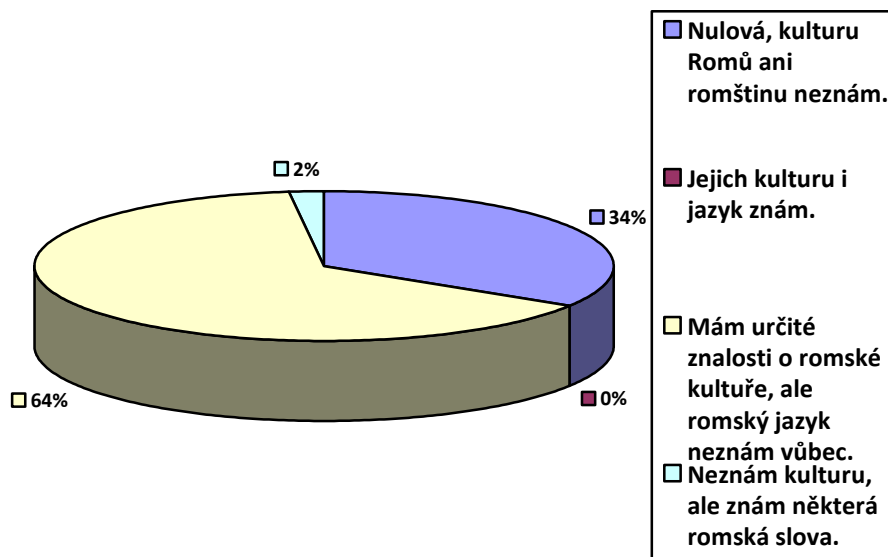
na tyto otázky potvrzují hypotézu č. 2: *Fakt jak chodí romské děti do školy připravené na výuku a jak jsou časté jejich absence ve škole, je ovlivněn přístupem jejich rodičů ke vzdělání.* A hypotézu č. 3: *Romští žáci, jejichž rodiče komunikují a spolupracují s učiteli (se školou), jsou ve škole úspěšnější.*

III. Oblast otázek – otázky zaměřené na ochotu učitelů osobně se zapojit a přispět ke zlepšení vzdělávání romských žáků:

Jaká je Vaše znalost romské kultury a romského jazyka?

Nadpoloviční většina učitelů uvedla, že o romské kultuře má určité znalosti. Jazyk ale neznají vůbec (59). U dvou respondentů tomu bylo naopak. Neznali romskou kulturu, ale znali některá z romských slov. Zbylých 31 dotazovaných učitelů uvedlo, že jejich znalost romské kultury i jazyka je nulová. Nikdo z pedagogů nezvolil možnost, že zná i kulturu i jazyk Romů.

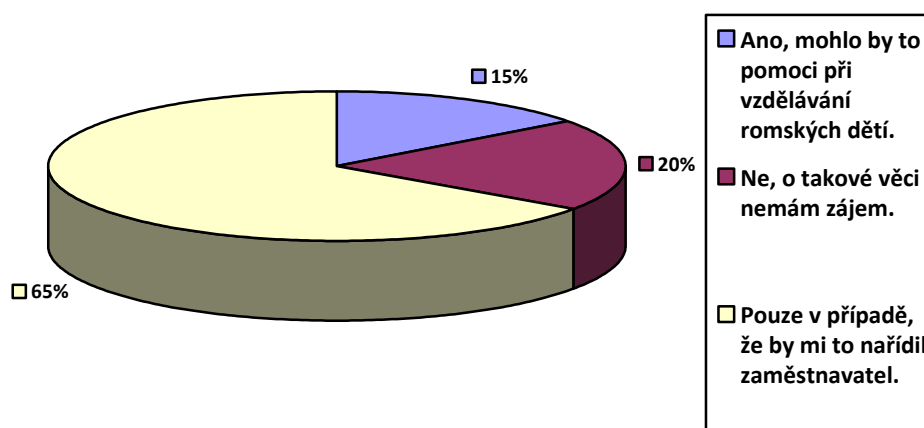
Graf č. 12

Byli byste ochotni projít kurzem či školením, kde by Vám romská kultura a jazyk byly přiblíženy?

Na tuto otázku největší počet respondentů odpověděl, že by kurz nebo školení na toto téma absolvovali pouze v případě, že by jim to nakázal zaměstnavatel (35). 30 dotazovaných uvedlo, že o takové věci nemají zájem. 27 z odpovídajících pedagogů by takový kurz absolvovalo, protože si myslí, že by to mohlo pomoci ve vzdělávání romských dětí.

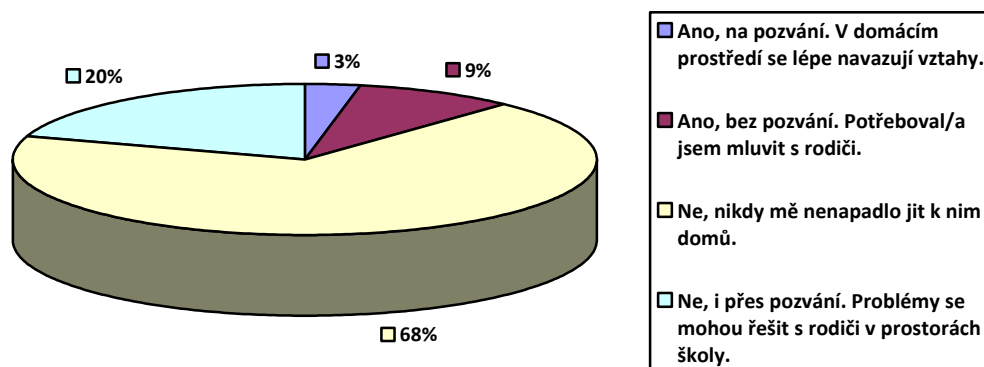
Graf č. 13

Byli jste někdy v rodině romského žáka?

Učitelé nejčastěji odpovídali, že v rodině romského žáka nikdy nebyli, nikdy je nenapadlo jít k nim domů a ani je nikdo nezval (63). Dále pak uváděli, že v rodině nebyli i přes pozvání a to z důvodu, že se domnívají, že případné problémy se mohou s rodiči vyřešit v prostorách školy (18). 8 z dotazovaných v rodině romského žáka navštívilo a to i přes fakt, že pozvání nebyli. Důvodem návštěvy bylo, že potřebovali s rodiči mluvit. Pouze 3 respondenti uvedli, že do rodiny byli pozváni a toto pozvání přijali, protože v domácím prostředí jsou rodiče více otevření spolupráci.

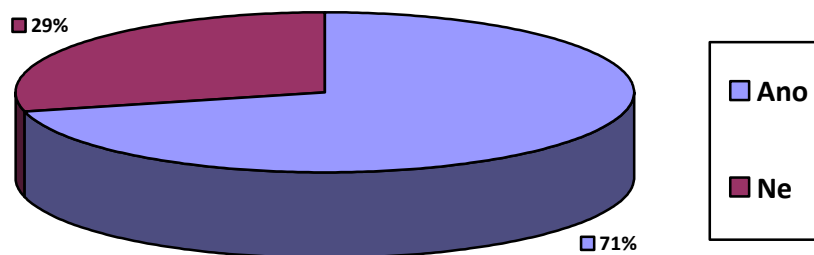
Graf č. 14

Myslíte si, že zájem romských rodičů o komunikaci a spolupráci se školou může pozitivně ovlivňovat prospěch, chování, úspěch ve škole atd. jejich dětí? (otázka se týká vztahu mezi komunikací, spoluprací romských rodičů se školou a školní úspěšností romských žáků – IV. Oblast otázek)

Tato otázka měla pouze dvě možné odpovědi. Ne nebo Ano. Pokud učitelé odpověděli Ano, byli požádáni o návrh něčeho, co by z jejich pohledu mohlo zájem romských rodičů o komunikaci zvýšit. Možnost Ne zvolilo 27 učitelů. Možnost ano zaškrtnulo 65 učitelů. Někteří z učitelů, kteří zvolili odpověď Ano, uvedli, že neví, co by zájem o komunikaci romských rodičů se školou zvýšilo. Dále pak byly uváděny možnosti jako odebrání či snížení sociálních dávek v případě, že by rodiče děti do školy neposílali, nebo by nejevili o vzdělání dětí zájem. Jinou z možností bylo zapojení romských žáků do mimoškolních aktivit, jako jsou různé vystoupení či besídky. Také se často objevovaly odpovědi týkající se namotivování rodičů i dětí. Měli by si uvědomit, že je vzdělání v životě důležité. Důležité byly odpovědi, které uváděly, že by se sami učitelé měli snažit zlepšit vzájemnou komunikaci. Měli by se více zajímat o život romských dětí. Rodiče by měli být školou informováni o dění ve škole, k dětem by se mělo přistupovat individuálně. (viz Příloha č. 3)

Graf č. 15

Z odpovědí na poslední okruh otázek vyplynulo, že učitelé znají romský jazyk a romskou kulturu pouze okrajově. Pokud by ovšem měli možnost získat informace o těchto oblastech prostřednictvím nějakého kurzu či školení, nemají velký zájem.

Pouze pár z dotazovaných učitelů by bylo ochotno dobrovolně takový kurz absolvovat, protože připouští fakt, že by to mohlo být přínosné v oblasti vzdělávání romských dětí.

Rodinné prostřední romských žáků navštívilo pouze pár z dotazovaných pedagogů. Převážnou většinu z nich nikdy nenapadlo do rodiny romského žáka jít. Jsou také toho názoru, že problémy stačí s rodiči řešit v prostorách školy.

Zároveň je nadpoloviční většina respondentů toho názoru, že zájem romských rodičů o komunikaci a spolupráci se školou může pozitivně ovlivňovat prospěch, chování, úspěch ve škole jejich dětí. V tomto případě byla hypotéza vyvrácena. Hypotéza č. 4: *Učitelé jsou ochotni ke zlepšení v oblasti vzdělávání romských žáků přispět svojí angažovaností v dané problematice.*

8.4.2 Interpretace

Z jednotlivých odpovědí v dotaznících vyplynulo, že romští rodiče mají možnost se školou a učiteli komunikovat, tuto možnost využívají, i když ne v takové míře, jaká jim je nabídnuta. Učitelé jsou ochotni si na rodiče udělat čas téměř vždy. Vhodná je předchozí domluva. Rodiče přicházejí zejména o rodičovských schůzkách nebo přibližně jednou do měsíce. Pokud s učiteli jednájí, volí ve většině případů osobní kontakt. Nejčastěji s učiteli rozebírají prospěch a chování svých dětí.

Na přípravu do školy romští rodiče příliš nedbají. Děti bývají na výuku nepřipravené, ale pomůcky si nosí. U starších dětí dochází ke zhoršení prospěchu. Příprava na vyučování bývá nulová a zájem rodičů je také velmi nízký. Pravidelná docházka do školy je individuální záležitostí. Absence ale u romských dětí jsou většinou průměrné. Omluvenky píší rodiče.

Přístup k dané problematice ze strany učitelů byl spíše odmítavý. Určitá znalost romské kultury se u některých pedagogů objevila, jazyk neznali téměř vůbec. Na možnost získat potřebné informace z oblasti romské kultury reagovali většinou odmítavě. I přes to někteří z nich potvrdili fakt, že by znalosti z těchto oblastí mohly pedagogům pomoci při vzdělávání romských dětí.

Návštěvu rodiny romského žáka, která by mohla být při jeho vzdělávání také velmi přínosná, učitelé ve většině případů odmítali. Tento fakt se jeví jako negativní, protože u romských dětí je důležité znát prostředí, ze kterého pocházejí, a to z důvodu možnosti individuálnějšího přístupu při vzdělávání. Rodiče bývají často více otevření

a komunikativní, když mají možnost s učitelem mluvit v domácím prostředí. Učitel má tak možnost získat potřebné informace důležité ke vzdělávání romských dětí.

V průběhu své praxe se učitelé nejčastěji setkávali jak s rodiči, kteří komunikovali a spolupracovali se školou a o vzdělání dětí jevíli zájem. Tak s rodiči, kteří se naopak k těmto věcem stavěli negativně. Shodně ale uváděli, že pokud měli romští rodiče ke škole a vzdělání pozitivní vztah, byli ochotni komunikovat a spolupracovat se školou, výsledky jejich dětí byly lepší než u dětí, jejichž rodiče nespolupracovali. První skupina dětí měla lepší známky, děti chodily lépe připravené, nosily si pomůcky, neměly kázeňské problémy. Pokud nastaly nějaké problémy, bylo dle učitelů snazší je vyřešit.

Učitelé se shodli na názoru, že zájem romských rodičů o komunikaci a spolupráci se školou může pozitivně ovlivňovat prospěch, chování, úspěšnost ve škole atd. jejich dětí. Jako návrhy na zvýšení zájmu o komunikaci a spolupráci romských rodičů se školou nejčastěji uváděli:

- snížení či odebrání sociálních dávek v případě, že by rodiče své děti neposílali do školy nebo se nezajímali o jejich vzdělání;
- větší zapojení romských žáků do mimoškolních aktivit;
- snažit se zvýšit motivaci dětí a jejich rodičů ke studiu;
- ze strany učitelů by měla být větší snaha o zlepšení komunikace mezi nimi a romskými učiteli;
- větší zájem o život romských dětí;
- individuální přístup k romským dětem

Pro lepší přehlednost jednotlivých odpovědí uvádím zjištěné údaje ještě v tabulce. Odpovědi jsou uvedeny nejen číselně ale také procentuelně.

Tabulka s vyhodnocení dotazníkového šetření:

OTÁZKA	NABÍDKA MOŽNOSTÍ	POČ. ODP.	%
1. Učíte v současnosti, či jste někdy ve své minulosti vyučoval/a romského žáka?	a) Ano	92	100%
	b) Ne ¹²²	8	
2. Jak často mají rodiče Vašich žáků možnost s Vámi hovořit o záležitostech týkajících se jejich dětí?	a) Jsem ochotna si na ně udělat čas kdykoliv	30	33%
	b) Kdykoliv po předchozí domluvě	61	66%
	c) V rámci konzultačních hodin (cca 1/týdně)	1	1%
	d) O rodičovských schůzkách	0	0%
3. Do jaké míry využívají romští rodiče možnost komunikace s Vámi?	a) Nekomunikují se mnou (se školou)	21	23%
	b) Pouze na rodičovských schůzkách	54	59%
	c) Minimálně 1krát do měsíce	16	17%
	d) Alespoň jednou týdně	1	1%
4. Jakou formou s Vámi romští rodiče nejčastěji komunikují?	a) Osobně	66	72%
	b) Písemně	8	8%
	c) Prostřednictvím svého dítěte	9	10%
	d) Jiná forma	9	10%
5. Myslíte si, že Vám romští rodiče jako učitelé svého dítěte důvěřují?	a) Ano	81	88%
	b) Ne	11	12%
6. Jakou problematiku s Vámi nejčastěji probírají?	a) Prospěch a chování svého dítěte	73	79%
	b) Vztahy ve škole (jak se chovají spolužáci a učitelé k jejich dítěti)	12	13%
	c) Jiné osobní problémy	7	8%

¹²² Pozn. Respondenti, kteří označili možnost b) Ne, dále dotazník nevyplňovali. Není s nimi tedy v dalších otázkách počítáno. Z toho důvodu je jako 100% brán počet 92 respondentů.

7. Jak ovládají romští rodiče Vašich žáků český jazyk?	a) Dobře, nepozorují, že by s mluvením česky měli větší problémy. Domluva s nimi je bez komplikací.	35	38%
	b) Česky samozřejmě mluví, ale jsou znát drobné nedostatky. Domluvit se není problém.	54	59%
	c) Mluví napůl česky napůl romsky. Někdy mám pocit, že nerozumí ani tomu, co s nimi řeším.	3	3%
	d) Komunikace v češtině a dorozumění se jim dělá velké problémy.	0	0%
8. Do jaké míry dbají romští rodiče na to, aby jejich dítě chodilo do školy připravené?	a) Děti jsou připravené a nosí všechny potřebné pomůcky	15	16%
	b) Většinou jsou děti na výuku nepřipravené, ale pomůcky nosí	33	36%
	c) Domácí úkoly mají vypracované, pomůcky nenosí	11	12%
	d) Příprava je nulová, rodičům je to jedno	33	36%
9. Jak vypadá školní docházka romských žáků?	a) Jako u každého jiného žáka – absence se pohybuje kolem průměru, do školy chodí pravidelně.	32	35%
	b) Absence jsou vysoké, ve škole se vyskytuje podprůměrně.	10	11%
	c) Jsou jedinci, kteří do školy chodí a jedinci, kteří do školy nechodí.	50	54%
10. Pokud žáci ve škole chybí často, je tato nepřítomnost nejčastěji omluvena:	a) Lékařem	1	1%
	b) Rodiči	89	97%
	c) Nemají omluvenky žádné	2	2%
11. S jakým typem romských rodičů jste se ve své praxi setkal/a?	a) Spíše nekomunikativní, s negativním postojem ke spolupráci se školou, o vzdělání svých dětí nejevili zájem.	11	12%
	b) Spíše komunikující, otevření spolupráci se školou o vzdělání svých dětí se zajímali.	20	22%
	c) Setkal/a jsem se s oběma typy.	61	66%

12. Pokud jste zaškrtnli v otázce č. 11 variantu c), uveďte, zda byl rozdíl v prospěchu, chování, úspěšnosti ve škole atd. mezi romskými žáky, jejichž rodiče měli o jejich vzdělání zájem a se školou spolupracovali a žáky, jejichž rodiče zaujímal negativní postoj.	a) Ano	53	58%
	b) Ne	39	42%
13. Jaká je Vaše znalost romské kultury a romského jazyka?	a) Nulová, kulturu Romů ani romštinu neznám.	31	34%
	b) Jejich kulturu i jazyk znám.	0	0%
	c) Mám určité znalosti o romské kultuře, ale romský jazyk neznám vůbec.	59	64%
	d) Neznám kulturu, ale znám některá romská slova.	2	2%
14. Byli byste ochotni projít kurzem či školením, kde by Vám romská kultura a jazyk byly přiblíženy?	a) Ano, mohlo by to pomoci ve vzdělávání romských žáků.	27	29%
	b) Ne, o takové věci nemám zájem.	30	33%
	c) Pouze v případě, že by mi to nařídil zaměstnavatel.	35	38%
15. Byli jste někdy v rodině romského žáka?	a) Ano, byl/a jsem pozván/a do rodiny. V domácím prostředí jsou rodiče více otevření spolupráci.	3	3%
	b) Ano, pozván/a jsem sice nebyl/a, ale potřeboval/a jsem s rodiči mluvit.	8	9%
	c) Ne, nikdy mě nenapadlo jít k nim domů ani mě nikdo nezval.	63	68%
	d) Ne i přes pozvání myslím, že případné problémy se mohou s rodiči vyřešit v prostorách školy.	18	20%
16. Myslíte si, že zájem romských rodičů o komunikaci a spolupráci se školou může pozitivně ovlivňovat prospěch, chování, úspěch ve škole atd. jejich dětí?	a) Ne	27	29%
	b) Ano	65	71%

8.5 Diskuze

Rodina má na vzdělávání romských dětí významný vliv. Rodiče majoritní společnosti přikládají školním výsledkům svých dětí velký význam. U Romů je tomu jinak. Vzdělání pro ně nikdy nebylo stěžejní a školy většinou brali jako represivní instituce. Je ale důležité si uvědomit, že vzdělání je jednou z nejdůležitějších složek, která napomáhá k integraci Romů do většinové společnosti. Tento fakt by si měli uvědomit hlavně romští rodiče. Jejich spolupráce se školou a přístup ke vzdělávání může do velké míry ovlivnit školní výsledky jejich dětí.

U romských dětí se objevují problémy v oblasti školní úspěšnosti krátce po nástupu do základní školy. Hlavní příčinou tohoto jevu je odlišné prostředí, ze kterého romské děti pocházejí, odlišná výchova a také odlišný přístup romských rodičů ke vzdělávání. Romští rodiče mnohdy nejsou svým dětem schopni při zvládnání školních povinností pomoci.

Největším problémem je, že romští rodiče o vzdělávání svých dětí projevují zájem pouze v prvních letech jejich docházky do školy. Jedním z důvodů je fakt, že u Romů je aktivní výchova orientována na nejmladší dítě v rodině. Což může vést k tomu, že se od dětí začínajících školní docházku později odvrací pozornost k mladšímu sourozenci. Zájem o vzdělávání dětí upadá také s postupně vzrůstajícími problémy, které se týkají buď vzdělávání samotného, nebo chování. Výzkum ukázal, že rodiče se školou komunikují, pokud jsou subjektivně se školou spokojeni. Objeví-li se u jejich dětí problémy, které je nutné řešit, a škola po nich začne vyžadovat aktivní výchovné působení, dochází k situaci, kdy rodiče kontakty se školou omezují, nebo je přerušují úplně. To se nejčastěji děje u žáků na druhém stupni základních škol.¹²³

Subjektivní příčinou, která ztěžuje romským dětem přístup ke vzdělávání, je vnitřní vztah Romů ke vzdělání. V jejich hodnotovém systému není na vzdělání nahlíženo jako na důležité.¹²⁴ Z výzkumu vyplynulo, že romské děti chodí do školy většinou nepřipravené. Nenosí si pomůcky, neplní domácí úkoly. Rodiče na tyto věci nedohlížejí, nepřijdou jim důležité.

¹²³ Srov. KALEJA, M. *Analýza postojů rodičů romských dětí ke vzdělávání*. [online]. Brno: Masarykova univerzita, PF, 2010. [cit. 24. 3. 2012]. s. 23 – 25. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/123742/pedf_d/DISERTACE_pdf.pdf>.

¹²⁴ Srov. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 51.

Již dříve se staří Romové obávali, že jim škola jejich děti odcizí. Z toho důvodu se často stávalo, že je do školy raději neposílali vůbec.¹²⁵ Výzkum ukázal, že i v současnosti, pokud romské děti ve škole chybí, jejich absence jsou nejčastěji omlouvány rodiči. Ale pokud jde o četnost absencí, pohybuje se většinou okolo průměru.

Sekyt píše:

„Spolupráce s rodiči žáků je ve všech případech žádoucí. U romských žáků to platí dvojnásob. Má-li učitel navázat spolupráci, musí učinit několik vstřícných kroků.“¹²⁶

Stejného názoru je i Balabánová:

„Obecným principem vzdělávání romských dětí je podle mého názoru překonávání vzájemného nepřátelství a nedůvěry mezi institucí školy a Romy. Jde o to, aby se uzavřená romská komunita otevřela škole a přijala ji za svou. Jedná se o dlouhodobý proces, jehož iniciátorem musí být škola.“¹²⁷

V této oblasti vyvstává problém. Na základě výzkumu bylo zjištěno, že učitelé se k navazování spolupráce s romskými rodiči staví spíše odmítavě. Jsou ochotni si na setkání s nimi udělat čas, ovšem za předpokladu, že rodiče přijdou za nimi do školy. Jít do romské rodiny a snažit se poznat prostředí, ve kterém žáci žijí, učitelé často považují za zbytečné. Velká část pedagogů nezná romskou kulturu ani jazyk. Ochota seznámit se s touto tematikou je také malá.

Výzkum ukázal, že pokud romští rodiče se školou komunikují a aktivně spolupracují, jejich děti dosahují v procesu vzdělávání lepších výsledků. Zásadním problémem se tedy ukázala lhostejnost většiny učitelů v oblasti navazování vztahů s romskými rodinami.

¹²⁵ Srov. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, s. 213.

¹²⁶ Cit. SEKYT, V. Zvláštnosti romských dětí In ŠIŠKOVÁ, T. ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, s. r. o., 2008, s. 221.

¹²⁷ Cit. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice*. Praha: SOCIOKLUB, 1999, s. 343.

ZÁVĚR

Integrace Romů do většinové společnosti je velmi aktuální téma, které je spojeno s mnoha problémy. Za klíčové oblasti romské integrace se považují:

- Sociální oblast
- Kultura
- Vzdělávání

Vzdělávání má velký význam pro zařazení Romů do společnosti. Základním problémem je odlišné prostředí, ve kterém romské děti vyrůstají. Před nástupem do školy přicházejí romští jedinci do styku pouze s rodinnými příslušníky. V průběhu primární socializace tak vzniká riziko, že si jedinci romského etnika neosvojí základní znalosti a dovednosti, které by mělo dítě mít při vstupu do základní školy.

Jako stěžejní se také jeví spolupráce rodiny a školy. Romové vzdělání nepřikládají příliš velkou důležitost a školy mnohdy berou jako represivní instituce. Spolupráce rodiny a školy je tedy často na velmi špatné úrovni, což se negativně odráží na školních výsledcích romských žáků. **Cílem práce bylo zjistit, zda mají rodiče romských žáků zájem komunikovat se školou, ať již s třídními učiteli, či vedením školy, jestli je vůbec vzdělání jejich dětí zajímavá a dbají na jejich přípravu na vyučování. Pokud ano, zda je nějaký rozdíl v prospěchu a úspěšnosti ve škole u dětí, jejichž rodiče mají pozitivní přístup k dané věci a u dětí u jejichž rodičů je tomu naopak.**

První část práce je věnovaná historii a kultuře Romů. Vyzdvíženy jsou nejdůležitější odlišnosti romské kultury od kultury majoritní, na základě kterých často vzniká mnoho konfliktů a nedorozumění. Dále je pozornost věnována vzdělávání Romů, které se stává klíčovým faktorem k jejich integraci. Přiblížena je zde historie vzdělávání až po současnost nejprve z obecného hlediska, poté jsou rozebrány jednotlivé stupně vzdělávacího systému. Tato část volně přechází k problematice školní neúspěšnosti romských žáků a její příčiny. Zmíněna je možná pomoc při vzdělávání romských dětí. Závěr praktické části se zmiňuje o komunikaci škol, samotných pedagogů a romských rodičů.

Druhá část je věnována výzkumu. Jedná se o kvantitativní výzkum, který byl prováděn pomocí dotazníků na šesti základních školách v Táboře. Na základě jednotlivých otázek byl zjišťován z pohledu učitelů vliv komunikace romských rodičů a učitelů na školní úspěšnost romských dětí. Bylo rozdáno 155 dotazníků, ze kterých bylo 100 vyplněno a vráceno. Pro účely výzkumu bylo použitelných 92 z nich.

Z dotazníků vyplynulo, že pokud romští rodiče se školou komunikují, jsou otevřeni spolupráci a zajímají se o vzdělávání svých dětí, dosahují tyto děti výrazně lepších výsledků než romští žáci, jejichž rodiče mají negativní postoj ke škole. Čímž byl naplněn cíl práce.

Důležitým poznatkem také bylo, že iniciativa ze strany učitelů, která hraje při navazování vztahů s romskými rodiči významný vliv, je velmi malá. Učitelé byli ochotni si na romské rodiče udělat čas, ale pouze v případě, že by se rodiče dostavili do školy. Větší zájem o romskou kulturu, snaha o bližší poznání prostředí, ve kterém romské děti žijí, považují učitelé většinou za zbytečné. Je tedy nezbytné, aby v budoucnu snaha o zlepšení vztahu Romů ke vzdělávání byla vyvinuta nejen ze strany Romů samotných, ale také ze strany učitelů.

Seznam požitých literatury:

Tištěné monografické publikace:

1. BALVÍN, J. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. 1. vydání. Praha: RADIX, s. r. o., 2008. 256 s. ISBN 978-80-86031-83-5.
2. BANDYOVÁ, M., DAVIDOVÁ, E., FRIŠTENSKÁ, E. et al. *Romové bydlení soužití*. Praha: Socioklub, 2000. ISBN 80-902260-8-6b.
3. BOUDON, R., BESNARD, P. et al. *Sociologický slovník*. Přel. V. Jochmann. 1. české vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. Přel. z: Dictionnaire de Sociologie. ISBN 80-2440735-3.
4. ČERNÁ, M., DAVIDOVÁ, E., HOLOMEK, K. et al. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000. ISBN 80-86010-37-6.
5. FRASER, A., *Cikáni*, Přel. Marta Miklušáková. Praha: NLN, s. r. o., 1998. Přel. z: The Gypsies. ISBN 80-7106-212-X.
6. HORVÁTHOVÁ, E. *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akademie vied, 1964. ISBN 71-066-64.
7. HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*. 3. nezměněné vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998. ISBN 80-7067-905-0.
8. JAKOUBEK, M. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: Socioklub, 2004. ISBN 80-86140-21-0.
9. JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ, L. eds. *Romové a Cikáni – neznámí i známí*. 1. vydání. Praha: LEDA, s. r. o., 2008. 344 s. ISBN 978-80-7335-119-9.
10. JAKOUBEK, M., HIRT, T. eds. *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2004. ISBN 80-86473-83-X.
11. Kolektiv autorů. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie – Příspěvek ke vzdělávání učitelů*. Brno: PAIDO, 1998. ISBN 80-85931-58-3.

12. Kolektiv autorů. *Romové v České republice (1945 – 1998)*. Praha: SOCIOKLUB, 1999. ISBN 80-902260-7-8.

13. KOVAŘÍKOVÁ, M. et al. *Pedagogicko – psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, Pedagogická fakulta, 1998. ISBN 80-744-225-5.

14. KUSIN, V., VANKOVA, K., ODLEROVÁ, E. *Identita v procese socializácie a personalizácie rómskeho etnika*. Nitra: Univerzita Konštantína filozofa, Fakulta soicálnych vied a zdravotníctva, 2006. 90 s. ISBN 80-8050-971-9.

15. MANN, A. B., *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001. 48 s. ISBN 80-7168-762-6.

16. MONTOUSSÉ, M., RENOUARD, G. *Přehled sociologie*. Přel. K. Dohnalová. Praha: Portál, s. r. o., 2005. Přel. z: 100 fiches pour comprendre la sociologie. ISBN 80-7178-976-3.

17. *Multi kultí menšiny v ČR – metodická příručka pro základní školy*. Olomouc: Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje, o. p. s., 2009. ISBN 978-80-254-5225-7.

18. NAVRÁTIL, P. et al. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, s. r. o., 2003. ISBN 80-7178-741-8.

19. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. doplněné vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. ISBN 80-7067-952-2.

20. NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740 – 1945)*. 1. vydání. Brno: Matice moravská, 2005. ISBN 80-86488-20-9.

21. NELEŠOVÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2005. ISBN 80-247-0738-1.

22. NOVOTNÁ, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., 1997. 116 s. ISBN 80-95937-60-3.

23. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 3. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Portál, s. r. o., 2005. 481 s. ISBN 8-7367-047-X.

24. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky – Úvod do studia oboru*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, s. r. o., 2006. 272 s. ISBN 80-7178-944-5.
25. PUNCH, K. F. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, s. r. o., 2008. Přel. z: Survey research – the basics. 152 s. ISBN 978-80-7367-381-9.
26. SAMKOVÁ, K. *Romská otázka – Psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinky, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-87579-03-9.
27. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. 3. rozšířené vydání. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-126-X.
28. ŠIŠKOVÁ, T. eds. *Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník*. Praha: Portál, s. r. o., 1998. 208 s. ISBN 80-7178-285-8.
29. ŠIŠKOVÁ, T. eds. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, s. r. o., 2001. 200 s. ISBN 80-7178-648-9.
30. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 3. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 2008. ISBN 978-80-246-1524-0.
31. VESELÁ, J. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, 2007. ISBN 80-7194-847-0.

Noviny a časopisy:

32. PŘÍHODA, P., *Náš romský problém – Aneb když politická korektnost působí jako cenzura*. *Katolický týdeník*, 2007, roč. 18, č. 50, příloha KT, s. 1.

Internetové zdroje:

33. *Dějiny Romů – Přehled dějin Romů do roku 1989*. [online]. Praha: Muzeum romské kultury, [cit. 28. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=320&Itemid=25&lang=cs>.

34. DOPITOVÁ, S. *Pomoc knihoven při vzdělávání Romů*. [online]. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2004. [cit. 16. 2. 2012]. 3. Vzdělávání Romů – Střední školy a učiliště. Dostupné na WWW: <<http://www.phil.muni.cz/~dopitova/op-ss.html>>.
35. GERD. *Romové II. část – Zvláštnosti chování*. [online]. [cit. 23. 1. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.zvedavec.org/komentare/2011/09/4581-romove-ii-cast.htm>>.
36. HAJSKÁ, M. *Romové v českém vzdělávacím systému*. [online]. [cit. 23. 1. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=27&theme=&type=&orderCol=id&direction=DESC&start=20>>.
37. HOLOMEK, K. *Téma romské integrace může zlepšit společnost*. [online]. Praha: Literárky.cz, 2009, [cit. 7. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=4403>.
38. HORVÁTHOVÁ, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů – Země původu*. Praha: Romano Hangos, [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.volny.cz/rhangos/1-13_historie.htm>. (přetisk knihy J. Horváthové)
39. HOŠTIČKA, J. *Komunikace mezi školou a rodiči žáků*. [online]. 26. 6. 2006. [cit. 18. 3. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/620/komunikace-mezi-skolou-a-rodici-zaku.html/>>.
40. <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/> [online]. 27. 4. 2010 [cit. 5. 2. 2012]. www.vlada.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>>.
41. HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Rubrika „Historie“*. [online]. Praha: Romove.radio.cz, 2000. [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/rubrika/1167>>.
42. KOCÁB, M. a kol. *Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013* [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2010, [cit. 7. 2. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Koncepce-romske-integrace-2010---2013.pdf>>.

43. Kolektiv autorů, *Vzdělávání Romů v ČR*. In *Interkulturní vzdělávání I*. [online]. Praha: Člověk v tísní, 2002, [cit. 21. 1. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>>.
44. LHOTKA, P. *Historie*. [online]. Praha: ROMEA, o. s., 2003. [cit. 26. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://skola.romea.cz/cs/historie/>>.
45. NEČAS, C., MIKLUŠÁKOVÁ, M. *Historie Romů na území České republiky*. [online]. Praha: Romove.radio.cz, 2002. [cit. 26. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>>.
46. *Nová škola, o. p. s.* [online]. [cit. 5. 3. 2012]. Co jsou Rozlety? Dostupné na WWW: <http://www.novaskola.org/pilot/?page_id=145>.
47. *Pro pedagogy: Romové-asimilace nebo integrace*. [online]. Praha: Czechkid.cz, [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.czechkid.cz/si1370.html>>.
48. ŘÍČAN, P. *Revue politika - Romale 2007*. [online]. Brno: CDK, 2007. [cit. 23. 12. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://revuepolitika.cz/clanky/234/romale-2007>>.
49. ŠTĚPAŘOVÁ, E. *Sociálně-pedagogické faktory ovlivňující edukaci romských dětí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita, PF, 2009. [cit. 16. 2. 2012]. s. 51 – 52. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/14754/pedf_d/>.
50. KALEJA, M. *Analýza postojů rodičů romských dětí ke vzdělávání*. [online]. Brno: Masarykova univerzita, PF, 2010. [cit. 24. 3. 2012]. s. 23 – 25. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/123742/pedf_d/DISERTACE_pdf.pdf>.

Seznam příloh:

1. Dotazník
2. Jednotlivé odpovědi učitelů na otázku č. 12
3. Jednotlivé odpovědi učitelů na otázku č. 16

Příloha č. 1

Dotazník:

Dobrý den, jsem studentka Jihočeské univerzity, Teologické fakulty, obor Pedagogika volného času, předem děkuji, že jste si našli čas na tento dotazník. Jeho prostřednictvím bych chtěla zjistit, do jaké míry pomáhá romským dětem (*určováno dle etnického původu, ne podle uvedené národnosti*) fakt, že jejich rodiče se zajímají o vzdělávání svých dětí a otevřeně spolupracují a komunikují se školou, ke zlepšení jejich školního prospěchu a přispívá tak k jejich integraci.

Dotazník je anonymní a bude použit pouze pro potřeby mé diplomové práce. Prosím o jeho pravdivé vyplnění.

Třída, kterou vyučujete (stupeň):

1. Učíte v současnosti či jste někdy ve své minulé praxi vyučovala romského žáka (níže pouze žák; romský myšleno z hlediska etnického původu, ne jako národnost)? (Pokud je Vaše odpověď NE, nemusíte dále dotazník vyplňovat)

- a) Ano
- b) Ne

2. Jak často mají rodiče Vašich žáků možnost s Vámi hovořit o záležitostech týkajících se jejich dětí?

- a) Jsem ochotna/ochoten si na ně udělat čas kdykoliv
- b) Kdykoliv po předchozí domluvě
- c) V rámci konzultačních hodin (cca 1/týdně)
- d) O rodičovských schůzkách

3. Do jaké míry využívají romští rodiče možnost komunikace s Vámi?

- a) Nekomunikují se mnou (se školou)
- b) Pouze na rodičovských schůzkách
- c) Minimálně 1krát do měsíce
- d) Alespoň jednou týdně

4. Jakou formou s Vámi romští rodiče nejčastěji komunikují?

- a) Osobně
- b) Písemně
- c) Prostřednictvím svého dítěte
- d) Jiná forma (jaká?)

.....
.....

5. Myslíte si, že Vám romští rodiče jako učitelé svého dítěte důvěřují?

- a) Ano
- b) Ne

6. Jakou problematiku s Vámi nejčastěji probírají?

- a) Prospěch svého dítěte
- b) Chování svého dítěte
- c) Vztahy ve škole (jak se chovají spolužáci a učitelé k jejich dítěti)

7. Jak ovládají romští rodiče Vašich žáků český jazyk?

- a) Dobře, nepozorují, že by s mluvením česky měli větší problémy. Domluva s nimi je bez problémů.
- b) Česky samozřejmě mluví, ale jsou znát drobné nedostatky. Domluvit se není problém.
- c) Mluví napůl česky napůl romsky. Někdy mám pocit, že nerozumí ani tomu, co s nimi řeším.
- d) Komunikace v češtině a dorozumění se jim dělá velké problémy.

8. Do jaké míry dbají romští rodiče na to, aby jejich dítě chodilo do školy připravené?

- a) Děti jsou připravené a nosí všechny potřebné pomůcky
- b) Většinou jsou děti na výuku nepřípravené a pomůcky nosí
- c) Domácí úkoly mají vypracované, pomůcky nenosí
- d) Příprava na výuku je nulová, rodičům je to jedno

9. Jak vypadá školní docházka romských žáků?

- a) Jako u každého jiného žáka – absence se pohybuje kolem průměru, do školy chodí celkem pravidelně
- b) Absence jsou vysoké, ve škole se vyskytuje podprůměrně
- c) Jsou jedinci, kteří do školy chodí a jedinci, kteří do školy nechodí

10. Pokud žáci ve škole chybí často, je tato nepřítomnost nejčastěji omluvena:

- a) Lékařem
- b) Rodiči
- c) Nemají omluvenky žádné

11. S jakým typem romských rodičů jste se ve své praxi setkala?

- a) Spíše nekomunikativní, s negativním postojem ke spolupráci se školou, o vzdělání svých dětí nejevili zájem
- b) Spíše komunikující, otevření spolupráci se školou, o vzdělání svých dětí se zajímali
- c) Setkala jsem se s oběma typy

12. Pokud jste zaškrtnli v otázce č. 11 variantu c), uveďte, zda byl rozdíl v prospěchu, chování, úspěšnosti ve škole atd. mezi romskými žáky, jejichž rodiče měli o jejich vzdělání zájem a se školou spolupracovali a žáky, jejichž rodiče zaujímali negativní postoj? (Pokud jste zaškrtnli variantu ANO, prosím blíže specifikujte)

- a) Ne
- b) Ano.....
.....
.....

13. Jaká je Vaše znalost romské kultury a romského jazyka?

- a) Nulová, kulturu Romů ani romštinu neznám
- b) Jejich kulturu i jazyk znám
- c) Mám určité znalosti o romské kultuře (původ, historie, zvyky), ale romský jazyk neznám vůbec
- d) Neznám kulturu, ale znám některá romská slova

14. Byli byste ochotni projít kurzem či školením, kde by Vám romská kultura a jazyk byli přiblíženi?

- a) Ano, mohlo by to pomoci ve vzdělávání romských žáků
- b) Ne, o takové věci nemám zájem
- c) Pouze v případě, že by mi to nařídil zaměstnavatel

15. Byli jste někdy v rodině romského žáka?

- a) Ano, byl/a jsem pozván/a do rodiny. V domácím prostředí jsou rodiče více otevřeni spolupráci.
- b) Ano, pozván/a jsem sice nebyl/a, ale potřebovala jsem s rodiči mluvit.
- c) Ne, nikdy mne nenapadlo jít k nim domů ani mě nikdo nezval.
- d) Ne i přes pozvání myslím, že případné problémy se mohou s rodiči vyřešit v prostorách školy.

16. Myslíte si, že zájem romských rodičů o komunikaci a spolupráci se školou může pozitivně ovlivňovat prospěch, chování, úspěch ve škole atd. jejich dětí? (Pokud ANO, napište, co by podle Vás mohlo zájem romských rodičů o komunikaci zvýšit)

- a) Ne
- b) Ano

.....

.....

.....

.....

.....

Děkuji Vám, za Váš čas a za pravdivé vyplnění dotazníku.

Příloha č. 2

Jednotlivé odpovědi učitelů na otázku č. 12

Uveďte, zda byl rozdíl v prospěchu, chování, úspěšnosti ve škole atd. mezi romskými žáky, jejichž rodiče měli o jejich vzdělání zájem a se školou spolupracovali a žáky, jejichž rodiče zaujímali negativní postoj.

- Negativní postoj se velmi promítá do chování žáků (nezájem, pasivita).
- Lepší prospěch, větší zájem o školu.
- Plnění domácích úkolů, nošení pomůcek, čistota.
- Dítě s častější absencí a nízkým zájmem rodičů – výrazně horší výsledky, rodina není schopna s dítětem pracovat.
- Byli méně nepořádní a lépe připraveni.
- Prospěch a chování.
- Častá nemocnost, ale oceňuji, že plavala a šla i bruslit. Každého půl roku chybí v průměru 130 -136 hodin. Nemohu porovnávat s ostatními, nikdy předtím jsem romské dítě neměla.
- Ano a velké, neúspěšný prospěch je přímo úměrný délce absence (žáci velmi těžko učivo doplňují).
- Rozdíl nebyl moc velký, během 4. třídy dochází téměř u všech k začátku zhoršování prospěchu i chování.
- Rozdíl nebyl příliš velký.
- Rozdíl? Dítě opakovalo ročník a i dále neprospívalo, druhé zvládalo školu velmi dobře a bez problémů.
- Lepší domácí příprava, nosí pomůcky.
- Rychlé vyřešení problémů, zlepšení chování i prospěchu na delší dobu.
- Rozdíl je ohromný, ze slušných rodin nejsou v chování problémy (jen větší omluvená absence). Průměr známek 2 – 3. Z problémových rodin – velké problémy v chování (nezvladatelné děti), většinou propadají.
- Rozdíl v úspěšnosti dětí vždy závisí na jejich motivaci a přístupu k učení. Postoj k učení formují z velké části rodiče.
- Často mají nedostupný telefon. Často si domluví termín schůzky, neomluví se, nepřijdou. Po návštěvě rodičů ve škole se situace nezlepší.

- Je vidět, že rodiče mají o vzdělání dítěte zájem.
- Rodiče, kteří měli zájem, jejich děti měly lepší prospěch a menší problémy.
- Žáci, jejichž rodiče jeví zájem o vzdělání dětí, mají evidentně lepší známky.
- Při spolupráci – zlepšení přípravy do vyučování – alespoň na nějaký čas.
- Určitě se zájem rodičů o práci dětí projevuje na jejich školních výsledcích.
- Žáci, jejichž rodiče mají zájem o jejich vzdělání a se školou aktivně spolupracují, dosahují lepších výsledků.
- Děti se chovaly slušně, většinou plnily svoje povinnosti a celkový prospěch byl lepší.
- Kopírují chování svých rodičů.

Příloha č. 3

Jednotlivé odpovědi učitelů na otázku č. 16

Myslíte si, že zájem romských rodičů o komunikaci a spolupráci se školou může pozitivně ovlivňovat prospěch, chování, úspěch ve škole atd. jejich dětí?(Pokud ANO, napište, co by podle Vás mohlo zájem romských rodičů o komunikaci zvýšit)

- Lepší vzdělání jejich dětí.
- Možnost odebrání sociálních dávek bez dalšího zpětného doplacení.
- Myslím, že by se zájem rodičů o posílání dětí do školy zvýšil, kdyby jim bylo sáhnuo na sociální dávky. Měli by mít povinnost dítě do školy posílat (což oficiálně mají), ale na vzdělání jim (většinou) moc nezáleží. Já mám samé slušné Romy, ti se učí. Nemám negativní zkušenost.
- Nevím.
- Primární: a) vědomý, cílený zájem romských rodičů o vzdělání svých dětí => zlepšení postoje romských rodin ke škole
b) základní pracovní návyky, postoje – socio-kulturní – Romů negativně ovlivňují školní výkony jejich dětí, které postrádají motivaci a vzory ve své rodině a blízkém okolí.
- Pokud by usoudili, že dítě potřebuje slušné hodnocení k tomu, aby získalo dobré zaměstnání, ale jelikož určitá skupina Romů pracovat nebude, tak co by se namáhali
- Nevím.
- Rodiče musí chtít se školou komunikovat.
- Nevím.
- Nemám tušení.
- Nemám žádný nápad.
- Nevím.
- Až jim sáhne stát na dávky – ostatní opatření budou k ničemu.
- „Přizpůsobení se jejich kultuře“
- Může, ale chce to dlouhodobou systematickou péčí, důsledně plnit všechny školní povinnosti, plnit DÚ, pravidelně se připravovat na vyučování – a toho romští žáci ani jejich rodiče nejsou schopni.

- Nevím.
- Pokud budou znát informace ze školy, mohou více řešit s dětmi a předejít mnoha problémům.
- Zapojení žáků do mimoškolních aktivit, zapojení do vystoupení, besídek, soutěží.
- Tlak společnosti, aby se zařadili jako všichni ostatní členové; stejná práva a povinnosti pro všechny.
- Důvěra v učitele; důvěra ve vidinu lepší budoucnosti (práce, peníze).
- Např. individuální konzultace s rodiči, nejednat s ostatními rodiči na rodičovské schůzce.
- Vázat výplatu sociálních dávek na úspěšnou školní docházku.
- Docházku, spolupráci se školou, přípravu na vyučování podmínit – přídavky na děti, samozřejmě pro všechny děti, nejen romské.
- Všichni mají svá práva a povinnosti.
- Nevím.
- Snaha ze strany učitele zlepšit vzájemnou komunikaci, zajímat se o jejich život, snažit se pochopit specifika.
- Nevím.
- Nevím.
- Společně prožité kulturní akce, školní akademie, vánoční besídky, sport. Odpoledne, akce školní družiny – děti i rodiče (tvořivé dílny apod.)
- Úspěchy romských dětí v soutěžích, ve škole, zájem učitele o život rodiny
- Nevím.
- Nevím.
- Vstřícnost, individuální pohled na situaci.
- U některých, spravedlivé oceňování dítěte, případně vyzdvižení jeho kladů a předností. Snazší je to pak v případě nějakého nadání.
- Besedy, filmy s romskou tematikou.
- Pochvala dětí.
- Rodiče nemusí mít tak velký zájem o komunikaci s učitelem, ale měli by podporovat rozhodnutí učitele a plnění školních povinností a úkolů.
- Snad.

- Přísnější sociální systém.
- Vzdělávání rodičů, zájem o dítě a jejich úspěšné absolvování alespoň ZŠ.
- Zájem o spolupráci se školou by určitě pomohl v chování i prospěchu romských dětí, ale připadá mi, že pro ně vzdělání není důležité, že nechápou význam vzdělání.
- Pravidelná docházka na vyučování. Musí platit stejná pravidla pro romské děti jako pro ostatní. Musí znát nejen práva, ale i povinnosti.
- Vše slíbí a nic nesplní.

ABSTRAKT

KUBÍNOVÁ, R. *Komunikace mezi školou a rodinou jako klíčový faktor při výchově a vzdělávání Romů školního věku*. České Budějovice 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Pavel Kuchař, Ph. D.

Klíčová slova: Romové, romská historie, vzdělávání Romů, integrace, komunikace rodičů s učiteli, spolupráce rodiny a školy.

Práce se zabývá komunikací mezi školou a rodinou jako klíčovým faktorem při výchově a vzdělávání Romů školního věku. Teoretická část vysvětluje pojmy integrace, asimilace. Přibližuje romskou historii. Zmiňuje problematiku soužití romské menšiny s majoritní společností. Popisuje vzdělávání Romů v průběhu dějin až do současnosti. Zaměřuje se na příčiny školní neúspěšnosti romských dětí a možnou pomoc při jejich vzdělávání. V závěru se teoretická část zaměřuje na spolupráci rodiny a školy.

Praktická část obsahuje výzkumné šetření. Cílem je zjistit zda romské děti, jejichž rodiče komunikují a spolupracují se školou, dosahují lepších výsledků ve vzdělávání. Zabývá se kvantitativním výzkumem. Pomocí dotazníku zjišťuje, z pohledu učitelů, jaký vliv má komunikace romských rodičů a školy na školní výsledky jejich dětí.

ABSTRACT

Communication between family and school as key factor during upbringing and educating Gypsies of school age

Key words: Gypsies, romany history, education of Gypsies, integration, communication between parents and teachers, cooperation of family and school.

This Thesis deals with communication between family and school as key factor during upbringing and educating Gypsies of school age. The theoretical part explains the terms integration and assimilation. It outlines romany history. It mentions issues of co-existence of Gypsy minority and major society. It describes education of Gypsies throughout history to the present. It focuses on the causes of failing of Gypsy children at school and possible help in the process of their education. The closing part of the theoretical part focuses on cooperation of family and school.

The practical part includes a research. Its goal is to find out whether the Gypsy children are more successful at school if their parents communicate and cooperate with school. It includes a quantitative research. It determines (by means of questionnaire which was given to the teachers) the influence of communication of Gypsy parents and school to the results of their children.